

31 ΟΚΤΩΒΡΙΟΥ
ΛΗΓΕΙ Η ΠΡΟΘΕΣΜΙΑ
ΓΙΑ ΤΗΝ ΑΝΘΡΩΠΙΑ
(Δεπτομέρειες σελ. 3136)

ΔΑΥΛΟΣ

Ο ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΣ ΤΗΣ ΕΠΟΧΗΣ ΤΟΥ ΔΙΑ

Ἀναστυλωμένος
ἀπὸ τὸν
Η. ΤΣΑΤΣΟΜΟΙΡΟ
Σελ. 3087

ΣΕΛ. 3073:

Νεώτερα
γιὰ τὴν ὑπόθεση
τῆς καταγωγῆς
τοῦ Ἀλφαβήτου

Ἑλληνικά.	Νοτίσημητικά.	Κρητικά.
⊙ ϕ	⊙	⊙ ϕ
⊕ χ	χ	⊕ ⊕
ψ ψ	ψ ψ	ψ ψ ψ
↓	↓	↓ ↓

Σημεῖα
τῆς πανάρχαιας
Κρητικῆς Γραμμι-
κῆς Α παραβαλλόμενα
πρὸς νεώτερα φοινικικά
καὶ κλασσικά Ἑλληνικά
(Evans, *Scripta Minoa*, p. 92).

ΔΑΥΛΟΣ

ΜΗΝΙΑΙΟ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟ

Κυδαθηναίων 29, Πλάκα, Ἀθήνα (105 58).

Τηλέφωνα: 3223957 ἢ 9823655.

Τὰ γραφεῖα τοῦ Περιοδικοῦ λειτουργοῦν
πρωῖνές ὥρες 9.30-13.30, καθημερινά.

Ἰδιοκτῆτης - Ἐκδότης - Διευθυντής:

ΔΗΜΗΤΡΗΣ Ι. ΛΑΜΠΡΟΥ

Ἀχιλλέως - Μουσῶν 51, Π. Φάληρο.

Υπεύθυνοι Τυπογραφείου:

ΚΥΡΙΑΚΟΣ ΜΠΑΜΠΑΝΗΣ — Π. ΜΠΑΡΜΠΗΣ

Γερανίου 24, Ἀθήνα.

Τιμὴ τεύχ. δρχ. 180 - Ἐτήσια συνδρομὴ
δρχ. 2.000 - Ὁργανισμῶν δρχ. 3.000 -
Φοιτητῶν δρχ. 1.000 - Ἐξωτερικοῦ δολ. 50.

Διαφημίσεις δὲν δημοσιεύονται.

Τὰ χειρόγραφα συνεργασιῶν δὲν ἐπιστρέφονται.

Ἐπιτρέπεται ἡ ἀναδημοσίευση ἄρθρων
τοῦ ΔΑΥΛΟΥ ὑπὸ τὸν ὅρον ὅτι θὰ ἀναφέρε-
ται ρητὰ ἡ πηγὴ τους.

Ὅλες οἱ συνεργασίες, τὰ βιβλία καὶ τὰ
ταχυδρομικὰ ἐμβάσματα στὴ διεύθυν-
ση: Δημήτρη Λάμπρου, Μουσῶν 51
Παλαιὸ Φάληρο, Ἀθήνα (175 62).

Παρακαλοῦνται οἱ συνδρομητὲς πρὸ ἀλλάζουν
διεύθυνση, νὰ τὸ γνωστοποιοῦν στὸ περιοδικό.

TOMOS E • 56-57 • ΑΥΓ. - ΣΕΠΤ. 1986

Περὶ «ἐθνικισμοῦ», ιστορικῆς ἔρευνας καὶ ἐλληνικότητας

Ὁ ἀναγνώστης τοῦ «Δαυλοῦ» ἐδῶ καὶ ἀρ-
κετοὺς μῆνες παρακολουθεῖ στίς στήλες του
πίνακες, πληροφορίες καὶ κείμενα σχετικὰ
μὲ τὴν ἐπιστημονικὴ, δικανικὴ, δημοσιο-
γραφικὴ καὶ πολιτικὴ, θὰ ἔλεγα (ἀφοῦ τὸ θέ-
μα ἀποτελέσει καὶ ἀντικείμενο συζητήσεως
καὶ διαφωνίας στὴν Ὀλομέλεια τῆς
Βουλῆς), διαμάχη γιὰ τὴν ἱστορίαν τοῦ Ἑλ-
ληνικοῦ Ἀλφαβήτου. Καὶ πρέπει νὰ ἔχη συ-
ναγάγει τὴ δική του κρίση. Δὲν θὰ διατυπώ-
σω λοιπόν, ἐδῶ, ἐγὼ δικούς μου συμπερα-
σματοισμούς γιὰ τὴν οὐσίαν τοῦ θέματος οὔτε
γιὰ ὠρισμένες ἄλλες πτυχὲς τῆς ἠθικῆς καὶ
πνευματικῆς καταστάσεως πρὸς ἰσχύνει στὴ
σύγχρονη Ἑλλάδα — καταστάσεως πρὸς ἐ-
γὼ, μὲ τὴν εὐκαιρίαν αὐτή, δὲν ἔχω καμμιὰ
ἐπιφύλαξη νὰ τὴν χαρακτηρίσω ὡς κάτι
πρὸς κινεῖται μετὰξὺ ἀπογοητευτικοῦ καὶ
θλιβεροῦ.

Δὲν θὰ σχολιάσω π.χ. τὴ στάση δύο δι-
καστῶν, στοὺς ὁποίους προσφεύγει ἕνας γο-
νεὺς μαθητρίδας καὶ ζητεῖ τὴν προσθήκην στὸ
σχολικὸ βιβλίον τοῦ παιδιοῦ του — ὅπου κα-
τηγορηματικὰ ἀποδίδεται ἡ ἀνακάλυψη τοῦ
Ἑλληνικοῦ Ἀλφαβήτου στοὺς Φοῖνικες —
καὶ κάποιας ἀναφορᾶς ὅτι ἡ νεώτερη ἱστο-
ρικὴ ἔρευνα τεκμηρίωσε μιὰ νέα ἐπιστημο-
νικὴ θεωρία, σύμφωνα μὲ τὴν ὁποία οἱ Ἀρ-
χαῖοι Κρῆτες εἶχαν ἀνακαλύψει καὶ χρησι-
μοποιοῦσαν πολὺ πρὸ τῆς ἐμφανίσεως τοῦ
Φοινίκων τὰ πλεῖστα ἐκ τῶν 24 γραμμάτων
τῆς Ἑλληνικῆς Γραφῆς. Δικαστῶν, λέω,
πρὸς ἐφθασαν σὲ σημεῖον νὰ ἐπικαλοῦνται ξε-
χασμένους νόμους πρὸς θεσπίστηκαν ἐπὶ...
Γερμανοκατοχῆς ἢ ἄλλα ἐκτὸς οὐσίας ἐπι-
χειρήματα, γιὰ νὰ ἀπορρίψουν γιὰ τυπικούς
λόγους τὴν αἴτηση τοῦ γονέως.

Δὲν θὰ σχολιάσω τὴν στάση τοῦ Παιδαγω-
γικοῦ Ἰνστιτούτου, ὑπεύθυνον γιὰ τὴν ἐπι-
λογὴ ὡς διδακτικοῦ τοῦ ἐν λόγῳ βιβλίου,
πρὸς οἱ ἐπιστήμονες πρὸς τὸ συγκροτοῦν νί-
πτουν τὰς χεῖρας, μὲ τὸν ἰσχυρισμὸν ὅτι κά-
ποιος ἢ κάποιοι ντόπιοι πανεπιστημιακοὶ
δάσκαλοι ἔτσι γράφουν στίς ἐργασίες τους
— λὲς καὶ οἱ ἴδιοι δὲν εἶναι ὑπεύθυνοι ἐπι-
στήμονες ἀλλὰ τσιράκια οἰονόηποτε. Δὲν θὰ

σχολιάσω τὴ στάση τῆς Κυβερνήσεως, ποὺ διὰ τοῦ ὑφυπουργοῦ Παιδείας δηλώνει στὴ Βουλὴ ὅτι ἀρνείται «νὰ ἀσχοληθεῖ μὲ τοὺς ψύλλους καὶ τοὺς ἐλέφαντες» τῶν ἱστορικῶν λαθῶν ἢ ψευδῶν ποὺ περιέχονται στὰ διδακτικὰ βιβλία.

Δὲν θὰ σχολιάσω τὴ στάση μιᾶς ἐφημερίδας, τῆς θεωρούμενης ὡς σοβαρώτερης, ποῦ, ὅταν ἀναγνώστες τοῦ «Δανλοῦ» μετέφεραν τὴ συζήτηση τοῦ θέματος στὶς σελίδες τῆς, αὐτὴ, ἐνῶ παρεῖχε ἀφειδῶς τὶς στῆλες τῆς στοὺς ὑποστηρικτὲς τῆς φοινικικῆς θεωρίας, ταυτόχρονα ἀπέκλειε στοὺς ἀντιπάλους τοὺς ὅχι μόνο τὴ δυνατότητα νὰ ἀναπτύξουν τὴν ἀποψὴ τους ἀλλὰ καὶ τὸ δικαίωμα νὰ προστατεύσουν τὸν ἑαυτό τους ἀπὸ τοὺς ἐναντίον τους χλευαστικοὺς ἢ καὶ ὀβριστικοὺς ὑπαινιγμούς.

Δὲν θὰ σχολιάσω τὴν στάση ἐνὸς καθηγητοῦ τῆς Γλωσσολογίας στὸ Πανεπιστήμιο, ὁ ὁποῖος, ὅταν ἀπεκαλύφθη ὅτι δὲν ἔκανε μνεῖα στὶς ἐργασίες του τῶν σχετικῶν μὲ τὴν καταγωγὴ τοῦ Ἀλφαβήτου ἐπιστημονικῶν δεδομένων ποὺ προήλθαν ἀπὸ τὶς νεώτερες ἀνασκαφὲς στὴν Ἑλλάδα, ἐπεδόθη ὅχι μόνο σὲ ἔντονα προκατελιμμένους ἐπιστημονικοὺς ἀποφθεγματισμοὺς ἢ «τσιτᾶτα», ἀλλὰ καὶ σὲ προσπάθεια ἐπιστημονικῆς καὶ πολιτικῆς μειώσεως τῶν ἐχόντων διαφορετικὴ ἀποψη.

Δὲν θὰ ἐπιμείνω τέλος στὴν τελικὴ γεύση ποὺ ἀπομένει στὸν παρατηρητὴ τῆς παραέξενης, γιὰ νὰ μὴ πῶ ἀπίστευτης, αὐτῆς ὑπόθεσεως, τὴν πικρία δηλαδὴ καὶ τὴν ὀδύνη ποὺ προκαλεῖ ἡ διαπίστωση ὅτι, ἂν ὑπάρχουν κάποιοι ποὺ ὑποστηρίζουν τὴν ἐλεύθερη ἀναζήτηση τῆς ἱστορικῆς ἀλήθειας, αὐτοὶ δὲν βρίσκονται στὴν ἡγέτιδα τάξη μας, ὅτι, ἂν ὑπάρχουν κάποιοι ποὺ ἐνδιαφέρονται γιὰ τὴν ἀποκατάσταση τοῦ διάστρεβλωμένου (καὶ συκοφαντημένου) ἐλληνικοῦ παρελθόντος, αὐτοὶ εἶναι ἴσως διάφοροι ξένοι ἐπιστήμονες ἀλλὰ ὅχι ἡ ἰθύνουσα πνευματικὴ μας ἀφρόκρεμα οὔτε ἡ ἐκπαιδευτικὴ καὶ ἐπιστημονικὴ μας νομενκλατούρα —ὅτι, ἐν τέλει, ἂν ὑπάρχει ἀκόμη πνευματικὴ καὶ ἰδεολογικὴ Ἑλλάδα, αὐτὴ δὲν εἶναι σὲ καμμιὰ περίπτωσιν ἢ ἀθλία Ἑλλάδα τοῦ Ρωμείου.

Θὰ σχολιάσω ὅμως ἐντελῶς πρόχειρα καὶ σύντομα, ὑπὸ τύπον διατυπώσεως ἀποριῶν, μιὰ ἄλλη πτυχὴ τοῦ γενικώτερου θέματος, ποὺ ἀνέκυψε κι αὐτὴ κατὰ τὴν ἐξέλιξη τῆς ὑποθέσεως: Ἐνας ἐπιστολογράφος τῆς περὶ ἧς ὁ λόγος ἐφημερίδας, φίλος, θεωρεῖ ὅτι εἶναι ἐλληνικώτερη ἡ στάση τοῦ γλωσσολόγου καθηγητοῦ, ποὺ ἐκ *cathedra* χαρακτηρίζει ὡς στερούμενη σοβαρότητας τὴν ἐρευνα γὰ τὴν καταγωγὴ τοῦ Ἑλληνικοῦ Ἀλφαβήτου, ἀπὸ τὴ στάση τῶν ἐρευνώντων τὸ ζήτημα —θέση ποὺ υἱοθετεῖ καὶ ἐκμεταλλεύεται καὶ ὁ ὑπὸ δημόσιον ἔλεγχον καθηγητής. Δηλαδή, περὶ τίνος πρόκειται; «Ἑλληνικὸ» εἶναι νὰ ἀποφθεγματίζω ὡς ἀυθεντία —χωρὶς νὰ συζητῶ—, νὰ διαβάλλω καὶ νὰ τίθω ἀντιμέτωπος σὲ μιὰ ἐρευνα καὶ «μὴ ἐλληνικὸ» εἶναι νὰ ἐρευνῶ χωρὶς νὰ ὑπόκειμαι σὲ «σχολές», «θεωρίες», δόγματα; Ἀπὸ ποιά τοποθέτηση ἐναντι τῆς ζωῆς καὶ τοῦ κόσμου ξεκινώντας οἱ Ἕλληνες ἔθεσαν τὶς βάσεις ὅλων τῶν ἐπιστημῶν (γεωμετρίας, ἱατρικῆς, λογικῆς, ἀστρονομίας, πολιτικῆς ἐπιστήμης, μηχανικῆς, βοτανικῆς, γλωσσολογίας, φιλολογίας, γεωγραφίας, φυσικῆς, φιλοσοφίας, ἱστορίας κ.λ.π. κ.λ.π.): ἀπὸ τὴν ὑποταγὴν σὲ αὐθεντίες καὶ δογματισμοὺς ἢ ἀπὸ τὴν σταθερὴν διάθεση τῆς ἀπαλλαγμένης παντὸς περιορισμοῦ καὶ διεξαγόμενης πάντοτε μὲ «καινούργιο μάτι» ἐρευνας; Καί, μιᾶς καὶ ἡ ὑπόθεση ποὺ μᾶς ἀπασχόλησε ἀφορᾷ στὴν ἱστορικὴ ἐρευνα, ποιά ἄλλη σημασίαι εἶχε ἡ λέξις «ἱστορίη», μὲ τὴν ὁποία ὠνόμασε ὁ πατέρας τῆς ἐπιστήμης αὐτῆς Ἡρόδοτος τὸ ἔργο του — λέξις, τὴν ὁποία εἰσήγαγαν στὶς γλώσσες τους καὶ ὅλοι οἱ λαοὶ τοῦ κόσμου—, ἐκτὸς ἀπὸ τὴν σημασίαν τῆς «ἐρευνας»; Καί, τέλος, γιὰ τί εἶναι «ἐθνικιστικὸ» —καὶ προφανῶς «ἀντιεπιστημονικὸ» καὶ ἴσως καὶ «ἀντιδημοκρατικὸ».... —νὰ ἀναφέρῃ ἢ καὶ νὰ ἀποδέχεται κανεὶς τὴν «κρητικὴν θεωρίαν», ὅταν αὐτὴ τεκμηριώθηκε καὶ εἰσῆχθη στὴν νεώτερη ἐπιστῆμιν ἀπὸ σπουδαίους ξένους ἐρευνητὰς, ποὺ μόνον ἕνας παράφρων θὰ μπορούσε νὰ τοὺς ἀποδώσῃ τὴν ιδιότητα τοῦ Ἑλλήνος ἐθνικιστοῦ;

Δύο ἐνεπίγραφες πινακίδες, μὲ σημεῖα τῆς κρητικῆς Γραμμικῆς Α γραφῆς, ποὺ ἀνακαλύφθηκαν στὶς ἀνασκαφὲς τῆς Φαιστοῦ («Μικρὸν Ἀνάκτορον» ἢ «Ἐπαυλὶς Β»). Ὅλα τὰ σημεῖα ποὺ φέρουν, ἀντιστοιχοῦν πρὸς γράμματα τῶν νεωτέρων Ἑλληνικῶν Ἀλφαβήτων.

Ο Κ. Γ. ΜΠΑΜΠΙΝΙΩΤΗΣ ΠΟΛΙΤΙΚΟΠΟΙΗΣΕ ΤΟ ΘΕΜΑ ΤΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ ΤΟΥ ΑΛΦΑΒΗΤΟΥ Ζωηρότατο ἐπιστημονικὸ ἐνδιαφέρον γιὰ τὴν ὑπόθεση

Τὸ θέμα τῆς καταγωγῆς τοῦ Ἑλληνικοῦ Ἀλφαβήτου ἔχει προσελκύσει τὸ ζωηρότατο ἐνδιαφέρον τῶν ἐπιστημόνων καὶ διανοουμένων κι ἔχει λάβει μεγάλες διαστάσεις στὸν τύπο καὶ στοὺς κύκλους τοῦ πνευματικοῦ ἀλλὰ καὶ πολιτικοῦ κόσμου τῆς χώρας, ἀλλὰ καὶ τοῦ ἐκτὸς Ἑλλάδος Ἑλληνισμοῦ.

Σ' ὅ,τι ἀφορᾷ στὴ δικαστικὴ πλευρὰ τῆς ὑποθέσεως, ὁ δικηγόρος καὶ ἐπίτιμος καθηγητὴς Πανεπιστημίου κ. Κ. Πλεύρης, ὑπὸ τὴν ιδιότητά του ὡς πατέρα μαθητρίας τῆς Α' Γυμνασίου, κατέθεσε στὸ Πολυμελὲς Πρωτοδικεῖο Ἀθηνῶν ἀγωγή γιὰ τὴν προστασία τῆς προσωπικότητάς του, στὴν ὁποία ἀναφέρει ὅτι θίγεται ἡ προσωπικότητά του, ἐπειδὴ στὸ διδακτικὸ βιβλίο τῆς κόρης του περιέχονται τὰ «ἱστορικὰ ψεῦδη» 1) ὅτι οἱ Φοῖνικες ἀνεκάλυψαν τὸ Ἑλληνικὸ Ἀλφάβητο καὶ 2) ὅτι ὁ Ὀμηρὸς ἀποτελεῖ «ἐπικινδύνη» ἱστορικὴ πηγή. Ὁ ἐνάγων ζητεῖ ἀποζημίωση ἐνὸς ἑκατομμυρίου δρχ., τίς ὁποῖες θὰ διαθέσει στὴν ἀνατύπωση τοῦ βιβλίου — ἀπαλλαγμένου ἀπὸ τὰ ἐπίμεμπτα σημεῖα. Ὁ ἴδιος γονεὺς κατέθεσε καὶ αἴτηση ἀσφαλιστικῶν μέτρων, γιὰ τὴν προσωρινή — μέχρι ἐκδικάσεως τῆς ἀγωγῆς — ρύθμιση τοῦ θέματος, καθὼς καὶ αἴτηση στὸ Διοικητικὸ Δικαστήριον γιὰ τὴν ἀκύρωση τῆς πράξεως τοῦ ὑπουργοῦ Παιδείας, μὲ τὴν ὁποία ἐγκρίθηκε ὡς σχολικὸ ἐγχειρίδιον Ἱστορίας τὸ ἐπιλήψιμο βιβλίο. Καὶ οἱ τρεῖς ὑποθέσεις πρόκειται νὰ ἐκδικασθοῦν τὸν Νοέμβριον.

Ἡ αὐτοαναίρεση τῆς «φοινικικῆς θεωρίας»

Ἐν τῷ μεταξύ, ὁ καθηγητὴς τῆς Κοινωνιολογίας στὸ Πανεπιστήμιο Τολέδο τοῦ Ὁχάιο (ΗΠΑ) καὶ ἀρχιεκδότης τῶν διεθνῶν ἐπιθεωρήσεων *International Social Science Review* καὶ *International Journal on World Peace* δρ. Πάνος Μπάρδης ἀπέστειλε ἀπὸ τὶς ΗΠΑ τὴν ἀκόλουθη ἐπιστολὴ πρὸς τὸν «Δαυλὸ»:

15 Αυγούστου 1986

Ἀξιότιμε Κύριε Διευθυντά,

Ὁ διάλογος περὶ τῆς καταγωγῆς τοῦ ἑλληνικοῦ ἀλφαβήτου μοῦ ἐπροξένησεν μεγάλην ἐντύπωσιν.

Πρῶτον, διατὶ μερικοὶ ἐκ τῶν ἐκπαιδευτικῶν ἰθύνοντων μας ἀποδοκιμάζουν καὶ χλευάζουν τὰ ἐθνικὰ κίνητρα ἄλλων ἐλλήνων; Ὑπάρχουν ἄρκετοὶ ἀνθέλληνες ἐντὸς καὶ ἐκτὸς τῆς Ἑλλάδος. Χρειαζόμεθα περισσότερους ἐλληνομάχους, κυρίως μεταξὺ τῶν ἰδικῶν μας ἡγετῶν;

Δεύτερον, ἀφοῦ οὔτε οἱ ὀπαδοὶ οὔτε καὶ οἱ ἐχθροὶ τῆς φοινικικῆς θεωρίας δὲν ἔχουν ἀπολύτως ἀποδείξεις, διατὶ, ἂν καὶ εἶναι ἐπιστήμονες, προτιμοῦν μερικοὶ ἰθύνοντες νὰ ἐπιβάλλουν ἀπλῶς ἀντιπατριωτικὰς ὑποθέσεις καὶ νὰ κάμνουν πλῆσιν ἐγκεφάλου τῶν μαθητῶν; Δὲν θὰ ἦτο ἐλληνικώτερον καὶ ἐπιστημονικώτερον νὰ ἀναφέρουν καὶ μερικοὺς ἀρχαίους κολοσσούς καὶ νεωτέρους εἰδήμονας, οἱ ὅποιοι δὲν συμφωνοῦν μὲ τὴν φοινικικὴν παράδοσιν;

Ἐπιτρέψατέ μου, λοιπόν, νὰ τονίσω τὰ ἑξῆς:

1. Πῶς δυνάμεθα νὰ ἰσχυρίζομεθα, ὅτι εἴμεθα ὑπερβέβαιοι περὶ τῆς φοινικικῆς καταγωγῆς τοῦ ἑλληνικοῦ ἀλφαβήτου, ἀφοῦ οὔτε κἄν γνωρίζομεν πότε ἔλαβεν χώραν τὸ «γεγονός» αὐτό; Ὁ Rhys Carpenter λέγει τῷ 720 π.χ. Οἱ N. Hammond καὶ H. Scullard τῷ 740 π.χ. Ὁ C. Oldfather τῷ 800 π.χ. Ὁ I. Gelb κατὰ τὸν 9ον αἰῶνα π.χ. Ὁ Γ. Μπαμπινιώτης κατὰ τὸν 9ον ἢ 10ον αἰῶνα π.χ. Ὁ Β. Ἀνδριώτης κατὰ τὸν 10ον αἰῶνα π.χ. Ὁ B. Ullman κατὰ τὸ τέλος τῆς Μυκηναϊκῆς περιόδου. Ὁ A. Metz τῷ 1400 π.χ. κλπ.!

2. Ἄν καὶ μόνον ἅπαξ, ὃ Ὅμηρος ἀναφέρει προαρχαϊκὴν ἑλληνικὴν γραφὴν, ὡς τὸ περιώνυμον «σήματα λυγρά» περὶ τοῦ θανάτου τοῦ Βελλερεφόντου ὑποδηλοῖ (*Ἰλιάς*, VI, 168× ἰδὲ καὶ A. Wace, *Annual of the British School of Archaeology at Athens*, 1955, σ. 189), ὃ Jebb γράφει: «οἱ περισσότερες ἀποδείξεις εἶναι ὑπὲρ τινος ἀλφαβητικῆς ἢ συλλαβικῆς γραφῆς» (*Homer*, 1887, σ. 112).

3. Πράγματι, ὃ Ἡρόδοτος γράφει: «Οἱ

δὲ Φοῖνικες οὗτοι οἱ σὺν Κάδμῳ ἀπικόμενοι, τῶν ἦσαν οἱ Γεφυραῖοι, ἄλλα τε πολλὰ οἰκῆσαντες ταύτην τὴν χώραν εἰσήγαγον διδασκάλια ἐς τοὺς Ἕλληνας καὶ δὴ καὶ γράμματα, οὐκ ἔοντα πρὶν Ἕλλησι ὡς ἔμοι δοκέειν, πρῶτα μὲν τοῖσι καὶ ἅπαντες χρέωνται Φοῖνικες» (*Ἱστορίαι*, V, 58). Ἀλλὰ ὁ A. Godley δὲν παρουσιάζει τὴν θεωρίαν τοῦ Ἡροδότου ὡς ἀπολύτως ὀρθήν: «ἐὰν ἡ τοῦ Ἡροδότου θεωρία περὶ καταγωγῆς εἶναι ὀρθή ἢ ὀχι...».

4. Κατὰ τὸν Διόδωρον Σικελιώτην: «πρὸς δὲ τοὺς λέγοντας ὅτι Σύροι μὲν εὔρεται τῶν γραμμάτων εἰσί, παρὰ δὲ τούτων Φοῖνικες μαθόντες τοῖς Ἕλλησι παραδεδώκασιν, οὗτοι δ' εἰσὶν οἱ μετὰ Κάδμου πλεύσαντες εἰς τὴν Εὐρώπην, καὶ διὰ τοῦτο τοὺς Ἕλληνας τὰ γράμματα Φοινικεῖα προσαγορεύειν, φασὶ τοὺς Φοινίκας οὐκ ἐξ ἀρχῆς εὔρειν, ἀλλὰ τοὺς τύπους τῶν γραμμάτων μεταθεῖναι μόνον» (*Βιβλιοθήκη Ἱστορικὴ*, V, 74).

5. Πολλάκις, οἱ ὑποστηρικταὶ τῆς φοινικικῆς θεωρίας προβάλλουν ὡς ἀδιάσειστον ἐπιχείρημα τὴν περὶ Κάδμου περικοπὴν τοῦ Ἰωσήπου. Ὁ Ἰώσηπος, ὅμως, ἀπλῶς σκώπτει καὶ περιπαίζει ἐκείνους ποὺ ἀσπάζονται αὐτὴν τὴν θεωρίαν: «ὥς δὲ καὶ μόλις ἔγνωσαν φύσιν γραμμάτων, οἱ γοῦν ἀρχαιοτάτην αὐτῶν τὴν χρῆσιν εἶναι θέλοντες παρὰ Φοινίκων καὶ Κάδμου σεμνύνονται μαθεῖν» (*Περὶ Ἀρχαιότητος Ἰουδαίων*, I, 10).

6. Ναὶ μὲν ὁ Τάκιτος ὁμιλεῖ περὶ τῆς φοινικικῆς καταγωγῆς τοῦ ἑλληνικοῦ ἀλφαβήτου, ἀλλὰ ἀναφέρει καὶ ἄλλας θεωρίας (τὸν Κέκροπα, τὸν Παλαμήδη κλπ.): «Quipp famma est Cadmum classe Phoenicum vectum rudibus adhuc Graecorum populis artis eius auctorem fuisse. Quidam Cecropem Atheniensem vel Linum Thebanum et temporibus Troianis Palamedem Argivum memorant sedecim litterarum formas» (*Annales*, XI, 14)Y.

7. Ὁ Rhys Carpenter ὁμιλεῖ περὶ ἑλληνικοῦ ἀλφαβήτου μὴ σημιτικῆς προελεύσεως ἀνακαλυφθέντος εἰς τὸ ἀνάκτορον τοῦ Κάδμου («Letters of Cadmus», *American Journal of Philology*, 1935, σ. 5-13).

8. Ο B. van Groningen μᾶς πληροφορεῖ, ὅτι οἱ Κρήτες εἶχον ἐφεύρει ἰδικόν των ἀλφάβητον πολὺ πρὸ τῶν Φοινίκων: «Κατὰ τὴν β' χιλιετηρίδα π.Χ. ... ἡ Κρήτη ἐξασκοῦσε τὴν τέχνην τῆς γραφῆς. Ἡ κρητικὴ γραφὴ (τὰ καλούμενα Scripta Minoae) εἶναι ἡ περισσότερον γνωστὴ, χάρις εἰς τὰς ἀνασκαφὰς τοῦ A.J. Evans ἐν Κνωσῷ. Φαίνεται, ὅτι ἡ πρώτη φάσις ἦτο ἰδεογραφικὴ· ὁ δεῦτερος συλλαβικὸς σταθμὸς διήνυσεν τρία στάδια, τὸ πρῶτον, ὅπερ ἦτο ἰδεογραφικόν, τὸ δεῦτερον τὸ συλλαβικόν καὶ τὸ τρίτον τὸ ἀλφαβητικόν» (*Greek Palaeography*, 1963, σ. 13).

9. Ὁ Keith Irwin ἀμφιβάλλει περὶ τῆς ἀκριβοῦς ἐμφανίσεως ἢ προελεύσεως τοῦ φοινικικοῦ ἀλφαβήτου ὡς ἐξῆς: «ποῖος τὸ ἐφεύρεν πρῶτος, δὲν θὰ τὸ μάθωμεν ποτέ» (*The Romance of Writing*, 1963, σ. 35).

10. Ὁ A. Woodhead ἀναφέρει τὰ προφοινικικὰ «γραπτὰ μνημεῖα τῆς Μυκηναϊκῆς περιόδου ἐν Ἑλλάδι καὶ τοῦ Μινωικοῦ πολιτισμοῦ ἐν Κρήτῃ... ἅτινα ἐγράφησαν εἰς παλαιόν τύπον τῆς ἐλληνικῆς γλώσσης, ἀρχαιότερον τοῦ Ὁμήρου κατὰ ἑξ αἰῶνας, ἀλλ' ἐν τούτοις μὲ χαρακτηριστικὰ προφανῶς καὶ ἐν πολλοῖς συγγενῇ πρὸς τὴν ὁμηρικὴν ἐλληνικὴν» (*The Study of Greek Inscriptions*, 1967, σ. 12). Ἴδὲ καὶ G. Klaffen-

bach, *Griechische Epigraphik*, 1957, σ. 28-31, ὡς καὶ σχόλια ὑπὸ A. Beattie καὶ John Chadwick, *Journal of Hellenic Studies*, 1956, σ. 1-17, 1957, σ. 202-204.

11. Ἄν καὶ ὑποστηρίξῃ τὴν φοινικικὴν θεωρίαν, ὁ A. Woodhead προσθέτει τὸ ἐξῆς σημαντικόν: «Ἡ καδεμία συσχέτισις ἴσως προῆλθεν ἐκ συγχύσεως μετὰ παραδόσεων ἀναφερομένων εἰς τὴν παλαιότεραν γραφὴν, ἥντινα τώρα θεωροῦμεν ὡς Μυκηναϊκὴν» (*The Study of Greek Inscriptions*, 1967, σ. 12).

12. Ὁ I. Gelb γράφει: «Τὸ πρόβλημα εἶναι νὰ ἀποδείξωμεν ἀπὸ ποῖον σημεῖον σύστημα προῆλθεν ἡ ἐλληνικὴ γραφὴ» (*A Study of Writing*, 1969, σ. 178).

13. Κατὰ τὸν B. Ullman, «εἴμεθα βέβαιοι, ὅτι τὸ φοινικικόν ἀλφάβητον ἐβασίσθη ἐπὶ τῆς γραφῆς κάποιου ἄλλου λαοῦ» (*Ancient Writing and its Influence*, 1969, σ. 11).

Εὐχαριστῶ διὰ τὴν φιλοξενίαν.

Μετὰ πολλῆς τιμῆς,
Δρ. Πάνος Δ. Μπάρδης (Dr. Panos D. Bardis)
Καθηγητὴς Κοινωνιολογίας
Ἀρχιεκδότης *International Journal on World Peace*
καὶ *International Social Science Review*
University of Toledo, Ohio 43606, USA

Ἕνα ἄρθρο τοῦ δρ. Κύπρου Χρυσάνθη

Ἀπὸ τίς πολλὰς ἀναφορὰς στὴν ὑπόθεσιν τοῦ Ἑλληνικοῦ Ἀλφαβήτου, ποὺ προῆλθαν ἀπὸ τὴν καμπάνια τοῦ Δαυλοῦ, ἐπιλέξαμε ὡς ἀντικειμενικότερο καὶ ἀναδημοσιεύουμε κατωτέρω ἓνα ἄρθρο τοῦ διαπρεποῦς Κυπρίου λογοτέχνη καὶ κριτικοῦ δρ. Κύπρου Χρυσάνθη, ποὺ πρωτοδημοσιεύθηκε στὶς 19 Ἰουλίου 1986 στὴν ἐπιθεώρηση «Τὸ περιοδικό μας».

Η ΚΑΤΑΓΩΓΗ ΤΟΥ ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ ΑΛΦΑΒΗΤΟΥ. — ΚΡΗΤΙΚΗ ΚΙ ΟΧΙ ΦΟΙΝΙΚΙΚΗ

Τὸ περιοδικὸ «Δαυλὸς» κρατᾷ μιὰν ἐξαιρετικὴ θέσιν μέσα στὸν κύκλο τοῦ ἀθηναϊκοῦ περιοδικοῦ Τύπου. Τὰ ἐνδιαφέροντά του εἶναι ποικίλα (φιλοσοφία, πολιτικὴ, κίνηση ἰδεῶν, σχόλια καὶ ἄλλα). Ἐξυπηρετεῖ τὰ ἄτομα ποὺ τὰ δέρνει ὁ στοχασμὸς καὶ ὁ προβληματισμὸς.

Ἀνάμεσα στὰ τελευταῖα ἐνδιαφέροντα τοῦ περιοδικοῦ αὐτοῦ ἦταν τὸ «πολυθρύλητο» θέμα τῆς καταγωγῆς τοῦ ἐλληνικοῦ ἀλφαβήτου. Στὸ τεῦχος τοῦ ἀρ. 48 (Δεκέμβρης τοῦ 1985) παρου-

σιάζει τὸ θέμα αὐτὸ μὲ τὴν εὐκαιρία τῆς ἀγωγῆς κατὰ τοῦ ὑπουργοῦ Παιδείας Ἀπ. Κακλαμάνη καὶ τοῦ προέδρου τοῦ ΚΕΜΕ Παύλου Σακελλαρίδη στὸ Μονομελὲς Πρωτοδικεῖο Ἀθηνῶν.

Ἡ ὅλη ὑπόθεσις ἔχει ὡς ἐξῆς: Ὁ κ. Κ.Α. Πλεῦρης, δικηγόρος καὶ ἐπίτιμος καθηγητὴς Πανεπιστημίου, ὁ ὁποῖος ἀσχολήθηκε μὲ γλωσσολογικὰ θέματα κι ἐξέδωσε τὸ 1981 ἐργασία μὲ τίτλο «Τὸ Ἑλληνικὸ Ἀλφάβητο», κατέθεσε αἴτηση νὰ διορθωθεῖ τὸ «ἱστορικὸ ψεῦδος», ὅπως σημειώνει, ποὺ περιέχεται στὸ βιβλίο Ἱστορίας τῆς Α' Γυμνασίου καὶ τὸ ὁποῖο ὑποστηρίζει πῶς τὸ Ἑλληνικὸ Ἀλφάβητο εἶναι φοινικικόν. Ζητᾷ,

λοιπόν, από τον ύπουργό: «α) να εκδώσει ελεῖ-
γούσα ἐγκύκλιον, ὥστε νά διδασκῶν οἱ μαθητὲς
τὸ ἀληθές, ὅτι τὸ ἐν χρήσει ἀλφάβητόν μας εἶναι
ἐλληνικῆς προελεύσεως καὶ δὴ ἀρχαιοκρητικῆς
τοιαύτης, β) νά ἀπαλειφθῇ ἡ ἐπιλήψιμος παρά-
γραφος ἐκ τοῦ προρρηθέντος σχολικοῦ βιβλίου
εἰς τὰς μελλοντικὰς ἐκδόσεις αὐτοῦ».

Ὁ κ. Πλεῦρης μὲ πίνακες δείχνει τὴν ἐλλήνι-
κὴ καταγωγὴ τοῦ ἐλληνικοῦ ἀλφάβητου καὶ
πρὸς τοὺς πῶς οἱ Φοίνικες διαμόρφωσαν τὸ δι-
κό τους κατὰ μίμηση τοῦ ἀρχαιοκρητικοῦ. Προ-
σκομίζει πρὸς τοῦτο μαρτυρίαι καὶ τοῦ Ἑγγλυ
ἀρχαιολόγου Ἀρθούρου Ἑβανς, ὁ ὁποῖος ἀπέ-
δειξε ὅτι «ἡ γραφὴ τῆς Κρήτης εἶναι ἡ μήτηρ τῆς
Φοινικικῆς (*Scripta Minoa* Oxford 1909) καὶ τοῦ
βούλγαρου ἀκαδημαϊκοῦ Βλ. Γκεοργκίεφ ποὺ
λέγει ὅτι «ἡ Φοινικικὴ γραφὴ εἶναι Κρητικῆς κα-
ταγωγῆς». Ἀλλὰ καὶ ὁ Γερμανὸς καθηγητῆς
τῆς φιλολογίας Θεόδωρος Μπίρτ διαβεβαιώνει
πῶς «εἶναι μῦθος τὸ ὅτι οἱ Φοίνικες ἐπενόησαν
τὸ ἀλφάβητον». Ὁ Ἀμερικανὸς Οὐίλ Ντυράν
στὴν «Ἱστορία τοῦ Πολιτισμοῦ» γράφει πῶς «εἶ-
ναι πιθανόν ὅτι οἱ Ἕλληνες καὶ οἱ Φοίνικες πα-
ρέλαβαν τὸ ἀλφάβητον ἀπὸ τὴν Κρήτην». Καὶ
ἄλλα.

Ὁ «*Δαυλὸς*» (ἀρ. 51) συνεχίζει τὸ θέμα τῆς
προελεύσεως τοῦ ἐλληνικοῦ ἀλφάβητου. Τὸ δι-
καστήριον γὰρ τυπικοὺς λόγους ἀπέρριψε τὴν αἴ-
τησιν, ὅπως γράφει τὸ περιοδικόν. Τὸ περιοδικόν
ζήτησε τίς ἀπόψεις τοῦ Παιδαγωγικοῦ Ἰνστι-
τούτου καὶ τοῦ κ. Κ. Πλεῦρης, τίς ὁποῖες δημο-
σιεύει. Πρὸς τοῦτο ὁ κ. Πλεῦρης καλεῖ σὲ δημό-
σια συζήτηση πᾶν τοῦ θέμα.

Στὴν ὁλομέλεια τῆς Βουλῆς τῶν Ἑλλήνων ἐ-
ξατίας τοῦ σχετικοῦ ἀρθροῦ τοῦ «*Δαυλοῦ*» διε-
ξήχθη συζήτηση κυρίως μεταξὺ τῆς Ἀννας Συ-
νοδινού καὶ τοῦ ὑπουργοῦ Πέτρου Μώραλη.

Ὁ δικηγόρος κ. Κ. Πλεῦρης κίνησε νέα ἀγω-
γὴ κατὰ τοῦ ὑπουργοῦ Παιδείας Ἀπ. Κακλαμά-
νη καὶ τοῦ Παιδαγωγικοῦ Ἰνστιτούτου. Ἐγίνε ἡ
«Δίκη τοῦ Ἀλφάβητου». Καὶ ὁ «*Δαυλὸς*» (ἀρ.
53) δημοσιεύει τίς προτάσεις πρὸς τὸ δικαστή-

ριο τοῦ κ. Πλεῦρης, στίς ὁποῖες ὑπάρχει, ἐκτὸς
ἀπὸ τὸ θέμα τοῦ Ἑλληνικοῦ Ἀλφάβητου, καὶ τὸ
ἐξῆς σημεῖον στὸ «Ὁμήρου Ὀδύσειαι» τῆς Α΄
Γυμνασίου: «Εἶναι ἐξαιρετικὰ ἐπικίνδυνη ἱστο-
ρικὴ πηγὴ» ὁ Ὅμηρος, καὶ ζητᾷ ὁ αἰτητῆς καὶ
τὴ διόρθωσιν καὶ αὐτῆς τῆς ἀποψῆς.

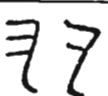
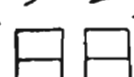
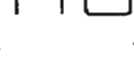
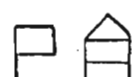
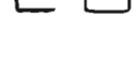
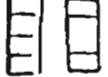
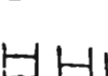
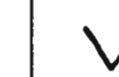
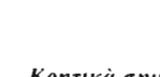
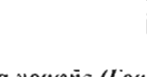
Βέβαια, ὁ κ. Δ. Τομπαΐδης, σύμβουλος τοῦ
Παιδαγωγικοῦ Ἰνστιτούτου, σ' ἐπιστολὴν τοῦ
πρὸς τὸν «*Δαυλόν*» προβάλλει ὡς ἐπικρατοῦσας
ἀπόψεις γιὰ τὴν προέλευσιν τοῦ ἐλληνικοῦ ἀλφα-
βήτου ἀπὸ τὸ φοινικικόν ἐκείνης τῶν Ἑλλήνων
καθηγητῶν τῆς γλωσσολογίας Ν.Π. Ανδριώτη,
Γ. Μπαμπινιώτη καὶ Μ. Σετάτου. Ὁ Ν.Π. Ἀν-
δριώτης γράφει πῶς «ἐπειδὴ ὁμοῦ ἡ γραφὴ αὐτὴ
ἦταν δύσκολη, ἀντικαταστάθηκε κατὰ τὸν δέ-
κατον αἰῶνα π.Χ. ἀπὸ μιάν ἄλλην πολὺ ἀπλὴν,
ποὺ τὴν πῆραν οἱ Ἕλληνες ἀπὸ τοὺς Φοίνικες
καὶ γι' αὐτὸ δυνάμην τὰ γράμματα τῆς φοινικῆ-
ας». Ὁ Γ. Μπαμπινιώτης γράφει πῶς «τὸ παρα-
ληφθὲν φοινικικὸ ἀλφάβητο (ἀρχαῖο βορειοση-
μιτικὸ ἀλφάβητο)... ἦταν συμφωνογραφικόν...»
καὶ οἱ Ἕλληνες τὸ τροποποίησαν σὲ φωνολογι-
κόν. Ὅμως ὁ κ. Πλεῦρης καλεῖ τὸν κ. Τομπαΐδην
νὰ καταθέσῃ τὰ ὑποστηρικτικὰ τῶν ἀπόψεων
αὐτῶν στοιχεῖα. Καὶ προτείνει τὴ «διεξαγωγὴ ἐ-
νὸς διαλόγου σὲ κεντρικὸ ξενοδοχεῖον». Καὶ δη-
λώνει πῶς ἀναλαμβάνει ὅλα τὰ ἐξοδα τῆς ὀργα-
νώσεως καὶ τῆς ἐκτυπώσεως τοῦ διαλόγου.

Ἀνεξάρτητα ἀπὸ τίς ἀντεγκλήσεις στὴ Βουλὴ
καὶ στὸν Τύπον ἡ ἐπιστημονικὴ δεοντολογία ἀ-
παιτεῖ τὴ διεξαγωγὴ μιᾶς συζήτησης πᾶν τοῦ
θέμα αὐτὸ μὲ τὴ δέουσα σοβαρότητα. Θάταν
πραγματικὰ ἀστείον οἱ ξένοι νὰ ὑποστηρίζουν
τὴν ἀρχαιοκρητικὴν προέλευσιν τοῦ ἐλληνικοῦ
ἀλφάβητου καὶ ἐμεῖς μὲ τὰ σχολικὰ μας ἔγχειρί-
δια νὰ δηλώνουμε τὴ φοινικικὴν τοῦ προέλευσιν.
Ὅσον ἀφορᾷ τὸ «ἐπικίνδυνον» τοῦ Ὁμήρου, νο-
μίζω πῶς ὀρθά ὁ κ. Πλεῦρης ἀντιτάσσει τὴν πε-
ρίπτωση Σλήμαν, ὁ ὁποῖος «μὲ ὁδηγὸν τὸν Ὅμη-
ρον ἀνεκάλυψε τὴν Τροίαν, τίς Μυκῆνας κλπ...»

Κ. ΧΡΥΣΑΝΘΗΣ

Ἡ στάσις τοῦ καθηγητοῦ κ. Γ. Μπαμπινιώτη

Ἐπικέντρο τοῦ ἐνδιαφέροντος γιὰ τὴν ὅλη ὑπόθεσιν ἀποτελεῖ ἡ περίεργη ὅσο καὶ ἐλά-
χιστα ἐπιστημονικὴ στάσις τοῦ καθηγητοῦ τῆς Γλωσσολογίας στὸ Πανεπιστήμιον Ἀθηνῶν
κ. Γ. Μπαμπινιώτη, ὁ ὁποῖος ἐπιχειρεῖ νὰ πολιτικοποιήσῃ τὸ καθαρῶς ἐπιστημονικόν αὐτὸ
θέμα, παρουσιάζοντας τὴν «ἀνακίνησιν» τῆς ἐρευνας γιὰ τὴν κρητικὴν καταγωγὴν τοῦ Ἑλλη-
νικοῦ Ἀλφάβητου ὡς ἐλαυνόμενη δὴθεν... ἀπὸ ἐθνικιστικὰ κίνητρα (ἀλλὰ δὲν ἀντιμετωπί-
ζει τὸ πραγματικὸν γεγονός ὅτι ἡ ἐρευνα αὐτὴ δὲν εἶναι ἔργον Ἑλλήνων, ἀλλὰ διαπρεπῶν ξέ-
νων ἐπιστημόνων διαφόρων ἐθνικοτήτων, ἐπὶ τῶν ὁποίων ἀποκλειστικὰ στηρίζονται οἱ
Ἕλληνες ἀντίπαλοί του). Ὁ κ. Μπαμπινιώτης ἐκτὸς τῆς δηλώσεως ποὺ διευτύπωσε μὲ ἐπι-

Φοινικικά κ λ	Κρητικά γραμματικά.	Κρητικά ιερογλυφικά.	Φοινικικά κ λ.	Κρητικά γραμματικά	Κρητικά ιερογλυφικά.
 		 		 	
  	 				
  	 	 			
 			 		
 	 	 			
  	 	 	 	 	

Κρητικά σημεία γραφής (Γραμμικής Α και ιερογλυφικής) παραβαλλόμενα πρὸς αὐτὰ πού χρησιμοποίησαν πολὺ ἀργότερα οἱ Φοίνικες. Εἶναι ὀλοφάνερη ἡ μεγάλη ἢ ἀπόλυτη ὁμοιότητα τῶν μεταγενεστέρων φοινικικῶν γραμμάτων πρὸς τὰ πολὺ προγενέστερά τους κρητικά. (Evans, *Scripta Minoa*, p. 89).

στολή του στην «Καθημερινή» της 28 Μαΐου (ιδε αναδημοσίευσή της στον Δαυλδ, τεύχος 55, σ. 30-54), ότι κάθε αναφορά στο θέμα για λόγους «έθνικους» στερείται σοβαρότητας και ότι δεν υπάρχει καμιά αμφισβήτηση της «φοινικικής θεωρίας», επανέρχεται με μακροσκελέστατο άρθρο του στην ίδια εφημερίδα (12-14 Ιουλίου), όπου, κάτω από τον χρηστούτη τίτλο «Βλάπτει πάντοτε ή απλοϊκή αποτίμηση του Έλληνισμού σε άχρηστες "πρωτιές"», ισχυρίζεται ότι «ό,τι με ενοχλεί στον κ. Πλεύρη... είναι οι "έθνικες"» (σε εισαγωγικά), δηλαδή οι εθνικιστικές τοποθετήσεις του και το γεγονός ότι επιτρέπει στην ιδεολογία του να μετατρέπεται σε ιδεοληψία, πράγμα που τον οδηγεί να αποτιμά απλοϊκά τον Έλληνισμό σε άχρηστες ή αμφιλεγόμενες "πρωτιές"».

Πέρα του «πολιτικού» αυτού έλιγμου του ό κ. Γ. Μπαμπινιώτης στο έν λόγω άρθρο του αναγκάζεται για πρώτη φορά να μπει στην ουσία του θέματος και να κάνει λόγο για την ύπαρξη της «κρητικής θεωρίας» (άπ' ό,τι είναι γνωστό, ουδέποτε έως τώρα έχει γράψει τίποτα σχετικά, επαναλαμβάνοντας συνεχώς στις εργασίες του ότι το Έλληνικό Αλφάβητο είναι φοινικικό), αλλά διαχωρίζει κατηγορηματικά την περίπτωση της καταγωγής του φοινικικού αλφαβήτου από το κρητικό, από το όλο πρόβλημα της καταγωγής του Έλληνικού Αλφαβήτου... Στο ίδιο εκτενέστατο άρθρο του ό κ. Μπαμπινιώτης συσσωρεύει πλήθος αλληλεσυγκρουόμενων εικτολογιών, με προφανή σκοπό να παρουσιάσει τὰ περί της «κρητικής θεωρίας» ως αινιγματικά και την ίδια τη «θεωρία» ως άπιθανη.

‘Η έπιστολή που δεν δημοσίευσε ή Καθημερινή

Στον κ. Γ. Μπαμπινιώτη απάντησε ό κ. Κων. Πλεύρης, αλλά ή «Καθημερινή» για άγνωστους λόγους δεν δημοσίευσε την απάντησή του (όπως δεν δημοσίευσε και την έπιστολή του διευθυντή του Δαυλού, με την όποία τοποθετήθηκε πιό συστηματικά ή όλη ύπόθεση — βλέπετε το πλήρες κείμενό της στον Δαυλό, τεύχος 55, σελ. 3055). Ο Δαυλός χάριν του διαλόγου και της άπροσωποληψίας δημοσιεύει κατωτέρω την μη δημοσιευθείσα στην Καθημερινή απάντηση του κ. Κ. Πλεύρη στον κ. Γ. Μπαμπινιώτη.

‘Εν Αθήναις τη 16η Ιουλίου 1986

‘Αγαπητή «Καθημερινή»,

Στο φύλλο της περασμένης Κυριακής δημοσιεύθηκε εκτενέστατο άρθρο του καθηγητή κ. Μπαμπινιώτη, στο όποιο όφειλα απάντηση, γιατί στρέφεται έναντίον μου όνομαστικά.

Ο κ. Μπαμπινιώτης δεν απάντησε στην έπιστολήν μου (18.6.86), διότι δεν άντέκρουσε τίς άπόψεις των έπτά διαπρεπών έπιστημόνων που παρέθεσα, π.χ. δεν άνεφερε καθόλου τον Διόδωρο Σικελιώτη, τον άκαδημαϊκό Μάγερ, δεν άντέκρουσε τον άκαδημαϊκό Γκεοργκ ήφ ουτε τον Έβανς, παραποιήσε τον Ντυράν και άντιμετώπισε τον καθηγητή Μπίρτ μόνο με τον χαρακτηρισμό ότι είναι «άσχετος»!

Τό συμπέρασμα από αυτήν την τακτική είναι φανερό. Ο κ. καθηγητής άδυνατεί να έπιχειρηματολογήσει. Έπομένως ή γνώμη του ότι το αλφάβητό μας προέρχεται από το φοινικικό είναι τελείως άβάσιμη. Την γνώμην αυτήν την όποίαν ύπεστήριξαν «με φυλετικόν φανατισμόν έβραι-

κής καταγωγής ξένοι άρχαιόλόγοι» (έγκ. ΗΛΙΟΣ, τόμος 10, σελ. 11) άνέτρεψαν πολλοί έπιφανείς είδικοί έπιστήμονες, όπως ό Έβανς, ό Ντυσώ και ό δικός μας άρχαιόλόγος άκαδημαϊκός Π. Καββαδίας, ό όποιος, στο έργο του «Προϊστορική Αρχαιολογία» («Προσάρτημα» σελ. 834-841), με πίνακες, συγκριτικά στοιχεία κ.τ.λ. απέδειξε ότι «έκ της γραμμικής γραφής των Κρητών παρήχθη το φοινικικόν αλφάβητον».

‘Η πλήρης ανάπτυξη του θέματος θ' άπαιτούσε πολύ χώρο για την παράθεση των στοιχείων και των έπιστημονικών έπιχειρημάτων, που περιέχονται στο βιβλίο μου περί Αλφαβήτου. Έδώ άναγκαστικά θά περιορισθώ στην άνασκευή της έπιστολής του κ. Μπαμπινιώτη, για την καλύτερη ενημέρωση των άναγνωστών.

Ο κ. Μπαμπινιώτης πρὸς έντυπωσιασμό με κατηγορεί ότι «δεν γνωρίζω ουτε ένα από το πλήθος των ειδικών έπιστημονικών έργων που έχουν γραφεί σχετικά». Κι όμως τόσες φορές έμνημόνευσα και παρέπεμψα σε ΠΟΛΛΑ είδικά

συγγράμματα και τὸν παρεκάλεσα νὰ κάνῃ τὸ ἴδιο. Ἐκπλήσσομαι λοιπὸν ποὺ βλέπω σήμερα νὰ λέγῃ ὅτι δὲν γνωρίζω οὔτε ἓνα εἰδικὸ σύγγραμμα!... Μὰ δὲν εἶδε ὅτι στὴν ἐπιστολὴ μου παρέπεμψα σὲ ἑπτὰ εἰδικὰ ἐπιστημονικὰ ἔργα; Ἐπὶ πλέον εἶχα στὴ διάθεσί του 123 ἄλλα σχετικὰ συγγράμματα Ἑλλήνων καὶ ξένων συγγραφέων. Συνεπῶς ἄλλη φορὰ νὰ εἶναι πιὸ προσεκτικὸς στὶς διαβεβαιώσεις του, γιὰ τὸ τί ἔχω διαθέσει. Ἐξ ἄλλου ἐκεῖνος οὐδέποτε στὶς ἐπιστολές του ἀνέφερε εἰδικὰ συγγράμματα, πράγμα ποὺ μόλις τώρα κάνει (καὶ θὰ δοῦμε παρακάτω τὴν ἀξία τους) μετὰ ἀπὸ τὴν πίεσι τῆς «παρακλήσεώς» μου «νὰ μᾶς πληροφορήσει τὰ ὀνόματα τῶν εἰδικῶν ἐπιστημόνων ποὺ ἐπέβαλαν τὴν δῆθεν ἰσχύουσαν ἀποψη τῆς δῆθεν φοινικικῆς προελεύσεως τοῦ ἀλφαβήτου μας» («Καθημερινή» 18.6.86). Ὅσον ἀφορᾷ στὸν ὑπερφιάλο ἱσχυρισμὸ του, ὅτι «ἔχω ἀγνοία τοῦ θέματος ποὺ συζητῶ», σφάλλει, διότι ἀπὸ τὸ 1982 ἔλαβε τὸ βιβλίο μου «Ἑλληνικὸ Ἀλφάβητο — Καταγωγή, ἐξέλιξις» καὶ ἓνα συστημένο γράμμα μου, ὅπου τοῦ ἔγραφα εὐγενέστατα: «...σὰς ἀποστέλλω μίαν σχετικὴν μελέτην μου, ὅπου ὑποστηρίζω τὴν Ἑλληνικὴν προέλευσιν τοῦ Ἀλφαβήτου μας καὶ σὰς παρακαλῶ πολὺ νὰ εἴχατε τὴν καλωσύνην νὰ ἀντικρούατε τὰ στοιχεῖα ποὺ παραθέτω». Δὲν μοῦ ἀπάντησε, διότι προφανῶς δὲν μπορούσε νὰ ἀνατρέψῃ τὰ στοιχεῖα μου. Δὲν εἶναι ἔτσι; Ὅπως καὶ ὅταν διὰ τοῦ περιοδικοῦ ΔΑΥΛΟΣ ζήτησα δημόσιο διάλογο, τὸν ἀρνήθηκε. Δὲν εἶναι ἔτσι; Καὶ τώρα μετὰ ἑξὶ ὀλόκληρα χρόνια μᾶς δηλώνει ὅτι «δὲν πρόκειται ἐφεξῆς νὰ ἀπαντήσω, ἐκτὸς ἂν προσαγάγουν νέα συγκεκριμένα καὶ ἐπιστημονικῶς τεκμηριωμένα ἐπιχειρήματα». Γιατί κ. Μπαμπινιώτη, μήπως ἀντικρούσατε τὰ στοιχεῖα τοῦ βιβλίου μου; Μήπως ἀκόμα ἀπαντήσατε στὸ τελευταῖο ἐρώτημά μου: ἂν ὁ Ἑβανς «ἔχει ἄδικο ποὺ ὑποστηρίζει ὅτι ἡ Κρητικὴ γραφὴ εἶναι ἡ μητέρα τῆς Φοινικικῆς»; Τὶ νέα στοιχεῖα νὰ σὰς φέρουν, ἀφοῦ μέχρι τώρα δὲν ἀπαντήσατε σὲ τίποτε καὶ κυρίως δὲν ἀντικρούσατε τὶς ἀπόψεις τῶν ὀνομαστῶν εἰδικῶν ἐπιστημόνων, ποὺ στὸ βιβλίο μου γράφω καὶ μερικές τῶν ὁποίων συνοπτικὰ βέβαια ἀναδημοσίευσα στὴν «Καθημερινή» (18.6.86);

Ἐπειδὴ ὁ κ. Μπαμπινιώτης ἐπιδιώκει ἐμφανῶς νὰ μὲ μειώσῃ στοὺς ἀναγνώστες σας ἀποκαλώντας με συνεχῶς «ὁ δικηγόρος Πλεῦρης», ὥστε ἡ ιδιότης τοῦ δικηγόρου νὰ ἀντιπαράθεταί στὴν ἰδιότητά του ὡς καθηγητῆ τῆς γλωσσολογίας, εἶμαι ὑποχρεωμένος νὰ τὸν βεβαιώσω ὅτι στὰ θέματα τοῦ ἀρχαιοελληνικοῦ πολιτισμοῦ ἔχω κυκλοφορήσει δέκα πέντε βιβλία καὶ ἔχω ἀ-

ποδείξει τὴν Ἑλληνικότητα πολλῶν ὑφευρέσεων καὶ θεωριῶν, ποὺ κακῶς ἀποδίδονται σὲ ξένους. Ἀρκετὰ βιβλία μου πραγματοποιήσαν ἐκδόσεις σὲ ξένες γλώσσες, ἀπὸ τὸν οἶκον Gers. ἐνῶ ὁ φημισμένος ἀγγλικὸς οἶκος Basiford καὶ ἡ Fide μελετοῦν τὶς πρωτότυπες ἐργασίες μου.

Ὁ κ. Μπαμπινιώτης συμφωνεῖ ὅτι «ἡ ἀποψη ὅτι τὸ Ἑλληνικὸ ἀλφάβητο εἶναι δάνειο ἀπὸ τὸ ἀρχαῖο φοινικικὸ ἐπικρατεῖ πλήρως μετὰ τὴν δῆθεν σοβαρὴν μελετητῶν». Ἐτσι μετριοφρόνως βάζει τὸν ἑαυτὸν τοῦ ἀνάμεσα στοὺς σοβαροὺς μελετητῆς καὶ τὸν Ἑβανς, τὸν Ντυσώ, τὸν Μπίρτ κ.τ.λ. ἀνάμεσα στοὺς μὴ σοβαροὺς μελετητῆς.

Θέλοντας νὰ διεγείρῃ τὴν ἀποδειγμένη δημοκρατικὴ εὐαισθησία τῆς «Καθημερινῆς» μετατόπιζε τὸ θέμα στὸν πολιτικὸν ὅρο. Εἰλικρινὰ δὲν ἤξερα ὅτι στὴν ἐπιστῆμιν τῆς γλωσσολογίας ὑπάγεται ἡ διερεύνηση τῶν πολιτικῶν φρονημάτων, ποὺ κάνει ὁ κ. Μπαμπινιώτης, ὁ ὁποῖος μὲ «κατηγορεῖ» ὡς «ἐθνικιστὴ». Τιμῇ μου νὰ εἶμαι ἐθνικιστῆς. Δὲν τὸ ἔχω μυστικόν. Προσφάτως ἄλλως τε στὶς 450 σελίδες τοῦ βιβλίου μου «Κοινωνιολογία - Θεωρία καὶ θέματα» ἀναλύω ὅσα συνθέτουν τὴν ἰδεολογία τοῦ ἐθνικισμοῦ. Ἐχει σχέση ἡ πολιτικὴ τοποθέτησις μὲ τὸ ἐξεταζόμενον γλωσσικὸ ζήτημα; Φυσικὰ ὄχι. Μιὰ κι ὅμως μπερδεύει ὁ κ. Μπαμπινιώτης γλωσσολογία καὶ πολιτικὴ καὶ προκαλεῖ, εἶμαι ὑποχρεωμένος νὰ τοῦ ὑπενθυμίσω ὅτι: ὅταν ἐγὼ ἤμουν κρατούμενος στὸ ΕΑΤ/ΕΣΑ, ἀπ' ὅπου ἀφέθηκα ἐλεύθερος μὲ τὴν γενικὴ ἀμνηστία, ἐκεῖνος ἐφρόντιζε γιὰ τὴν σταδιοδρομία του καὶ ἐπὶ «χοῦντας» γινότανε καθηγητῆς, δίχως φυσικὰ νὰ τὸν ἐνοχλοῦν τότε οἱ «ἐθνικιστικὲς τοποθετήσεις».

Ἐνας καθηγητῆς πανεπιστημίου πραγματεῦται ἐπὶ τοῦ ἀντικειμένου καὶ δὲν ἐπιδιώκει νὰ θεμελιώσῃ τὴν γνώμην του κατηγορώντας, δίκαια ἢ ἄδικο, τὸ πρόσωπο τοῦ διαφωνούντος. Ἀντιλαμβάνομαι ὅτι ἡ ἐπιστολὴ μου τὸν ἐξενέυρισε, ἐπειδὴ τοῦ ἀπαρίθησα πολλοὺς Ἑλλήνες καὶ ξένους ἐπιστήμονες, ποὺ ἀπέδειξαν τὴν Ἑλληνικὴν προέλευσιν τοῦ ἀλφαβήτου μας, ἐνῶ ἐκεῖνος εἶχε διακηρύξει ἐγγράφως ὅτι δὲν ὑπάρχει ΟΥΤΕ ΕΝΑΣ. Ὁ ἐκνευρισμὸς πάντως δὲν δικαιολογεῖ τὸ κατέβασμα μᾶς ἐπιστημονικῆς συζητήσεως σὲ ἐπίπεδο προσωπικῆς ἐπιθέσεως.

Ἐκεῖνα τὰ: «ὁ κ. Πλεῦρης ἀπὸ ἀγνοία», «βιβλιογραφία ἀγνωστῆ φυσικὰ στὸν κ. Πλεῦρη», «ὁ κ. Πλεῦρης χωρὶς τὰ ἐπιστημονικὰ ἐφόδια» κ.τ.λ. νὰ τὰ ἀφήσετε. Ἄν ἔχετε τὶς ἀπαιτούμενες γνώσεις, ἀπαντήσατε στὸ βιβλίο μου ἢ ἔλατε σὲ δημόσιον διάλογον, ὅπως σὰς προσκάλεσα, ἐνώπιον φοιτητῶν καὶ ἐνδιαφερομένων. Ἀποφεύ-

γυτε κάτι τέτοιο και καταφεύγετε στη σιωπή ελπίζοντας στην άποσιώπηση του θέματος. Μάλιστα. Διότι σκοπεύω να διανείμω στους φοιτητές το βιβλίο μου, ώστε τα παιδιά να μάθουν την όρθη άποψη για την προέλευση του αλφαβήτου μας.

Για τους συγγραφείς που μετά εξη χρόνια και μετά ολόκληρο θόρυβο (δικαστήρια, δημοσιεύσεις, κ.τ.λ.) κατόρθωσε να ανακαλύψει και να μάς παρουσιάσει, έχω να κάνω την παρατήρηση, ότι μερικών οι γνώμες διατυπώθηκαν δίχως να παίρνουν υπόψη τους την Κρητική γραφή. Ειδικότερα «ο καθηγητής ανατολικών σπουδών του Πανεπιστημίου του Σικάγου» L. Gelb, τον όποιον φαίνεται να θαυμάζει ο κ. Μπαμπινιώτης, διότι τον άποκαλεί «ο πολὺς Gelb» και πού θα πρόκειται μάλλον όχι για κάποιον L. Gelb αλλά για τον I.J. Gelb, καθηγητή της Άσσυριολογίας στο πανεπιστήμιον του Σικάγου, ο οποίος έπιμελήθηκε το 1972 τὰ σχετικά άρθρα περί αλφαβήτου-γραφής του World Book, αναγνωρίζει ότι «οί Έλληνες έδημιούργησαν τὸ πρῶτο αλφαβητικὸ σύστημα γραφῆς» (τόμος 21, σελ. 425) και όπου γίνεται δεκτὴ ἡ προπόρευσις τῶν Ἑλλήνων στὴ γραφὴ ἔναντι τῶν Φοινίκων (τόμος 5ος σελ. 324). Ἡ άποψις τοῦ Diringe βασίζεται στὴν Ἑλληνικὴ παράδοσι, ἀλλὰ ἐν μέρει, ὅπως κι ὁ ἴδιος παραδέχεται, διότι ἡ ἀρχαιοελληνικὴ παράδοσις ἀναφέρει πολλοὺς εὐρετὲς γραμμάτων (Παλαμήδης, Λίνος, Μουσαῖος, Ὀρφεὺς κ.τ.λ.). Τὸ σπουδαιότερο ἐδῶ ὅμως εἶναι ὅτι ἡ Ἑλληνικὴ παράδοσις, ὅταν διαμορφωνότανε, δὲν ἐγνώριζε τὴν Κρητικὴν γραφὴν, διότι δὲν εἶχε ἀνακαλυφθεῖ ἡ Κνωσὸς κ.τ.λ. Ἐξ ἄλλου ὁ ἴδιος ὁ Diringe παραδέχεται ὅτι τὸ σημεῖτικὸ αλφάβητο ἐπινοήθηκε στὴν Παλαιστίνη (άποικία Κρητῶν) καὶ ἐπηρεάσθηκε ἀπὸ τὴν Κρητικὴν γραφὴν. Τὶ ἄλλο θέλουμε ἐμεῖς; Τὶ ἄλλο λέμε ἐμεῖς;

Ὁ κ. καθηγητὴς ἔχει ὑπόψη τοῦ τὸ βιβλίο τοῦ Diringe "The Alphabet" τοῦ 1968 (ἐγὼ ἔχω τὴν ἔκδοσι τοῦ 1947): τοῦ συνιστῶ νὰ διαβάσει τὸ ἔργο τοῦ Diringe "L'alfabeto nella storia della civiltà" ἢ "The Alphabet. A key to the history of Mankind" γιὰ νὰ ἔχη σαφὴ ἀντίληψη περὶ τοῦ τί πιστεύει ὁ ξένος ἐπιστήμων.

Ὅσον ἀφορᾷ στὴν ἐργασία τῆς L. Jeffery (γνωρίζω τὴν ἔκδοσι 1965) ἐκεῖ ἐκφράζεται δίχως στοιχεῖα ἢ αὐθαίρετη γνώμη ὅτι ἡ βορειοσημιτικὴ γραφὴ ἀποτέλεσε τὸ πρότυπο τῆς Ἑλληνικῆς. Τίποτε περισσότερο.

Παρατηρῶ, μάλιστα ὅτι ὁ κ. καθηγητὴς παραιοῖ τὴν γνώμη τοῦ Ντυράν, ὅτι τάχα δηλαδὴ αὐτὸς τάσσεται ὑπὲρ τῆς Αἰγυπτιακῆς προελεύσεως τοῦ αλφαβήτου μας (πού κι ἂν εἶναι ἔτσι,

καταρρίπτεται πάλι ἡ φοινικικὴ θεωρία), διότι ὁ Ντυράν σαφῶς γράφει: «δὲν μπορούμε νὰ εἴμεθα βέβαιοι ὅτι οἱ Φοινῖκες ἔφεραν πράγματι τὸ αλφάβητο αὐτὸ εἰς τὴν Ἑλλάδα. Εἶναι πιθανὸν οἱ Ἑλληνες καὶ οἱ Φοινῖκες νὰ παρέλαβον τὸ αλφάβητον ἀπὸ τὴν Κρήτην» (Ἑλλ. ἐκδ., Ἀθ. 1965, τόμος Α' σελὶς 312).

Ἄφου ὁ κ. Μπαμπινιώτης ἀναφέρει ὀνόματα μερικῶν πού ὑποστηρίζουν τὴν «Κρητικὴν θεωρίαν», ἰσχυρίζεται ὅτι ἐγὼ «ἀγνοῶ ἀπὸ πρῶτο χέρι τοὺς περισσότερους ἀπὸ αὐτοὺς...». Τώρα ἀπὸ πού καὶ ὡς πού ξέρει ὁ κ. Μπαμπινιώτης ὅτι ἐγὼ τοὺς ἀγνοῶ, δὲν τὸ γνωρίζω. Ἴσως ἔχει μαντικὲς ἱκανότητες. Ἐπ' εὐκαιρία τὸν διαβεβαιῶ, ὅτι ὄχι μόνο γνωρίζω τοὺς συγγραφεῖς πού μ' ἐνδιαφέρουν ἀπὸ πρῶτο χέρι, διότι ἔχω τὰ βιβλία τους, ἀλλὰ καὶ προσωπικῶς ἐταξίδευσα ἀπὸ Βαβυλῶνα μέχρι Ἰνκας γιὰ μελέτες συγκριτικῆς γλωσσολογίας (σχετικὴ π.χ. ἡ ἐργασία μου «Ἡ προφορὰ τοῦ Χ στους Μεξικανοὺς καὶ στους Κρήτες» κ.ά.).

Ἐπίσης θὰ σημειῶσω ὅτι ὁ κ. Μπαμπινιώτης μὲ ἐπικρίνει πού καταφεύγω στὶς μαρτυρίες τοῦ «ἀσχέτου» μὲ τὸ θέμα Μπίρτ, πού λέγει ὅτι «εἶναι μῦθος τὸ ὅτι οἱ Φοινῖκες ἐπενόησαν τὸ αλφάβητο» (Θ. Μπίρτ: «Ὁ Μ. Ἀλέξανδρος καὶ ὁ Παγκόσμιος Ἑλληνισμός», ἐκδ. «Δαρέμα», σελ. 146). Δηλαδὴ κατὰ τὸν κ. Μπαμπινιώτη ὁ Ἑλληνιστὴς καθηγητὴς τῆς κλασσικῆς φιλολογίας τοῦ Πανεπιστημίου τοῦ Μαρβούργου καὶ ἱστορικὸς Θ. Μπίρτ εἶναι ἄσχετος μὲ τὸ θέμα. Καὶ τὴ διατύπωσή του, ὅτι «εἶναι μῦθος τὸ ὅτι οἱ Φοινῖκες ἐπενόησαν τὸ αλφάβητο» τὴν ἐβγαλε ἔτσι αὐθαίρετα ἀπὸ τὸ κεφάλι του; δίχως ἔρευνα; δίχως στοιχεῖα; δίχως φόβο μήπως τὸν ἀντικρούσουν συνάδελφοί του καθηγητές;

Ἀνακριβολογεῖ ὁ κ. Μπαμπινιώτης, ὅταν ἰσχυρίζεται, ὅτι ἔχω σὰν κυρία πηγὴ παλαιότερες ἐγκυκλοπαίδειες. Βασικὰ χρησιμοποίησα εἰδικὰ συγγράμματα καὶ μεταχειρίσθηκα ἐγκυκλοπαίδειες, διότι οἱ ἀναγνώστες εὐκολότερα ἀνατρέχουν σ' αὐτές, πού τέλος πάντων τὰ ἄρθρα τους ἐγράψαν ἀπὸ ἐπιστήμονες.

Ἐσημείωσε κάποια ὀνόματα (γραμμένα λάθος) συγγραφέων ὁ κ. Μπαμπινιώτης καὶ ἰσχυρίσθηκε ὅτι τοὺς ἀγνοῶ. Γιὰ νὰ μὴ μεπρδευθοῦν οἱ ἀναγνώστες, γράφω τὰ σωστά τους ὀνόματα καὶ ἓνα βασικὸ τους ἔργο. Μ. Lidzbarski: "Die namen der alphabetbuchstaben". H. Schneider: "Der kretische ursprung des phonizischen alphabets". J. Sundwall: "Die Kretische linearschrift". R. Dussaud: "Les civilisations prehelléniques dans le bassin de la mer Egée". A. Evans: "Scripta minoa I". E. Grumach: "Bibliographie der Kretisch - Mykenis-

chen epigraphik ". Όλοι αυτοί υποστηρίζουν την «Κρητική θεωρία» (αυρά δεν είναι σοβαροί μελετητές), και δεν είναι μόνον αυτοί (που μάλλον μόνον θα ξέρη ο κ. καθηγητής), είναι και πολλοί άλλοι, που έχω στις επιστολές και στο βιβλίο μου αναφέρει. Κι αν θέλετε, μπορώ να σας στείλω συγγράμματα για την γλώσσα και το αλφάβητο των Μπουχολτζ, Γκάρντινερ, Μπέργκερ, Κλερμόν-Κανώ, Μπλάς, Λουσιέν, Μπεράρντ, Πέι, Χιούμς κ.τ.λ.

Ακόμη ο κ. Μπαμπινιώτης βεβαιώνει ότι «χωρίς να έχω τα απαιτούμενα επιστημονικά εφόδια, επιχειρώ να μιλάω για θέματα με τεράστιες προεκτάσεις». Τώρα τι να πω; Τα επιστημονικά εφόδια διακρίνονται σε τυπικά (τίτλοι, πτυχία, διακρίσεις, κ.τ.λ.) και σε ουσιαστικά (επιστημονική προσφορά, αναγνωρισμένες ανακοινώσεις, βιβλία, παρουσιάσεις θεωριών κ.τ.λ.). Θα μπορούσα λοιπόν, αφού με προκαλεί, να ζητήσω από τον κ. Μπαμπινιώτη, όποτε θέλει, να συγκρίνουμε τους τίτλους μας, τις εργασίες μας και τις διεθνείς αναγνωρίσεις μας, για να δούμε ποιός έχει και ποιός δεν έχει επιστημονικά εφόδια. Προτιμώ όμως να τον παρακαλέσω να με δεχθώ σ' άκρόαση. Να του υποβάλω τα επιστημονικά μου εφόδια κι' έφ' όσον τα θεωρήσει ικανοποιητικά, ελπίζω, να μου δώσει την άδεια να γράφω για το αλφάβητό μας και τα γράμματά του, για τα όποια η Σχολή του και αυτός ο ίδιος δεν κατεδέχθησαν να κυκλοφορήσουν βιβλία. Ακριβώς μάλιστα για την δήθεν ή έστω όψιμη άνησυχία του για τις άλλες θεωρίες του Βουλγάρου ακαδημαϊκού Γκεοργκίεφ, έχω εκδώσει το 1980 βιβλίο, που μόλις μου το ζητήση θα το πάρη. Συνεπώς τα θέματα με τις «τεράστιες προεκτάσεις» τα γνώριζα και δεν περίμενα να μου τα υποδείξει ο κ. Μπαμπινιώτης, ο οποίος, μολονότι, υποτίθεται, τα έγνώριζε, δεν έγραψε κάτι σχετικό. Γιατί;

Στην επιστολή του ο κ. Μπαμπινιώτης σκοπύμως: Δεν αντικρούει τις άποψεις των: Έβανς, Βέντρις, Τσάντγουικ, Ντέκε, Μπίρτ, Γκεοργκίεφ, Ντσο, Μάγερ, Λάνγκ, Σμιθ, Χαλεβύ, Πέρσον, Κάρπεντερ, Σνάιντερ, Μπέρλις, Μάιρς, Γκρίμ, Ρουζέ, Λάρφελντ, Χόμελ, Ντάντσελ, Πάιζες, Γκάρντινερ, Λίντμπλομ κ.τ.λ. ή των: Διοδώρου Σικελιώτου, Καββαδία, Παπαγιαννοπούλου-Παλαιού, Μπρατσιώτη, Πασσά (σαφέστατο με πινάκες κ.τ.λ. το κεφάλαιο: «Ο εκμηδενισμός των διαφόρων θεωριών περί καταγωγής της γραφής από τους Φοίνικας και άλλους» από το βιβλίο του «Η άληθινή προϊστορία», σελ. 96-111) κ.τ.λ.

Δεν αντικρούει τα άναμφισβήτητα αρχαιολο-

γικά εύρηματα με Έλληνικά γράμματα, π.χ. ψευδόστομος άμφορεύς Όρχομενού που άνάγονται στο 6.000 π.Χ.!!, όταν δηλαδή οί Σημίτες ήσαν ιστορικώς άνύπαρκτοι.

Δεν αντικρούει τα ιστορικά στοιχεία που παρθέται ο Όμηρος, ο Εϋήμερος, ο Στράβων, ο Εϋστάθιος, τα Όρφικά κ.τ.λ. σχετικά με την γραφή μας, που άνάγεται στο 10.000 π.Χ. Ούτε τον Γκλότζ δεν εδιάβασε («Ό Αιγαίος πολιτισμός»);

Δεν μάς εξήγησε ακόμη για ποιόν λόγο ή Σχολή του και αυτός ο ίδιος δεν δημοσιεύσανε βιβλία για τα γράμματα του αλφαβήτου μας.

Έξακολουθεί να μη άπαντά στο έρώτημά μου, αν ο Έβανς έχει άδικο και γιατί. Άλήθεια, μπορείτε, κ. Μπαμπινιώτη, ν' αντικρούσετε τον Έβανς; ή έστω τον Ντυσσώ; ή έστω τον ακαδημαϊκό Καββαδία; Άν μπορείτε, κάντε το και θα σας αναγνωρίσουμε όλα τα δίκαια του κόσμου. Άν όχι, γιατί δεν διδάσκετε στο Πανεπιστήμιο τις άποψεις τους για την Έλληνική καταγωγή του αλφαβήτου μας. Όλα τα άλλα είναι φλυαρίες, που μάς απομακρύνουν από το θέμα. Μήπως αυτό θέλετε;

Έπειδή τα ειδικά επιστημονικά έργα είναι δύσκολο να βρεθούν, μαζί με την επιστολή μου άφωσα στην «Καθημερινή» φωτοτυπία μέρους του βιβλίου «Προϊστορική Άρχαιολογία» του ακαδημαϊκού Π. Καββαδία, για να δήτε (και να αντικρούσετε ή να άποδεχθήτε) την επιχειρηματολογία και τα στοιχεία του φημισμένου Έλληνα άρχαιολόγου, τα σχετικά με την Κρητική γραφή, φοινικική γραφή, αλφάβητο κ.τ.λ.

Δεν πρόκειται λέει, να άπαντήσει «σ' άλλον μὴ ειδικό». Το θέμα της καταγωγής του αλφαβήτου δεν είναι της ειδικότητας γλωσσολόγου, αλλά ιστορικού και αρχαιολόγου. Το ποιοί βρήκαν πρώτοι το αλφάβητο δεν το έπισημαίνει ή γλωσσολογία, αλλά ή ιστορία και ή άρχαιολογία. Φυσικά οί γλωσσολόγοι γράφουν στα βιβλία τους περί της καταγωγής της γραφής, αλφαβήτου κ.τ.λ., τα στοιχεία τους όμως τους τα έδωσε ή ιστορική κι' άρχαιολογική έρευνα κι' όχι ή γλωσσολογική.

Μη ξεχνάτε ότι το «ειδικός» είναι σχετικό. Διότι ο πολύς Βέντρις, που έρμήνευσε την γραμμική γραφή Β δεν ήτανε συνάδελφός σας γλωσσολόγος, αλλά άρχιτέκτων ή ο Σλήμαν, που, αν και έμπορος, πρόσφερε τόσα στην άρχαιολογία κ.τ.λ. Όστόσο έγω είμαι «ειδικός», διότι ως ιστορικός έγραψα άρκετά βιβλία πάνω στην εξέλιξη του προϊστορικού και άρχαιου Έλληνικού πολιτισμού (π.χ. «Οί Έλληνες», «Έλληνες φιλόσοφοι», «Όνομαστικό Άρχαιοελληνικής

Γλώσσας» κ.ά.), μέρος του οποίου είναι ή γλώσσα μας. Κι' ως δικηγόρος άκόμα χρησιμοποιώ την γλώσσα σάν εργαλείο και δι' αυτής και έπ' αυτής εργαζόμαι με ιδιαίτερη προσφορά, που άποδεικνύεται στο βιβλίο μου «*Ποιά γλώσσα και γιατί*». Πραγματικά οί λογοτέχνες, οί δημοσιογράφοι, οί δικηγόροι συμβάλλουν πολύ περισσότερο στην γλωσσική εξέλιξη παρά πέντε-έξη γλωσσολόγοι (δήθεν ειδικοί).

Δέν χρειαζόταν πάντως νά μάς δηλώση ό κ. καθηγητής ότι δέν πρόκειται νά ξαναπαντήσει σέ μη ειδικούς (λές κι' άπάντησε στους ειδικούς). Μέχρι τώρα ξέραμε αυτή την σοφή τακτική της σιωπής. Μιά φορά μίλησε και έξαντλήθηκε σ' έλάχιστα άποσπάσματα αυτοανατρεπόμενα, άφου και οί ίδιοι οί συγγραφείς τους άμφιβάλλουν αναφέροντες την Κρητική γραφή.

Έπειδή νομίζω, ότι τό ζήτημα δέν πρέπει νά κλείση σέ άρθρομαχίες, που δέν τό καλύπτουν όλόκληρωτικά, προτείνω στην «*Καθημερινή*» νά δημοσιεύση όλόκληρο τό βιβλίο μου γιά τό άλφάβητο και τό αντίστοιχο βιβλίο του κ. Μπαμπινιώτη (δέν έχει βέβαια, αλλά θά τον περιμένουμε νά γράψει), ώστε οί άναγνώστες νά διαβάσουν έκτενώς τό ζήτημα, νά μελετήσουν τό πλήθος των έπιστημονικών παραπομπών που άναφέρω και τελικώς νά σχηματίσουν γνώμη. Πιστεύω ότι ή άποδοχή της προτάσεώς μου αυτής θά λύσει κάθε άπορία γιά την προέλευση του άλφάβητου μας και θά είναι άξιόλογη συμβολή της έφημερίδας στά Έλληνικά γράμματα.

Όταν μιλάμε γιά την καταγωγή του άλφαβή-

του μας, δέν μιλάμε γιά μία «*άχρηστη πρωτιά*», όπως γράφει ό κ. Μπαμπινιώτης στο έπιστημονικό (sic) του έπίμετρο, αλλά γιά την ιστορική αλήθεια. Γνωρίζω καλώς, γιατί θέλει νάναι «*άχρηστη ή πρωτιά*» γιά τους Έλληνες και χρήσιμη γιά τους σημίτες-Φοίνικες, που τόσο φανατικά ύπερασπίζεται.

Δέν παίρνουμε «άχρηστες πρωτιές», κ. Μπαμπινιώτη, αλλά διεκδικούμε την έθνική μας κληρονομιά, που μάς άμφισβητούν ώρισμένοι μισέλληνες ξένοι. Καταλάβετε έπί τέλους, ότι δέν παραιτούμεθα των πνευματικών διεκδικήσεών μας, πάνω στην άνάπτυξη του πολιτισμού, έφ' όσον βέβαια έχουμε δικαιώματα. Μ' άλλα, λόγια άρνούμεθα π.χ. ότι ό Γαλιλαίος είπε ότι ή γή κινείται, διότι αυτό τό πρωτοείπε ό 'Αρίσταρχος και παντού όπου πρώτοι έμείς είπαμε ή κάναμε τό τονίζουμε, τό φωνάζουμε, τό κατοχυρώνουμε και δέν ξεπουλάμε τά δημιουργήματα του Έλληνισμού. Ένα τέτοιο Έλληνικό δημιούργημα είναι και τό άλφάβητο, τό όποιον σείς άντεπιστημονικά άποδίδετε στους σημίτες-φοίνικες, που ένώ στην φιλολογία δέν βρήκαν τίποτε ούτε διεκρίθησαν σ' αυτήν, σείς τους έμφανίζετε σάν πρωτουργούς του άλφαβήτου, σ' αντίθεση μ' άτέλειωτη σειρά έπιστημόνων, που απέδειξαν ότι οί Φοίνικες δέν ήσαν παρά άντιγραφείς.

Με τιμή

Κώστας Πλεύρης

Δικηγόρος - Έπίτιμος καθηγητής

Παν/μίου Γκουανταλαχάρα, Έδρα Ιστορίας

[*Ό «Δ» θά ένημερώσει με τά προσεχή του τεύχη τους άναγνώστες του γιά την εξέλιξη της ύποθέσεως*].

ΜΕΤΕΩΡΙΣΜΟΙ

Λόγος βαρβαρικός καὶ ἀνθρώπινος

Μιλῶ μόνο σὺς μονάδες, στὰ ὅλο καὶ πὶο σπάνια αὐτὰ κύτταρα ὑγείας, ποὺ συγκεντρώνουν μέσα τους σὲ τέλεια συμπύκνωση ἀπεριόριστες ποσότητες ζωῆς — καὶ ζητῶ ἀπὸ τοὺς κοινωρασμένους καὶ ἄρρωστους νὰ μὴ συνεχίσουν τὴν ἀνάγνωση τοῦ μικροῦ αὐτοῦ σημειώματος.

Δὲν ὑπάρχει πὶο μεγαλεπήβολος ἀγώνας ἀπὸ τὸ νὰ θέλῃς νὰ νικήσῃς τὸν αἰῶνα σου, ὅπως δὲν ὑπάρχει χειρότερη ἀχρεϊότητα ἀπὸ τὸ νὰ νικηθῇς ἀπ' αὐτόν, νὰ ἐνταχθῇς σ' αὐτόν.

Αὐτὸς ποὺ ἀπορρίπτει καὶ πολεμᾷ τὸ σήμερα, ξεπετάγεται ἀπὸ τὴ φάλαγγα, αὐτὸς ποὺ τὸ ἀποδέχεται καὶ τὸ συντηρεῖ μὲ τὴν συμμετοχὴ του, χάνεται καὶ πνίγεται μέσα της.

Ὅλα τὰ τεράστια ἀποθέματα τῆς ζωτικότητος τοῦ νικητῆ τῆς ἐποχῆς του ἐνεργοῦν σὰν ἐλατήρια, γιὰ νὰ τὸν βγάλουν ἀπὸ ἓνα «κοινὸ πνεῦμα», ποὺ σὰν «κοινὸ» δὲν μπορεῖ παρὰ νὰ εἶναι ἡ μέση στάθμη, νὰ βρίσκεται κάτω ἀπὸ τὴν κορυφή. Καὶ ὅλες οἱ ἐπιβαρύνσεις τῆς κοπώσεως καὶ τῆς ἀχρεϊότητος τοῦ συντηρητῆ τοῦ αἰῶ-

νος του τὸν πιέζουν νὰ βουλιάξῃ μέσα σ' αὐτόν, νὰ μὴν ἐπικάθῃται ἐπ' αὐτοῦ.

Δὲν ὑπάρχουν πὶο ἰσχυρὰ ἄτομα ἀπὸ τοὺς «περιθωριακοὺς» κάθε ἐποχῆς καὶ δὲν ὑπάρχουν πὶο ἐξασθενημένα πλάσματα ἀπὸ τοὺς ἐκφραστὲς τῆς «κοινῆς λογικῆς», τῆς *common sense* κάθε ἐποχῆς. Μέσα στὴν πρώτη κατηγορία τοποθετῶ τοὺς «βλάσφημους», «ἀντικοινωνικοὺς» καὶ «ἐγκληματίες» καὶ μέσα στὴ δεύτερη τοὺς «ἡγέτες». Δὲν ὑπάρχει πὶο ἀντιγετικὴ φύση ἀπὸ τὸν «ἡγέτη» τῆς δεδομένης στιγμῆς, ὅπως δὲν ὑπάρχει πὶο ἡγετικὴ ψυχὴ ἀπὸ τὴ ψυχὴ τοῦ «ἀπόβλητου» τῆς δεδομένης κοινωνικῆς φάσεως. Δὲν μιλῶ ἐδῶ μὲ τὰ κατηγορήματα τῆς ἱστορίας, δὲν μ' ἀπασχολεῖ ἂν οἱ «ἀπόβλητοι» δικαιώνωνται κάποτε ἱστορικὰ ἢ δὲν δικαιώνωνται ποτὲ (ἢ καταδικάζωνται ὀριστικὰ ἀπὸ τὴν ἱστορίαν).

Μιλῶ μὲ βάση ἄχρονα ψυχολογικὰ καὶ βιολογικὰ μέτρα καὶ κριτήρια. Αὐτὰ τὰ πρωτογενῆ δυναμάρια δὲν χωροῦν σὲ καμμιά «ἠθικὴ», «ἱστορικὴ» καὶ «κοινωνικὴ» κατασκευὴ ὁποιασδήποτε ἐ-

ποχῆς, εἶναι ἔξω καὶ πάνω ἀπὸ τὴ συμβατικότητα.

Ὅταν βλέπω τοὺς «ταγούς», τοὺς «στυλοβάτες» καὶ τοὺς «ἐπιφανεῖς» ἐνὸς αἰῶνος, ἀνακαλύπτω ἀνάμεσα τοὺς συμπυκνωμένη τὴν ἀρρώστια καὶ τὴν παρακμή. Κι ὅταν ἰχνηλατῶ τοὺς πεταγμένους ἀπὸ τὴν ἱστορία στὰ σκουπίδια ἢ στὸ θολὸ βυθὸ τῆς ἀμφισβήτησης — ἢ τοὺς μὴ ἀναφερόμενους κὰν ἀπ' αὐτὴν — ὁσμίζομαι τὴν εὐωδιὰ τῆς ἀνθήσεως τῆς ζωῆς σ' ὅλη τῆς τῆ μεγαλοπρέπεια καὶ τὴν ἐπιβλητικότητα. Οἱ πρῶτοι συγκρουόθηκαν ἄμεσα μὲ τὸν κύριο νόμο τῆς ζωῆς (καὶ τοῦ Σύμπαντος), ποὺ εἶναι ἡ κίνηση, οἱ δεῦτεροι μ' ἀνοιχτὰ πανιά ἀρμένισαν μέσα σ' ὅλο τὸ μεγαλεῖο τῆς καὶ ἐνωτίσθηκαν ὅλη τὴν ἀρμονία τῆς.

Ὁλόκληρη ἡ «ἱστορία» δὲν εἶναι τίποτ' ἄλλο ἀπὸ τὸ χρονικὸ τῆς ψυχικῆς καὶ βιολογικῆς παρακμῆς. Καὶ ὁ «ἱστορικὸς ἄνθρωπος» δὲν ἀντιπροσωπεύει παρὰ τὴν θλιβερὴ πτώση τοῦ φυσικοῦ ἀνθρώπου. Κάθε βῆμα τῆς «ἱστορικῆς προόδου» εἶναι μιὰ κίνηση πρὸς τὸ τέλος τοῦ ἀνθρώπου. Καὶ οἱ «ἱστορικοὶ ἡγέτες» ποὺ τὸ πραγματοποιοῦν ἢ τὸ ἐπισημοποιοῦν, εἶναι τὰ μοτέρ τῆς ἀνθρώπινης καταστροφῆς. Μέσα σ' αὐτοὺς συμπεριλαμβάνω τοὺς θρησκευτάρχες, τοὺς διανοούμενους,

τοὺς καλλιτέχνες, καὶ τοὺς πολιτικούς.

Ἐμεῖς, οἱ μονάδες, ἔχουμε βρεῖ μιὰ μυστικὴ γλῶσσα ἀλληλοσυνεννόησεως, ποὺ ἀπὸ τοὺς ἡττημένους καὶ τοὺς ἐνταγμένους ἀκούγεται σὰν ἀκατάληπτη, ἐνδεχομένως σὰν βαρβαρικὴ ἢ ἀπόκοσμη. Ξέρουμε ὅμως ἐμεῖς, ὅτι αὐτὴ ἡ γλῶσσα, ποὺ λέει τόσα ὅσα ἓνα ἀστραπιαῖο παιξίμο τοῦ ματιοῦ, εἶναι ἡ πιὸ καταληπτὴ ἀπ' ὅλες τῖς γλῶσσες τοῦ κόσμου, γιατί εἶναι ἡ ἴδια ἡ κοσμικὴ ἀλήθεια. Καὶ εἶναι ἡ πιὸ ἀνθρώπινη ἀπ' ὅλες τῖς γλῶσσες τοῦ κόσμου, γιατί εἶναι ἡ ἴδια ἡ ἀντίσταση στὴ συμβατικὴ βαρβαρότητα ἢ στὴ βαρβαρικὴ συμβατικότητα. Ἐμεῖς, οἱ μονάδες ξέρουμε ὅτι στεκόμαστε ὑψιτενεῖς μπροστὰ στὴν ἀπειλὴ τῆς κοινωνικῆς καὶ ἱστορικῆς ἐντροπίας, δεχόμαστε τὸν καταιγισμό τῆς κατιούσης ροῆς καὶ διασώζουμε τὴν ὑγεία καὶ τὴν πρωτογένεια τοῦ κόσμου.

Οἱ ἄλλοι δὲν ξέρουν τίποτα. Δὲν ξέρουν κὰν ὅτι αὐτὸ ποὺ θεωροῦν «πρόοδο» εἶναι ἡ κίνηση πρὸς τὸν τάφο, αὐτὸ ποὺ θεωροῦν «ἐπιτυχία» εἶναι ἡ κατάσταση τῆς ἡττας κι αὐτὸ ποὺ θεωροῦν «λογικὴ» εἶναι ἡ ἀποθέωση τῆς δειλίας. Δὲν ξέρουν ὅτι εἶναι ἡ ζωὴ ἐν τάφῳ.

Μετέωρος

ΗΛΙΑΣ ΤΣΑΤΣΟΜΟΙΡΟΣ

Ζεὺς — Δῖον Γένος

*Ζεῦ, ἄνα Δωδωναῖε,
Πελασγικέ!
(Ίλιάς, Π 233)*

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Ἡ ταύτιση τοῦ Διὸς καὶ τῶν ἄλλων θεῶν - βασιλέων μὲ τὴν δύναμη ἢ τὶς δυνάμεις ποῦ «κόσμῳ θέντες τὰ πάντα πρήγματα καὶ πάσας νομὰς εἶχον ἀπὸ τοῦ τοιοῦτου θεοῦ προσωνόμασαν», ὑπῆρξε μιὰ ἀντίληψη ποῦ εἰσῆλθε στὸν μητροπολιτικὸ Ἑλληνικὸ χῶρο πολὺ ἀργότερα ἀπὸ τὴν ἐπὶ Δευκαλίωνος καταστροφή. Ὁ Ἡρόδοτος ποῦ μᾶς λέγει αὐτά, μᾶς βεβαιώνει ταυτοχρόνως ὅτι «ἔθνον δὲ πάντα πρότερον οἱ Πελασγοὶ θεοῖσι ἐπευχόμενοι ὥς ἐγὼ ἐν Δωδώνῃ οἶδα ἀκούσας, ἐπωνυμίην δὲ οὐδ' οὖνομα ἐποιεῦντο οὐδενὶ αὐτῶν· οὐ γὰρ ἀκηκόεσσον κω... Χρόνου πολλοῦ διελθόντος ἐχρηστηρίαζοντο ἐν τῇ Δωδώνῃ οἱ Πελασγοὶ, εἰ ἀνέλωνται τὰ οὐνόματα τὰ ἀπὸ βαρβάρων ἤκοντα, ἀνεῖλε τὸ μαντήιον χρᾶσθαι» [Εὐτέρπη, 52]).

Εἶναι φανερό, ὅτι ἡ ἀπώλεια, ἔνεκα τοῦ μεγάλου συμβάντος, τῶν γραπτῶν παραδόσεων τοῦ μητροπολιτικοῦ χώρου ἄρχισε νὰ ἀντικαθίσταται ἀπὸ τὰ ἀπὸ «βαρβάρων ἐλθόντα», ποῦ εἶχαν ὑποστῇ τὶς ἐπὶ χιλιετίες τοπικὲς ἐπιδράσεις καὶ ἀλλοιώσεις. Αὐτὲς οἱ παραποιήσεις τῶν πανάρχαιων θεσμῶν καὶ τῆς γνώσεως, ποῦ συντηροῦνταν ἐκτὸς τῶν «Μουσειῶν», ἀκολουθοῦμενες ἀπὸ τὶς λατρευτικὲς ἐκδηλώσεις, ποῦ οἱ κάτοικοι τοῦ Ἑλληνικοῦ χώρου ἀπέδιδαν πρὸς τοὺς θεοὺς - βασιλεῖς (ἐπειδὴ αὐτοὶ τοὺς δίδαξαν τὴν γλῶσσα, τοὺς προστάτεψαν στὶς πόλεις, τοὺς ἔθεσαν τοὺς νόμους ποῦ τοὺς προσδιόρισαν τὴν ἐλευθερία, τοὺς ἀπεκάλυψαν τὴν σημασία τῆς Αἰδοῦς καὶ Νεμέσεως καὶ ἔγιναν οἱ «φύλακες» τῶν, ποῦ τοὺς χάρισαν καὶ τὴν εὐτυχία καὶ τὴν εἰρήνην) θεωρήθηκαν σὰν «θηρσκευτικὸν αἶσθημα»... Αὐτὸ ὅμως ποῦ ἀπεκάλεσαν θηρσκευτικὸν αἶσθημα ἦταν κάτι τὸ ἐντελῶς διάφορο: Ἦταν ὁ σεβασμὸς καὶ ὄχι προϊόντα φόβου καὶ πλάνης, ποῦ οἱ ρίζες τους ἦταν βυθισμένες στὴ λάσπη τῆς καταστροφῆς τοῦ μεγάλου Κατακλυσμοῦ. Τοῦ Κατακλυσμοῦ ποῦ ἔγινε ἐπὶ Δευκαλίωνος. Οἱ Θεοὶ - βασιλεῖς καμμιά σχέση ποτὲ δὲν διετύπωσαν ὅτι εἶχαν μὲ τὴν συμπαντικὴ δημιουργία, πολὺ δὲ περισσότερον ὅτι τὴν κυβερνοῦσαν!

Ἐλεεινὲς ἱστορίες, ποιητῶν [ἁοιδῶν οἱ δὲ δύστηνοι λόγοι] θὰ ἀποκαλέσει ὁ Εὐριπίδης [Ἡρακλῆς Μαινόμενος] τὸν διασυρμὸ τῆς ζωῆς καὶ τοῦ ἔργου τῶν θεῶν - βασιλέων. Στὶς περιπέτειες καὶ τοὺς ἄθλους τῶν, ὅπως αὐτὰ ἀτελῶς ἐσώζοντο, θεώρησαν ὅτι βρῆκαν τὸ ὕλικο γιὰ τὸ δικὸ τους ἔργο οἱ ποιητὲς τῶν κλασικῶν χρόνων. Παρερμηνεύοντας δὲ ὅτι οἱ θεοὶ-βασιλεῖς ὑπῆρξαν καὶ ἔζησαν καὶ δίδαξαν καὶ ὅτι ἦσαν ἄνθρωποι καὶ κατὰ

τὴν μορφή καὶ κατὰ τὸ νοῦ καὶ κατὰ τὰ ἔργα τους, τοὺς παρουσίαζαν παραλογιζόμενοι σὰν ὑπερ-φυσικά μὲν ὄντα, γεμάτα ὁμῶς ἀπὸ τὶς κατώτερες ἀνθρώπινες ἀδυναμίες ἢ ἐκτρωματικά τέρατα. Δὲν θὰ ἦταν ὑπερβολὴ νὰ χαρακτηρίσει κανεὶς τὸ ἔργο μερικῶν ἐξ αὐτῶν ὡς τὴν πρώτη διαστροφή τῆς ἱστορίας. «Δὲν εἶναι δυνατόν — γράφει ὁ Decharme — νὰ διανοηθεῖ κανεὶς ὅτι ἄνθρωποι ἀνήκοντες εἰς τὴν πλεον λογικὴν καὶ νοήμονα φυλὴν, παρελογίσθησαν ἐκ προθέσεως ὁμιλοῦντες περὶ τῶν θεῶν τῶν μέχρι τοιοῦτου σημείου... Ἡ φυσικὴ εὐθυκρισία τῶν Ἑλλήνων ἤρνεϊτο νὰ ἀναγνωρίσει εἰς τὰ ἀντικείμενα τῆς λατρείας τῶν θεοῦ μεθύουσους, φονεῖς ἢ μοιχοὺς... καὶ διηρωτῶντο ποῖοι νὰ ἦσαν οἱ ἐπινοήσαντες τοιοῦτους μύθους καὶ πρὸς ποῖον σκοπὸν τοὺς ἐδημιούργησαν».

*

Ἡ ἀνευλάβεια ὁμῶς ἐδῶ εἶναι πολὺ χειρότερη ἀπ' αὐτὴν ποὺ ἐκφράζει ὁ Decharme. Δὲν παρελογίσθησαν ἐκ προθέσεως ἐναντίον τῶν θεῶν, ποὺ ἴσως δὲν ἐπίστευαν ὅτι δημιούργησαν τὸ σύμπαν. Ἐκαναν κάτι χειρότερο: Ἐδέχθησαν τὴν ἐκτροπὴ τῆς ἱστορίας σὲ μυθολογία καὶ ἀντὶ νὰ συνδράμουν τὸ ἔργο τῶν ὀλίγων ποὺ πάσχισαν γιὰ τὴν ἀναστύλωση τοῦ ἱστορικοῦ οἰκοδομήματος ἐκ τῶν συντριμμάτων (π.χ. Σόλων - Ἡρόδοτος - Εὐ-ἡμερος - Ἀπολλόδωρος - Μανέθων κ.ἄ.), ἄρχισαν νὰ μᾶς ὁμιλοῦν περὶ ἀνέμων καὶ ὑδάτων (π.χ. Ἐπίχαρμος - Ματρώδωρος κ.ἄ.) γενόμενοι ἔτσι (ἤθελα ἴσως) θεμέλια τῆς ἐκτροπῆς, ποὺ ἀκολούθησε.* Ἡ πορεία, μετὰ ταῦτα, ποὺ ἀκολούθησε ἱστορικὰ ἢ ἐκτροπῇ, στηρίχθηκε στὸ φόβο ποὺ προκάλεσε ἀρχικὰ τὸ συμβᾶν τῆς φοβερῆς καταστροφῆς, ποὺ ἀπεδόθη ἀργότερα στοὺς θεοὺς! Οἱ θεοὶ ἐτιμώρησαν ἔτσι τοὺς ἀνθρώπους γιὰ τὰ ἀνόσια ἔργα τους! Ἐτσι διὰ τοῦ φόβου ἀνεπτύχθη ἡ θεολογία καὶ πρὸς χάριν τοῦ ἐξαγνισμοῦ ἐφευρέθη ὑπὸ τῆς θεολογίας ἡ ἱερότης τῶν θρησκευτικῶν κανόνων, γιὰ νὰ ἐξαγγελθεῖ δι' αὐτῶν ἡ... ὁδὸς σωτηρίας τῶν πιστῶν. Δι' αὐτοῦ τοῦ τρόπου ἀπεσπάσθη βαθμιαία ἡ ἀνθρώπινη ὁμάδα ἀπὸ τὸν φυσικὸ ἡγέτη τῆς καὶ τὴν ἐναρχο τάξη (Αἰδῶ) καὶ περιῆλθε ἡ ἡγεσία στὰ χεῖρια ἀρχικῶς ἐνὸς ἱερατείου, ποὺ ἔλεγε ὅτι κρατοῦσε ἢ ὄντως κρατοῦσε στὸ ἄδυτον καὶ ἄβατον τῶν νῶν τὴν σοφία καὶ τὸν λόγον τῶν θεῶν - βασιλέων σοφῶν.

Αὐτὲς οἱ «γραφεὲς» ἔγιναν, ἀργότερα, τὸ ἀντικείμενο αὐθαίρετων ἐρμηνειῶν, πλαστογραφιῶν, συμπληρώσεων καὶ νέων διατυπώσεων, ὥστε νὰ μεταβληθεῖ ἡ ἐκτροπὴ σὲ «ἀλήθεια» καὶ τὸ πνεῦμα αὐτῆς σὲ λόγο, πλεον, ἐνὸς «θεοῦ δημιουργοῦ» τοῦ σύμπαντος. Ἀντιπρόσωπος, τώρα, αὐτοῦ τοῦ θεοῦ ἐντὸς τῆς ὁμάδος αὐτοανεκνηρύχθη ὁ παρὰ φύσιν ἡγέτης ἐξουσιαστής καὶ τὸ δόγμα. Νὰ γιατί ὑπῆρξε καὶ θὰ ἐξακολουθεῖ νὰ εἶναι μόνος (ὅπως συνεχῶς ἀναπτύσσω) ἀντίπαλος σ' αὐτὴ τὴν πορεία ὁ πανάρχαιος Ἑλληνικὸς λόγος. Ἡ ἀνθρώπινη προσωπικὴ, κοινωνικὴ καὶ οἰκουμενικὴ ζωὴ, ποὺ ἐπέβαλαν οἱ ἔκτοτε, μετὰ Δευκαλίωνα, κλασματικοὶ ἡγέτες τῶν λαῶν ὁδήγησε καὶ ὁδηγεῖ τὴν ἀνθρωπότητα στὴν παρανοϊκότητα καὶ τὴν ἀπελπισία. Αὐτοὶ ὑπῆρξαν καὶ παραμένουν οἱ ὕβριστὲς τοῦ πνευματοφόρου ὄντος τῆς δημιουργίας, τοῦ ἀνθρώπου.

Μετὰ τὴν μικρὴ αὐτὴ εἰσαγωγή θὰ προσπαθῶ νὰ ἀνασχηματίσω τὴν Διὸς ἐποχὴ ὡς λόγον καὶ πράξη μὲ μοναδικὰ ἐργαλεῖα τὴν *τιτθὺν* (τροφὴ) τοῦ Ἑλληνικοῦ λόγου, ἑλληνικὴ γλῶσσα καὶ ἀκόμη ἀποσπάσματα ἀπὸ ἐξοχα κείμενα τῆς πανάρχαιας καὶ κλασσικῆς ἑλληνικῆς γραμματείας.

★ Ὁ Πλούταρχος στὴν πραγματεία τοῦ περὶ τοῦ *Δελφικοῦ Ε* θὰ ἐπαναλάβει καὶ αὐτὸς ὡς ἱερεὺς τοῦ μαντείου τῶν Δελφῶν ὅτι αὐτοτελὲς προσαγόρευσις τοῦ αἰδίου καὶ ἀγέννητου καὶ ἀφθάρτου δὲν ὑπάρχει: «Οὕτως οὖν αὐτὸν δεῖ σεβομένους ἀσπάζεσθαι καὶ προσαγορεύειν "εἰ ἔν'", οὐ γὰρ πολλὰ τὸ θεῖον ἐστίν, ὡς ἡμῶν ἕκαστος ἐκ μορίων διαφόρων ἐν πάθει γιγνομένων· ἀλλ' ἓν εἶναι δεῖ τὸ ὄν, ὡς περ ὃν τὸ ἔν».

Α' Ζεὺς - Μῆτις ἢ ἡ ἐν δυνάμει καὶ ἐνεργεῖα σοφία

Στὴν *Θεογονία*, τὸ ἔχω ἐπαναλάβει ἤδη ἀρκετὲς φορές, τὰ ἱστορικὰ συμβάντα ἔχουν

λάβει ένα συμβολικό όνομα, πού καί αὐτό ὁμως συμπληρώνεται μέ χαρακτηριστῆς ιδιότητες ἐπίσης συμβολικές. Ἐάν θέλει κανεῖς νά προσεγγίσει ἐρμηνευτικά τὸ κείμενο, πρέπει κατ' ἀρχὴν ν' ἀναλύσει τίς ἐννοιες πού εὐρίσκονται ἐντὸς τῶν ὀνομάτων καί ἐν συνεχείᾳ ἐντὸς ὧλων τῶν ἐπιθέτων πού ἀκολουθοῦν τὰ ὀνόματα σὲ ὅλο τὸ κείμενο. Καί μόνο τότε μπορεῖ ν' ἀποκαλύψει τὸ πραγματικὸ νόημα τοῦ κειμένου. Ἄς ξεκινήσουμε λοιπὸν μέ τὸ πρῶτο συμβολικὸ ὄνομα, πού ἐδῶ ἐκφράζεται στὴ σχέση Ζεύς - Μῆτις. Ἄς ἐπανασυνδεθοῦμε μέ τὸ κείμενο.

1. Μετὰ λοιπὸν, τὴν ἐκλογὴ τοῦ Διὸς ὡς βασιλέως τῶν βασιλέων καί τὴν ἀποδοχὴ ὑπὸ πάντων τῶν ἄλλων, πού πολέμησαν μαζί του ἐναντίον τῶν Τιτάνων, νά διανεῖμει αὐτὸς τίς τιμὲς καί τὰ ὀνόματα, ὁ Ζεύς ξεκίνησε τὸ πράγματι μεγάλο οἰκουμενικὸ τοῦ ἔργου τοῦ ἐκπολιτισμοῦ τῆς ἀνθρωπότητος.

Ὁ Ζεύς, ἡ ἀναγνωρισθεῖσα ὑπὸ πάντων δύναμη, ζεύγνυται μέ τὴν Μῆτιν. Γράφει ἡ *Θεογονία* (στίχ. 886-887 καί 899-900):

*«Ζεὺς δὲ θεῶν βασιλεὺς πρώτην ἄλοχον θέτο Μῆτιν
πλεῖστα θεῶν τε ἰδυῖαν ἰδὲ θνητῶν ἀνθρώπων»
«ἀλλ' ἄρα μιν Ζεὺς πρόσθεν ἔην ἐσκάτθετο νηδὺν
ὥς δὴ οἱ φράσσαιτο θέα ἀγαθὸν τε κακὸν τε».*

Θὰ ἐξετάσω ἀμέσως τίς σημασίες ὧλων τῶν ἀναφερομένων ὀνομάτων καί λέξεων.

Ζεύς (Διός, Δι, κ.λπ.): Τὸ ὄνομα πρέπει νά ἔχει παραχθεῖ ἐκ τοῦ ρήματος «*ζεύγνυμι*», πού ἔχει ρίζα *ZYΓ-* καί σημαίνει συνενώνων. Δωρ. *δυρός* = ζυγός. Ἡ ἐννοια «*δύο*» πού ἐκφράζει καί τὸ *ζεῦγος* ἔχει ρίζα *ΔΥ* (δύς). Ἀπὸ τὴν ρίζα αὕτη παράγεται καί ἡ λέξις *δύναμις*, πού ὡς μαθηματικὸς ὅρος ἐκφράζεται διὰ τῆς μονάδος εἰς τὴν 2αν. Τὸ ὄνομα ἐπομένως *Ζεὺς* τὸσον ὡς δρῶν πρόσωπο στὴν *Θεογονία* ὅσον καί ὡς νοηματικὴ ἐκφραση ἰσχύος, ἐνίξεται.

Μῆτις: Ἡ λέξις *μῆτις* παράγεται ἐκ τοῦ ρήματος «*μητιάω*». Τὸ ρῆμα ἔχει ρίζα *ΜΑ-*. Ἡ ρίζα *ΜΑ-* διακλαδοῦται σὲ μεγάλη ποικιλία ἐννοιῶν πού ξεκινᾷ ἀπὸ τὸ ρῆμα «*μάω*», πού σημαίνει ἐπιθυμῶ θερμῶς, ποθῶ, σπεύδω ἢ ἔχω κλίση νά κάνω κάτι· μεταξὺ τῶν ὑπολοίπων ρημάτων εἶναι καί τὸ «*μητιάω*» πού σημαίνει μελετῶ, κατόπιν σκέψεως ἀποφασίζω, *συσκέπτομαι μετ'* ἄλλων, *συμβουλευῶ μέ* σύνεση. Ἐπομένως ἡ λέξις «*μῆτις*» ἐκφράζει καί τὸ εὐρύτατο φάσμα τοῦ λογίζομαι καί τὸ «*διαλέγομαι*».

Ἐκ τοῦ λόγου αὐτοῦ ἡ «*Μῆτις*» θεωρήθηκε συνώνυμος τῆς Σοφίας. Αὕτη ὁμως ἡ σοφία δὲν εἶναι παρὰ τὸ προῖόν μιᾶς φυσικῆς ἀνθρώπινης διαθέσεως πρὸς τὸ εἰδέναι: «*Πάντες οἱ ἄνθρωποι τοῦ εἰδέναι ὀρέγονται φύσει*», θὰ δηλώσει ὁ Ἀριστοτέλης. [*Μετὰ τὰ φυσικά*, 980α]. Ὁ ἔμφρων λοιπὸν ἄνθρωπος ἐπὶ τῆς σκηνῆς τοῦ γήϊνου καί συμπαντικοῦ χώρου καί ἡ ἀτελεύτητη γνώση.

Ὁ γήϊνος χώρος εἶναι τὸ πρῶτο πεδίο γνώσεων, ἀπὸ ὅπου θὰ διδαχθεῖ ὁ ἔμφρων ἄνθρωπος διὰ τῶν ἐξωτερικῶν ἐρεθισμάτων τῆς φύσεως (ἡχων καί φωτός) τὴν χρησιμοποίησιν τῆς γλώσσας του ὡς ὀργάνου συνεννοήσεως καί τῶν χειρῶν του ὡς ὀργάνου μιμήσεως τῶν σχημάτων. Ἡ φύση βέβαια ἀπευθύνεται πρὸς ὅλους, ἀλλὰ ὄχι διὰ τῆς ἐντάσεως, ποικιλίας καί ἐπαναλήψεων. Γιὰ τοῦτο καί θεώρησα [*Δαυλός*, τεύχος 29/1984] ὅτι ἡ Ἑλληνικὴ γλῶσσα εἶναι αὐτοφυῆς καί σχηματίσθηκε ταχύτερα. Ἀλλὰ καί ὁ ἄνθρωπος θὰ κατακτήσει ὁ ἴδιος τὴν γνώση δι' ὧλων τῶν δυνατοτήτων πού τοῦ προσφέρει ἡ ὀντότης του, ὄχι ὁμως ὁμοίομορφα! Διότι κάθε ἄνθρωπος δὲν εἶναι μιὰ ἐπανάληψη τῶν ἄλλων ἀνθρώπων, ἀλλὰ μιὰ ξεχωριστὴ μοναδικὴ ὄντοτης. Θὰ διδαχθεῖ λοιπὸν ἐκ τῆς φύσεως ὁ ἄνθρωπος, ἀλλὰ καί διὰ τῆς γλώσσας καί γραφῆς θὰ διδάξει τοὺς ἄλλους.

«*Ἡ φύσις καί ἡ διδαχὴ παραπλήσιόν ἐστι. Καὶ γὰρ ἡ διδαχὴ μεταρυσμοὶ τὸν ἄνθρωπον, μεταρυσμοῦσα δὲ φυσιοποιεῖ*» [= Ἡ φύση καί ἡ διδασκαλία εἶναι δύο παραπλήσια πράγματα. Διότι καί ἡ διδασκαλία συνεχῶς βελτιώνει τὸν ἄνθρωπο. Αὕτη ἡ ἐνέργεια δὲν κάνει τίποτε διαφορετικὸ ἀπ' ὅ,τι κάνει ἡ φύση (Δημόκριτος, Ἀπ. 33)]. Ξεκίνησε, λοιπὸν,

ὁ ἐπινοητής ἄνθρωπος ἀπὸ τὸ «*ὀρέγεσθαι τοῦ εἰδέναι*» κατ' Ἀριστοτέλη (Θεογονία, στίχ. 146). Ἀλλὰ ταυτοχρόνως μετεδίδετο αὐτομάτως ἡ ἀποκτηθεῖσα νέα γνώση ἀπὸ τὸν ἐπινοητὴ στοὺς ἄλλους ἢ διὰ τῆς παρατηρήσεως ὑπ' αὐτῶν τῆς νέας ἐπινοήσεως καὶ τῆς μμησεως αὐτῆς, ἐπειδὴ ἐβελτιώνετο δι' αὐτῆς δυναμικὰ τὸ ἀποτέλεσμα τῶν ἔργων τῶν.

Τῆς δράσης δηλαδὴ τοῦ ἐπινοητῆ (κι ἂν ἀκόμη δὲν τὴν χαρακτηρίσουμε ὡς μέθοδο διδασκαλίας) τὸ ἀποτέλεσμα ἦταν τὸ αὐτό, διότι εὐρισκόμενος ἐντὸς τῆς ἀγέλης καὶ συνεργαζόμενος ἀναγκαστικὰ γιὰ τὴν ἐφαρμογὴ τῆς νέας ἐπινοήσεως του (π.χ. κατασκευὴ ἐνὸς ἀρότρου ἢ ἐνὸς τροχοῦ ἢ μιᾶς χάλκινης συσκευῆς ἢ ἐνὸς πλοίου) διδάσκει ὑποχρεωτικὰ τὴ νέα γνώση καὶ ἴσως συμπληρώνει αὐτήν. Αὐτὴ ἡ συνεχὴς προσθήκη νέων γνώσεων ἐπιδρᾷ ἐπὶ τῆς ἱκανότητος τῆς ομάδας πρὸς παραγωγὴ ἔργου καὶ ὁδηγεῖ, διὰ τῶν διαδοχικῶν αὐτῶν ἐπινοητῶν ποὺ θὰ τοὺς ἀποκαλέσουμε νοημονεστέρους, στὸν πολιτισμὸ ὁλόκληρη τὴν ομάδα.

Αὐτὴ ἡ δυναμικὰ καθοδηγοῦσα τὴν ἀγέλη καὶ ἀργότερα τὸν «*δήμον*» σοφία ἐκφράστηκε στὴ Θεογονία διὰ τοῦ ζεύγους Ζεὺς - Μῆτις. Ὡς προσέξουμε ὅμως... Ἡ σοφία (μῆτις) ἐκφράζει ἀσφαλῶς τὸ ἐπινοῶ, ἀλλὰ ποτὲ τὸ ἐπιβάλλω — *μητιάω*, σημαίνει διαλέγομαι! Αὐτὴ ἡ σκέψη θὰ ὁδηγήσει ἀργότερα τὸν Πλάτωνα νὰ ὁμιλήσει γιὰ τὴν διαλεκτικὴ στὴν Πολιτεία του (533, 534) καὶ νὰ τονίσει τὸν δυσμενὴ ἀντίκτυπο ποὺ ἔχουν στὴν ομάδα ὅσες γνώσεις ἀντιτίθενται στὴν βάσανο τῆς διαλεκτικῆς. «Ἡ διαλεκτικὴ — μᾶς λέγει — ἀφοῦ ἀπορρίπτει τὰς ὑποθέσεις πρὸς τὴν ἴδια τὴν ἀρχὴν (*ὥσπερ θριγγὸς τοῖς μαθήμασιν*) σύρει μὲ ἡρεμία τὰ καταχωμένα σὲ κάποιο βαρβαρικὸ βάραθρο μάτια τῆς ψυχῆς καὶ τὸ ἀνεβάξει στὸν ἐπάνω κόσμον μὲ τὴν βοήθεια καὶ τὴν συνεργασία τῶν τεχνῶν, ποὺ ἔνεκα τῆς συνηθείας τῆς ὀνομάσαμε πολλὰς φορὲς ἐπιστῆμες, χρειάζονται ὅμως ἄλλο ὄνομα, ποὺ νὰ φανερώνει κάτι φωτεινότερο, ἀλλὰ καὶ κάτι ἀμυδρότερο ἀπὸ τὴν ἐπιστήμην».

Ἡ διαλεκτικὴ, θὰ συμπληρώσω, δὲν σημαίνει ὅτι ἀπαγορεύει μιὰ προσωρινὴ δῆλωση ὁλοκληρωμένης δόξης, ἐπὶ τῷ σκοπῷ τοῦ σχηματισμοῦ ἐνὸς νέου ἀρχιτεκτονήματος (νοητικοῦ) καὶ τῆς συγκρίσεως μετὰ τῶν ἄλλων ἀρχιτεκτονημάτων γιὰ τὴ συναγωγὴ νέων πορισμάτων. Ἀντιτίθεται ὅμως ἔναντι ἐκείνων ποὺ θεωροῦν ὅτι ἀπεκάλυψαν τὴν «ἀπόλυτη γνώση» καὶ μάλιστα αὐτοὶ πρέπει, λέγει ὁ Πλάτων, ἐξ ἀνάγκης νὰ ἀποκλεισθοῦν «*οὐκ ἔστι κακῶν παῦλα ταῖς πόλεσι, δοκῶ δ' οὐδὲ ἀνθρωπίνῳ γένει*» νὰ ἀποκλεισθοῦν ἐκ τῆς πολιτικῆς, διότι, ἐὰν ὄχι, «δὲν θὰ σταματήσουν τὰ δεινὰ τῶν πόλεων καί, νομίζω, καὶ ὁλης τῆς ἀνθρωπότητος» [Πολιτ., Ε 473 D].

Νηδὺς: Θὰ μεταφέρω ἐδῶ τὴν ἀκριβῶς λέγει περὶ τῆς λέξεως αὐτῆς τὸ «*Μέγα Λεξικὸν τῆς Ἑλληνικῆς Γλώσσης*» τῶν Liddell & Scott στὸ λῆμμα «*νηδὺς, ὕος*». Γράφει: «*ἡ, ἐν χρήσει ὡς τὸ κοιλία, ἐπὶ παντὸς μεγάλου κοιλώματος ἐν τῷ σώματι τοῦ ἀνθρώπου... 3) ἡ μήτρα*» [καὶ δίδει παραδείγματα ἐκ τοῦ Ἡσιόδου, στίχ. 890, 899]. Ἡ λέξη ἐπομένως νηδὺς ἐδῶ θὰ ἐρμηνευθεῖ ὡς μήτρα. Ἡ τελευταία λέξη ποὺ μᾶς ἐνδιαφέρει, γιὰ νὰ κλείσουμε τὸ σπουδαῖο πράγματι νόημα τῶν τεσσάρων αὐτῶν στίχων (οἱ ἐνδιάμεσοι στίχοι δὲν ἀντιτίθενται στὸ νόημα αὐτῶν), εἶναι οἱ λέξεις «*ἀγαθὸν τε κακὸν τε*».

Τὶ σημαίνει ὅμως ἀγαθὸν καὶ ἀγαθός;

Ἡ λέξη ἀγαθός χαρακτηρίζει τὸν ἥλιο ἄνθρωπο, τὸν αὐτοπειθαρχημένο. Αὐτὴ ἡ αὐτοπειθαρχία τοῦ ἀνθρώπου στοὺς νόμους τῆς ομάδας ἀναβιβάζει τὸν ἄνθρωπο στὸ ἐπίπεδο τοῦ σοφοῦ καὶ ρυθμίζει ἀνάλογα τὴν κοινωνικὴ του συμπεριφορὰ. Αὐτὴ ἡ στάση του τὸν καθιστᾷ εὐγενῆ. Ὁ εὐγενὴς διαστέλλεται ἀπὸ τοὺς δειλοὺς, τοὺς ἀναιδεῖς καὶ τοὺς βάνανυσους. Ὁ εὐγενὴς ἐπομένως εἶναι ἀνδρεῖος, σεμνός, ὠφέλιμος, εὐεργετικὸς καὶ μὲ καλοὺς σκοποὺς. Ὅλα αὐτὰ τὰ προτερήματα ὑποδηλώνουν τὸν «κοινωνικὰ σοφόν». Αὐτὸς ὁ σοφός, τὸ ἔχον πρόσωπο τῆς ομάδος, ποὺ δὲν πρέπει «*ἐπιτάττεσθαι ἀλλὰ ἐπιτάττειν καὶ οὐ τοῦτον ἐτέρῳ πείθεσθαι ἀλλὰ τούτῳ τὸν ἥττον σοφόν*» [Ἀριστοτέλης, Μετὰ τὰ φυσικὰ (982, 9, 20)], μᾶς δίδει τὸν βασικὸ συντελεστὴ τοῦ κοινωνικοῦ γίνεσθαι.

2. Οἱ ἄνθρωποι φιλοσόφησαν «*περὶ τινὰς ἀρχὰς καὶ αἰτίας*» — θὰ μᾶς πεί ὁ Ἀριστοτέλης — ὅταν ἐξασφαλίσθῃσαν ὅλα σχεδὸν τὰ ἀναγκαῖα καὶ συναφῇ πρὸς τὴν ἀνέσεις τῆς ζωῆς. Τότε ὁ ἄνθρωπος ἄρχισε νὰ ἐπιζητῇ τὴν [*περὶ ἀρχῶν καὶ αἰτίων*] ἐπιστημονικὴ γνῶση, τὸ ὅτι δὲ ἡ σοφία «*περὶ τινὰς ἀρχὰς καὶ αἰτίας ἐστὶν ἐπιστήμη, δηλον*» [Μ.Τ.Φ, 982 b 30 - 982 a]. Ἡ Ἀριστοτελικὴ σκέψη μᾶς ὁδηγεῖ σὲ μιὰ συμπλήρωση τῆς ἐννοίας τοῦ «κοινωνικοῦ σοφοῦ».

Εἶναι φανερό, ὅτι οἱ πρῶτοι ποὺ ἐστράφησαν πρὸς τὴν μελέτη τῆς περιβαλλούσης τὸν ἄνθρωπο φύσεως, ἦταν οἱ ἐξέχοντες τῆς ομάδος. Αὐτοὶ προσπάθησαν νὰ συλλάβουν τὶς ἀρχὲς καὶ τὰ αἷτια καὶ ἀκόμη τὴν σχέση τοῦ ἀνθρώπου πρὸς αὐτές. Ἔτσι οἱ κοσμολογικὲς καὶ ὄντολογικὲς ἀπόψεις αὐτῶν, τῶν πρῶτων σοφῶν, ποὺ συνέπιπταν μὲ τοὺς ἐξέχοντες τῆς ομάδας, στόχευαν οὐσιαστικὰ στὴν ἐπίλυση τῶν ἐν γένει ἀνθρωπίνων προβλημάτων διὰ τῆς ἔρευνας «*τῶν ἀρχῶν καὶ αἰτίων*». Αὕτη τὴν στάση παρατηροῦμε καὶ στὴ Θεογονία διὰ τῶν στίχων 116 καὶ μετὰ (Δαυλός, τευχ. 31/1984), ποὺ ἀναφέρονται στὸ κοσμολογικὸ καὶ ὄντολογικὸ γεγονός [«*Ἡ τοι μὲν πρῶτιστα Χάος*»...]. Ἀγαθὸς λοιπὸν εἶναι αὐτὸς ποὺ σέβεται κατ' ἀρχὴν τὴν φυσικὴ τάξη τῆς ομάδος καὶ τοὺς θεσμοὺς ποὺ πηγάζουν ἐξ αὐτῆς. Τὸ ζεῦγος Ζεὺς - Μῆτις, ἐκτὸς τῶν ὅσων προηγουμένως ἀνέλυσα, ὀφείλει, ὡς ἐκ τῆς ἐν δυνάμει καὶ ἐνεργείᾳ σοφίας, ποὺ τὸ καθιστᾷ ἐξέχον καὶ εὐγενές, νὰ αὐτοπειθαρχεῖ στοὺς θεσμοὺς τῆς ομάδος, διότι τότε μόνον οἱ πράξεις τοῦ θὰ εἶναι ἀγαθές.

Ἀντίθετο τοῦ ἀγαθοῦ τὸ κακός. Κακός σημαίνει τὸν ἀνευ αἰδοῦς, τὸν πονηρό. Καὶ ἐπὶ πραγμάτων, θάνατο, νόσο, καταστροφὴ, ἐριδα, πόλεμο, ὁδύνη, ὕβριν, αἰσχροτήτα.

Μετὰ ἀπὸ αὐτὴν τὴν συνοπτικὴν ἀνάλυση, θὰ δώσω τὴν ἐρμηνεία τῶν στίχων αὐτῶν [886-887 καὶ 899-900]: «Ὁ Ζεὺς δέ, τῶν θεῶν βασιλέων βασιλεύς, προχώρησε στὴν ἐκτέλεση τῶν μεγίστης σημασίας καθηκόντων του, ἐξευγμένος πάντοτε τὴν ἐπιστήμη τῆς σοφίας, ἥτις ἦτο ἡ μόνη ἱκανὴ νὰ γνωρίζει τὰ πλεῖστα ἐξ ὅσων γνωρίζουν καὶ οἱ ἡγέτες τῶν ἀνθρώπων καὶ οἱ ἀπλοὶ ἄνθρωποι» (886-887). «Αὐτὸς ὑπῆρξεν ὁ λόγος ποὺ αὐτὴν τὴν "σοφίαν" ἔθεσε ἐντὸς τῆς γενεσιουργοῦ σκέψεώς του, ὥστε ἐξ αὐτῆς νὰ πηγάζουν ὅλες οἱ πράξεις του, ὥστε πάντοτε αὕτη ἡ ὑπέρτατη ἀνθρώπινη ἀξία νὰ τοῦ ὑποδεικνύει τὸ ἀγαθὸν καὶ τὸ κακόν» (899-900).

Β. Θὰ παραθέσω κατωτέρω, χάριν τῶν ἀναγνωστῶν, τὴν κατεστημένη ἐρμηνεία γιὰ τὴν συναγωγὴν συμπερασμάτων. Μεταφράζει ὁ Π. Λεκατσᾶς καὶ ἐπὶ πλέον σχολιάζει τοὺς δύο τελευταίους στίχους: «Καὶ ὁ Δίας τῶν θεῶν ὁ βασιλιάς πρώτη γυναικα τοῦ τῆ Μῆτι (σκέψιν, σοφίαν) ἐπῆρε, ποὺ ἤξερε περισσότερα πράγματα ἀπ' ὅλους τοὺς θεοὺς καὶ τοὺς θνητοὺς ἀνθρώπους» (στίχ. 886-887). «Μὰ πρόφθασεν ὁ Δίας καὶ τὴν ἐρριξε μέσ' στὴν κοιλιὰ του, γιὰ νὰ τοῦ λέη πάντοτε ἡ θεὰ κάθε καλὸ ἢ κακὸ ποὺ τὸν προσμένει» (στίχ. 899-900).

Καὶ ἂς δοῦμε τώρα τὸ σχόλιο ποὺ κάνει: «Θὰ ἐνόμιζέ τις — γράφει — ὅτι πρόκειται περὶ δικολαβικοῦ σοφίσματος, πράγματι ὅμως πρόκειται περὶ δοξασίας, τὴν ὁποίαν οἱ προγονοὶ μας διετήρησαν ἀπὸ τοὺς χρόνους τῆς ἀνθρωποφαγίας. Οἱ ἀνθρωποφάγοι πιστεύουν ὅτι τρώγοντας ὠρισμένα ὄργανα τοῦ φίλου ἢ ἀντιπάλου, τὸν ἐγκέφαλον, τὴν καρδίαν κ.λπ., ἀποκοτῶν τὰς τυχόν ἀνεπτυγμένας τῶν ὁργάνων τούτων ἰκανότητας, εὐφυΐαν, ἀνδρείαν κ.λπ.» [Ἡσιόδου Ἀπαντα (Π. Λεκατσᾶς), ἐκδόσεις Ζαχαρόπουλου].

Δυστυχῶς αὐτῆς τῆς μορφῆς ἐρμηνείας ὄχι μόνον στρεβλώνουν τὰ νοήματα τοῦ κειμένου, ἀλλὰ ἐμποδίζουν τὴν προσέγγιση στὶς πηγὲς ὅλων τῶν μεταγενέστερων φιλοσοφικῶν ἔργων τῆς κλασσικῆς περιόδου. Κατόπιν ὅλων αὐτῶν πῶς νὰ μὴ διασυθρεῖ ἡ ἱστορία ἢ παρὰρχαία τῶν ἀνθρώπων τοῦ Ἑλληνικοῦ χώρου ὡς «μυθολογία», ἀφοῦ ἡ μεγάλη μορφή τοῦ Διὸς θεωρεῖται κανιβαλλικὴ! Εἶναι ἀπαράδεκτες αὐτῆς τῆς μορφῆς οἱ προσεγγίσεις· καὶ κανιβάλλοι εἶναι οἱ τρώγοντες τὶς σάρκες καὶ τὸ πνεῦμα τοῦ Ἑλληνικοῦ λόγου. Καὶ δυστυχῶς ὑπῆρξαν, θεληματικὰ ἢ ἀθέλητα, πολλοὶ οἱ κανιβάλλοι τοῦ Ἑλληνικοῦ λόγου.

Κλείνοντας τὸ Α' Κεφάλαιο τῆς ἐποχῆς τοῦ Διὸς, θὰ ἐπαναλάβω συνοψίζοντας ὅτι μετὰ τὸ ζεῦγος «Ζεὺς - Μῆτις» ἡ *Θεογονία* μᾶς ἀποκαλύπτει τὶς βάσεις ἐπάνω στὶς ὁποῖες διαρκῶς μποροῦμε νὰ στηρίζουμε (ἀσχέτως πολιτιστικοῦ ἐπιπέδου) τὸ οἰκοδόμημα τῆς προσωπικῆς, κοινωνικῆς καὶ οἰκουμενικῆς ἀνθρώπινης εὐτυχίας. Ζεὺς - Μῆτις εἶναι ὁ κωδικὸς τίτλος ποὺ περιγράφει τὴν «*Διὸς σοφίαν*» στὸ κοινωνικὸ γίνεσθαι. Αὐτὴ ὅμως ἡ ἐν δυνάμει καὶ ἐνεργεῖα σοφία μᾶς διδάσκει ἐκτὸς τῶν ἄλλων καὶ τὴν μὴ ὑπέρβασιν τῶν ὁρίων. Αὐτὸ σημαίνει «εὐγενὴς καὶ σοφός». Ὁ εὐγενὴς-σοφὸς ἀντιλαμβάνεται ὅτι ὁ κοινωνικὸς ρυθμὸς μόνο διὰ ἐπιλεγμένων «*μεταρυσμῶν*» [Δημόκριτος] καὶ παιδείας θὰ συνεχίζει τὴν ἀνοδο τοῦ πολιτιστικοῦ ἐπιπέδου μαζὶ μετὰ τὴν ἀνθρώπινε εὐτυχία. Αὐτὸν τὸν ρυθμὸ, τὸ μέτρο, ὅπως καὶ ὁ Ἡράκλειτος ἔλεγε, οὔτε «*Ἥλιος ὑπερβήσεται, εἰ δὲ μὴ Ἑρινύες μὲν Δίκης ἐπικούροι ἐξευρήσουσιν*». Αὐτὸ ἄλλωστε τὸν ἔκανε νὰ σημειώσει ὡς μοναδικὴ ἔκφραση αὐτῆς τῆς «μεγίστης σοφίας» τὸν Δία. «*Ἐν τῷ σοφῷ — φθέγγεται — μόνον λέγεσθαι οὐκ ἔθέλει καὶ ἔθέλει Ζηνὸς ὄνομα*». Καὶ προχωρῶ στὸ ἐπόμενο ζεῦγος.

Β' Ζεὺς - Θέμις [ἢ διὰ θεσμῶν ἐξουδετέρωση τῆς ἐντροπίας].

1. Εἶναι φανερό ὅτι τὸ δεῦτερο ζεῦγος ἀφορᾷ ἀμέσως στοὺς θεσμούς [Θέμις]. Ἐπομένως ὁ ἐν δυνάμει καὶ ἐνεργεῖα φιλοσοφικὸς λόγος τίθεται διὰ τοῦ Διὸς ὡς ὁ οὐσιαστικότερος συντελεστὴς τοῦ κοινωνικοῦ γίνεσθαι. Αὐτὸ σημαίνει, κατ' ἀρχήν, τὴν διὰ παιδείας [Δαυλός, 44-45/1985] ἀλλαγὴ τοῦ κοινωνικοῦ ρυθμοῦ, ὥστε νὰ ἐπέλθουν βελτιώσεις στοὺς ὑπάρχοντες θεσμούς καὶ ἀκόμη νὰ δημιουργηθοῦν νέοι. Ὑπενθυμίζω στοὺς ἀναγνώστες (Δαυλός, 39/1985) ὅτι ὁ Οὐρανὸς (παπποὺς τοῦ Διὸς) ἀπευθυνόμενος πρὸς τοὺς ἐκτραπέντες πρὸς τὸν ἐξουσιασμό Οὐρανίωνες βασιλεῖς (ποὺ σ' αὐτοὺς ὁ Οὐρανὸς εἶχε δώσει τὸ σκῆπτρο) τοὺς ἀπεκάλεσε «*τιτᾶνες*», διότι: «*ἀτασθαλίη μέγα ρέξαν ἔργον, τοιοῦ δ' ἔπειτα μετόπισθεν ἔσσεσθαι*» [= παρατράβηξαν τὴν ἀνοία, ἀφροσύνη, ἀλαζονεῖα, ὑπερβασία, ἀσέβεια καὶ κακότητα καὶ ἔτσι διέπραξαν ἔργο ἀποτρόπαιο, ποὺ θὰ στραφεῖ ἐναντίον τῶν ἰδίων]. Αὐτὸ δικαιολογεῖ ἀπόλυτα, γιατί ὁ Δίας ἐστράφη ἀμέσως πρὸς τοὺς θεσμούς.

Ἄς δοῦμε ὅμως τί βαθύτερα, πέραν τῶν ἱστορικῶν συμβάντων μᾶς ἀποκαλύπτουν οἱ στίχοι αὐτοί, ποὺ ἀκολουθοῦν, τῆς *Θεογονίας* [901-903]:

«Δεύτερον ἡγάγετο λιπαρὴν Θέμιν, ἣ τέκεν Ὡρας
Εὐνομίην τε Δίκην τε καὶ Εἰρήνην τεθαλυῖαν
αἱ ἔργ' ὠρεῦνται καταβνητοῖσι βροτοῖσι».

2. Τὴν Θέμιδα ἡ *Θεογονία* ἐκτὸς ἀπὸ «*λιπαρὴν*» τὴν ἀποκαλεῖ (στίχ. 16) καὶ «*αἰδοίην*». Θὰ ἐξετάσω ἀμέσως τὰ ὑποκρυπτόμενα ἐντὸς τῶν ὀνομάτων νοήματα, ὥστε διὰ τῆς ἀναλύσεως καὶ συνθέσεως τοῦ νοηματικοῦ περιεχομένου νὰ ἐρμηνεύσω τὸ δεῦτερο σὲ σημασία ζεῦγος *Διὸς - Θέμιδος* γιὰ τὸν κοινωνικὸ ἀνθρώπινο βίον.

Ἡ λέξις «*Θέμις*» παράγεται ἐκ τοῦ ρήματος «*τίθηναι*» καὶ ἐκφράζει τὸ τεθειμένον ἢ ὠρισμένον, δηλαδὴ τὸν θεσμό. *Θεσμός* δὲ εἶναι τὸ ἐθιζόμενον, ποὺ καθιεροῦται τελικὰ λαμβάνοντας τὴν ἔννοια τοῦ «νόμου». «*Νόμος*» δὲ εἶναι πᾶν ὅ,τι ἔχει ἀπονεμηθεῖ ἡ δοθὴ κατ' ἀναλογίαν, πᾶν ὅ,τι κατέχει τις ἢ μεταχειρίζεται. Ἡ λέξις «*νόμος*» παράγεται ἀπὸ τὸ ρῆμα *νέμω*, ἀπὸ τὸ ὁποῖο παράγεται καὶ ἡ λέξις «*νομός*», ποὺ σημαίνει τόπος ὅπου βόσκουν χορτοφάγα ζῶα. Ἡ κοινὴ αὐτὴ ρίζα καὶ τῶν δύο λέξεων καθορίζει ἐκτὸς ἀπὸ τὴν ἱστορικὴν περίοδο, ποὺ ἀνήκει στὴν ἐποχὴ τῶν κτηνοτρόφων βοσκῶν, καὶ τὴν ἔννοια τῆς ἀναλογικότητος. Ἡ ἀναλογικότητα ἐκφράζεται διὰ τῶν «*νέμω*», «*νομή*» καὶ «*νομός*», ποὺ καθίσταται τελικὰ «νόμος».

Ἡ λέξις «*νέμω*» προϋποθέτει «ἔνα» ὑπεράνω τῶν ἄλλων, ποὺ καθορίζει, κατὰ τὴν κρίσιν του, τὰ ὅρια ἐκάστου βοσκότοπου (νομοῦ, νομῆς). Εἶναι ἐπόμενο τὸ μέλος τῆς κτηνοτροφικῆς ομάδος, ποὺ ἔχει ἐπιδείξει μεγαλύτερη φροντίδα γιὰ τὴν διατροφή καὶ προστασία τῶν ἐμπιστευμένων σ' αὐτὸν ζώων, αὐτὸ καὶ νὰ λάβει μεγαλύτερη «νομή»

(βοσκή). Αυτό βέβαια σημαίνει περισσότερο εισόδημα (πλούτον). Ἡ ἀναλογικὴ ἀνταμοιβὴ τῆς ἱκανότητος ὑπῆρξε πράξη στηρίζουσα τὴν ἔννοια τῶν θεσμῶν, διότι οὐδεὶςμποροῦσε νὰ ἀμφιβάλλει περὶ τῆς ὀρθότητος αὐτῆς. Ἡ ἀναλογικότητα ἐπομένως, ἀντιτιθέμενη στὴν ἰσότητα, περιγράφει τὴν φυσικὴ τάξη πού ἐπιδιώκει τὴν διαιώνιση τῶν εἰδῶν — διὰ τῆς ἐπιλογῆς, δηλαδή, τῶν ἱκανότερων.

Τὴν Θέμιδα ὅμως ἡ Θεογονία τὴν ἀποκαλεῖ «αἰδοίην» καὶ «λιπαρὴν». Ἄς δοῦμε τὸ νοηματικὸ περιεχόμενο τῶν λέξεων αὐτῶν. Ἡ λέξη «αἰδοίη» παράγεται ἐκ τοῦ ρήματος «αἰδέομαι» πού σημαίνει ἐντρέπομαι, αἰσχύνομαι. Ἐκ τοῦ ἰδίου ρήματος καὶ μὲ τὸ ἴδιο νοηματικὸ περιεχόμενο εἶναι καὶ ἡ λέξη «αἰδώς» πού σημαίνει καὶ αὐτὴ ἐντροπή. Ἡ λέξη «ἐντροπή» εἶναι μεταγενέστερη καὶ χαρακτηρίζει τὴν ἀνθρώπινη καὶ κοινωνικὴ στάση, ὅταν παύει ὑφιστάμενον τὸ αἶσθημα τῆς αἰδοῦς. Ἡ λέξη εἶναι σύνθετη ἀπὸ τὴν πρόθεση «ἐν» [πού τίθεται πολλές φορές πρὶν ἀπὸ ρήματα κινήσεως σημαντικὰ καὶ τότε ἡ σύνταξη εἶναι περιεκτικὴ καὶ βραχυλογικὴ, ἐκ τοῦ λόγου ὅτι αὐτὴ ἡ κίνηση «εἰς τόπον» καὶ ἡ κατόπιν ἐπακολουθοῦσα στάση νοοῦνται ἐν τῇ φράσει] καὶ τὸ ρῆμα «τρέπω» πού σημαίνει κλίνω, λαμβάνω ροπὴν πρὸς τὰ κάτω. Τροπὴ δὲ ὑπὸ τὴν ἀναλυομένη νοηματικὴ σύνθεση τῶν δύο λέξεων [ἐντροπή ἢ ἐντροπία] εἶναι τὸ σημεῖο ροπῆς, ἀπὸ τοῦ ὁποῖου ἄρχεται ἡ καταστροφή τῶν θεσμῶν [ὁ μὴ σεβασμὸς τῆς Θέμιδος] καὶ ἐπέρχεται τελικὰ ἡ διάλυση τῆς ομάδος καὶ ἡ ἐπάνοδος τοῦ ἀνθρώπου στὸν προ-αγελαῖο βίον. Θὰ δώσω μιὰ ἀκόμη ἐξήγηση σ' αὐτὴν τὴν πρὸ τῆς αἰδοῦς κατάσταση τοῦ ἀνθρώπου, πού τὴν θεώρησα ὡς προαγελαῖο βίον, ἐρμηνεύοντας τὴν λέξη «αἰδοίην», πού ἔχει τὴν ἴδια προέλευση μὲ τὴν λέξη, «αἰδώς». Αἰδοίην, πληθ. αἰδοῖα, ὀνομάζουμε τὰ γεννητικὰ μόρια, ἀνδρὸς καὶ γυναικός.

Σ' ὅλα τὰ θηλαστικὰ ζῶα ἡ περίοδος γενετήσιου ὄργασμου εἶναι καὶ περίοδος ἱκανότητος πρὸς ἀναπαραγωγὴν. Ἡ πράξη αὐτὴ εἶναι συνδεδεμένη μὲ μιὰ ἡδονικὴ ἱκανοποίηση, πού ὑπηρετεῖ τὴν διαιώνιση τοῦ εἶδους. Στὸν πνευματοφόρο ἄνθρωπο δὲν εἶναι ἀναγκαίᾳ ἡ περίοδος τῆς γενετήσιας ἱκανότητος τῆς γυναικός, γιὰ νὰ ἱκανοποιηθεῖ ἡ ἡδονικὴ ἀπόλαυση καὶ τῶν δύο. Αὐτὴ ἡ ροπὴ τοῦ ἀνθρώπου, πού ἐκδηλώνεται καὶ μὲ μιὰ «ἐντροπία» κατὰ τὴν πράξη, πρέπει, μαζί μὲ τὴν πείνα, νὰ ὑπῆρξαν τὰ πλεόν ἔντονα ἐρεθίσματα, πού προκαλοῦσαν ἴσως διάσπαση στὴ ζωὴ τῆς ομάδος. Ἀντιθέτως κινούμενες δυνάμεις (συνοχῆς) θὰ πρέπει νὰ ὑπῆρξαν οἱ θεσμοὶ πού καθόριζαν τὸ μέγεθος τῶν εὐθύνων ἐκάστου μέλους στὰ κοινὰ ἔργα τῆς ομάδος.

Αὐτὴ ἡ πορεία τοῦ ἀνθρώπου ἀπὸ τὸ «Κυκλώπειο δίκαιο» καὶ τὴν κτηνοτροφικὴ οἰκονομία πρὸς τὸ «ἄστυ» ὑπῆρξε ταυτοχρόνως καὶ πορεία συνειδητοποιήσεως τῆς σημασίας τοῦ ἐλέγχου τῶν ἐμφύτων παρορμήσεων, ὅπως καὶ γενικώτερα τῆς τηρήσεως τῶν θεσμῶν γιὰ τὴν εὐρυθμὴ λειτουργία τῆς ομάδας. Ἐτσι, νομίζω, ἡ λέξη ἔλαβε τὸ ἐκτεταμένο νοηματικὸ περιεχόμενό της καὶ ἡ «Αἰδώς» ἀπέκτησε σύντροφό της τὴν «Νέμεσιν».

Νέμεσις: Προσωποποίηση τῆς δικαίας ὀργῆς, πού παρουσιάζεται ὡς θεὰ ταπεινοῦσα τὸν ὑπερόπτη, τὸν τρυφῶντα εἰς τὰς ἡδονὰς τοῦ βίου, καταρρίπτουσα καὶ αὐτὴν ἀκόμη τὴν ἰδέα τῆς διαφυγῆς ἐκ τῆς τιμωρίας τοῦ ἀναιδοῦς χάριν τύχης. Ἡ λέξη παράγεται ἐκ τοῦ ρήματος «νεμεσῶ», πού σημαίνει αἰσθάνομαι ἀγανάκτηση δίκαιη, ὀργίζομαι ἐπὶ τῇ παρ' ἑμαυτοῦ εὐτυχίᾳ ἢ δυστυχίᾳ, θεωρῶ κάτι κακὸ ἢ ἀπρεπές. Ἡ ρίζα τῆς λέξεως εἶναι ΝΕΜ— ἀπὸ τὴν ὁποία παράγεται καὶ τὸ «νέμω», πού ἡ βαθύτερη σημασία του εἶναι ἡ ἀναλογικότητα. Ἐκ τῆς ἰδίας ρίζας καὶ οἱ λέξεις νομή, νομεύς, νόμος, νομίζω, νόμισμα, νομός.

Ἡ Θέμις ἀποκαλεῖται καὶ «λιπαρὴ» [στίχ. 901]. Τὸ ρῆμα εἶναι «λιπαρέω» καὶ σημαίνει ἐπιμένω ἢ ἐμμένω, ἐπιθυμῶ θερμῶς, αἰτῶ ἢ ἱκετεύω. Μεγάλης σημασίας ἔννοια γιὰ τὸ κοινωνικὸ γίνεσθαι ἢ «λιπαρὴ Θέμις». Οἱ ἄνθρωποι σ' αὐτὴ τὴν περίοδο, πού ὁ Ζεὺς θεμελιώνει, ὄχι μόνο δὲν πρέπει νὰ ὀδηγοῦνται βίαια πρὸς τὸν πολιτισμὸ, ἀλλὰ μόνοι τους πρέπει νὰ καταλάβουν ποῖο θὰ εἶναι τὸ καλὺτερο γι' αὐτοὺς. «Οὗτος μὲν πανάριστος, ὅς αὐτὸς πάντα νοήσῃ / φρασάμενος τὰ κ' ἔπειτα καὶ εἰς τέλος ἦσιν ἀμείνων / ἐσθλὸς δ' αὐτὸς καὶ κείνος ὅς εὖ εἰπόντι πίθῃται» (Ἔργ. Ἡμ., 293-295). [= Καλὸς εἶναι ἀκόμη καὶ ἐκεῖνος πού

πείθεται σ' αὐτὸν ποὺ θὰ τοῦ πεί τὸ σωστό]. Ροϊκὴ πορεία πρὸς τὴν οἰκουμένη σημαίνει κίνηση πάντοτε ἐντὸς τοῦ κοινωνικοῦ ρεῖθρου, ποὺ οἱ θεσμοὶ χαράζουν. Ἡ αὐξηση ταχύτητος (ρυθμοῦ), ροῆς, δηλαδὴ μεταβολῆς τῶν θεσμῶν, ἐπιτρέπεται μόνον ἐφ' ὅσον τὸ ἐπιθυμοῦν οἱ ἐντὸς τοῦ κοινωνικοῦ ρεῖθρου κινούμενοι ἄνθρωποι. Ἀλλὰ καὶ τότε ὁ ρυθμὸς δὲν πρέπει νὰ περάσει τὸ ὄριο δημιουργῶντας στροβίλους. Ἐδῶ διαπιστώνουμε τὴν τεράστια καὶ πάλι σημασία τοῦ ἐξέχοντος «κοινωνικοῦ σοφοῦ». Θὰ ἀναφέρω ὁμῶς καὶ ἓνα παράδειγμα ἀρνήσεως ἀποδοχῆς νέων θεσμῶν, ποὺ ἀναφέρει ὁ Ὅμηρος [*Ὀδύσσεια*, 114-115 καὶ 275-276]. Οἱ Κύκλωπες — μᾶς λέγει — δὲν δέχονται αὐτὰ ποὺ ὁ Δίας καὶ οἱ μάκαρες θεοὶ ἐπιθυμοῦν. Αὐτοὶ θὰ ἐξακολουθοῦν ἕκαστος νὰ θεμιστεύει (νὰ θέτει θεσμούς) γιὰ τὰ παιδιά του καὶ τίς γυναῖκες καὶ κανεὶς δὲν πρέπει νὰ ἀνακατεύεται στὶς ὑποθέσεις τοῦ ἄλλου. Μετὰ τὰ ὅσα ἀνέπτυξα, θεωρῶ σκόπιμο νὰ δώσω τὴν ἐρμηνεία πλέον τῶν στίχων αὐτῶν καὶ νὰ προχωρήσουμε στὴν ὁλοκλήρωση τοῦ β' ζεύγους (στίχ. 901-903):

«Τὸ δεύτερο ἀμέσως ἔργο τοῦ Διὸς ἦταν στὸ τεθὲν καὶ ὠρισμένο καὶ ἐπιζόμενο, ποὺ ἄλλοτε οἱ ἄνθρωποι ἐπέμεναν νὰ παραμένει ὡς ἔχει, ἄλλοτε προθύμως θὰ ἐδέχονταν μεταβολὲς καὶ ἄλλοτε θερμῶς αἰτοῦσαν αὐτὸς νὰ τοὺς ὁδηγήσει διὰ τῆς βελτιώσεως τῶν θεσμῶν σὲ νέες ἐποχές, ποὺ θὰ στηριχθοῦν τώρα στὴν εὐνομία, τὴν δικαιοσύνη καὶ τὴν Εἰρήνη, ποὺ φέρνει ἀνθρώπους καὶ καρπούς, διότι μόνον αὐτὲς οἱ ἀξίες δύνανται νὰ ἐπιτηροῦν τὰ ἔργα τῶν θνητῶν ἀνθρώπων».

Τὸ δεύτερο ζεῦγος [*Ζεὺς - Θέμις*] ἔφερε, ὅπως λέγουν οἱ ἐρμηνευθέντες στίχοι, τίς *ᾠρες*, τὴν *Εὐνομήν*, τὴν *Δίκην* καὶ τὴν *Εἰρήνην*. Συνεχίζει δὲ μὲ τοὺς στίχους 904-906, ποὺ ἐξηγοῦν ὅτι ἐκτὸς ἀπὸ τίς προαναφερθεῖσες ἀξίες παρουσιάσθηκαν καὶ ἐκείνες τοῦ λεγόμενου πεπρωμένου, δηλαδὴ τῆς Μοῖρας τοῦ ἀνθρώπου ἐντὸς ἐνὸς κόσμου μικροῦ καὶ μεγάλου, ποὺ τὸν περιβάλλει [*Θεογ.*, στίχ. 904-906]:

*«Μοῖρας θ', ἧς πλείστην τιμὴν πόρε μῆτις Ζεὺς,
Κλωθὴ τε Λάχεσιν τε καὶ Ἀτροπον, αἱ τε διδοῦσι
θνητοῖς ἀνθρώποισιν ἔχειν ἀγαθὸν τε κακὸν τε».*

Ἡ λέξις «μοῖρα» παράγεται ἐκ τῆς ρίζας *ΜΕΡ-*, ἐκ τῆς ὁποίας παράγονται ἐπίσης οἱ λέξεις *μέρος*, *μερίς*, *μερίζω*, *μείρομαι*, *μόρος* [θάνατος (mors)] κ.ἄ. Ἡ σημασία τῆς λέξεως εἶναι τὸ μέρος, ἡ μερίς, τὸ μερίδιο, ποὺ ἀναλογεῖ σὲ κάποιον κατὰ τὴν διανομὴ ἀγαθῶν, ὁ ἐκ τῆς φύσεως προορισμὸς ἐκάστου ἐν τῇ ζωῇ, ὁ τρόπος καὶ ὁ χρόνος θανάτου, τὸ προσήκον στὶς πράξεις του δίκαιον, ὁ προσήκων σεβασμὸς στὸ πρόσωπό του κ.ἄ. Οἱ Μοῖρες ὁμῶς ὑπῆρξαν γεννήματα τῆς Θέμιδος καὶ τοῦ Διὸς. Αὐτὸ μήπως ἐσήμαινε ὅτι διὰ τῶν θεσμῶν ἦταν δυνατόν νὰ καθορίζεται ἀναλογικῶς ἡ ἀνθρώπινη μοῖρα; Ἡ ἀπάντησις ἦταν ΝΑΙ! Ὁ ἄνθρωπος, συνηθίσασα νὰ λέμε, εἶναι ὑποχείριος ἀγνώστων καὶ γνωστῶν δυνάμεων, ποὺ, ἐφ' ὅσον ἀρχίσει νὰ τίς κατονοεῖ, εἶναι δυνατόν νὰ κατορθώσει καὶ νὰ τίς τιθασεύει, ὥστε βαθμιαῖα νὰ δύναται νὰ μεταβάλλει τὸ λεγόμενο πεπρωμένο του.

Κλειδί κατὰ τὴν *Θεογονία* εἶναι οἱ θεσμοί, ποὺ χαρίζουν Εὐνομία - Δικαιοσύνη - Εἰρήνη, ὥστε νὰ συνεχιστεῖ ἡ ζωὴ τῆς ἀνθρωπότητος καὶ νὰ μὴν ὑποστεί ἡ ἀνθρωπότητα ἐντροπία. Δι' αὐτῆς τότε θ' ἀνατραποῦν τὰ ἐπιτεύγματα τῶν ἀνθρώπων καὶ θὰ ἔχουμε ἀσυνέχεια χρόνου. Ἡ ἀσυνέχεια στὴν παραγωγὴ νέων γνώσεων, καὶ μάλιστα ἡ ἐντροπία, μπορεῖ νὰ ἔχουν καταστροφικὲς συνέπειες. Ὁ γήινος χρόνος δὲν εἶναι ἀτελεύτητος.

Ἡ γλωσσικὴ, ἐν συνεχείᾳ, διατύπωση τῶν ἀγνώστων δυνάμεων ὡς μεταφυσικῶν, μᾶς ἐμποδίζει ἀπὸ τὸ νὰ ἐξαπλουστεύσουμε καὶ κατανοήσουμε τοὺς μηχανισμοὺς λειτουργίας αὐτῶν. Ταυτοχρόνως διὰ τῶν αὐθαιρεσιῶν στήνουμε τὰ βάθρα ἐξωλογικῶν δυνάμεων, ποὺ στηρίζουν τὴν κοινωνικὴ ἐντροπία. Ἐπ' αὐτῶν ἔχει ἱστορικὰ στηριχθεῖ ὁ ἐξουσιασμός. «*Κρύψαντες γὰρ ἔχουσι θεοὶ βίον ἀνθρώποισι*», θὰ σχολιάσει μὲ τὸν τρόπο αὐτὸ τὴν ἄγνωστη εἰσέτι γνώση ὁ Ἡσίοδος καὶ τίς δυσκολίες ποὺ θὰ ἀντιμετωπίζει συνεχῶς ὁ ἄνθρωπος, γιὰ νὰ κατακτήσει τὴν γνώση. [*Ἔργ.* Ἡμ., στίχ. 42].

Σημασία όμως έδω, έχει, να βρίσκεται ό άνθρωπος επί της όρθής όδοϋ, της Εϋνομίας, της Δικαιοσύνης και της Ειρήνης. 'Ο άνθρωπος, έφ' όσον οί θεσμοί του έξασφαλίσουν αυτό, μπορεί να γίνει και ό ίδιος «δαίμων». «'Ηθος άνθρωπω δαίμων», θα συμπεράνει ό 'Ηράκλειτος. 'Ο άνθρωπος μπορεί από τώ μικρό του φυσικό περιβάλλον, άπ' τόν μικρόκοσμο, να προσεγγίσει διά τιθασεύσεων και συμμαχιών τίς άγνωστες δυνάμεις και να αρχίσει να επιδρά επί της ανάγκης πού εκφράζεται σαν πεπρωμένο (Μοίρα).

'Ανάγκη ή πεπρωμένον. 'Η Θεόγονία αναλύει τώ αποκαλούμενο πεπρωμένο σέ τρείς Μοίρες, πού τά όνόματά των ύποκρύπτουν τά άγνωστα εισέτι αίτια πού ό άνθρωπος θα τά ύποστεί ως άποτελέσματα, πού όμως δεν είναι κοινά σ' όλους, μία και ποικίλουν από άνθρωπου είς άνθρωπον, όπως και οί αντιδράσεις των έπ' αυτών.

ΚΛΩΘΩ - ΛΑΧΕΙΣΙΣ - ΑΤΡΟΠΟΣ

1. Θα προσπαθήσω να αποκρυπτογραφήσω τώ πνεϋμα πού ύποκρύπτουν οί λέξεις κλωθώ - λάχεσις - άτροπος στην Θεόγονία, όταν αυτές τίς συνδέει με τώ έναγώνιο, για τόν άνθρωπο, θέμα της Μοίρας του. Είδαμε στους στίχους 901-906 ότι ή Θεόγονία προτάσσει και των «Μοιρών» (κλωθώ - λάχεσις - άτροπος) τούς θεσμούς.

Οί θεσμοί, όπως μέχρι σήμερα τούς έννοούμε, δεν έχουν επιτρέψει την παρουσία (άν φυσικά ύπάρχει στόν άνθρωπο ή δυνατότητα αυτή) δυνάμεων ίκανών ώστε δι' αυτών να άνατραπεί ή φθορά πού οδηγεί στο θάνατο. Διά των θεσμών [ώς κοινωνικού όργάνου] αντιθέτως, θεωρούμε ότι μπορούμε να έξαφανίσουμε τίς μεγάλες ή μικρές φυσικές διαφορές, πού εκ φυσικών αίτιών προκύπτουν [χώρος - διατροφή - ύγεία - ευφύια - άπόδοση], έτσι ώστε ή διαρκής παραμονή του νοημονεστέρου στην «άρχη» της όμάδος να επιτρέπει την άναλογική πρós τούς κόπους διανομή των αγαθών. Έχουμε ήδη όμιλήσει περί αυτών. 'Η όδός όμως πού δεν θα επιτρέψει την έντροπία ν, είναι άνηφορική και όμοιάζει με την τιμωρία του Σισύφου. 'Ο λίθος πάντα θα κατακυλά και έμεις θα επανερχόμεθα στην άρχική μας θέση. 'Ετσι φαίνονται να επαναλαμβάνονται τά «άνθρώπινα». 'Ο 'Όμηρος όμως θεωρεί ότι τώ πνεϋμα τώ πανούργο του Σισύφου φταίει [Ίλιάς, Ζ 153]: «Κέρδιστον» τώ αποκαλεί.

Οί θεσμοί έπομένως πού άφορούν την όμάδα πρέπει να παύσουν να εκφράζουν την πανουργία του Σισύφου, διότι μόνο τότε ό λίθος θα παύσει να κατακυλά συνεχώς πρós τα πίσω και ή ανθρωπότητα να επανέρχεται συνεχώς στα ίδια προβλήματα (τιμωρία). 'Εθεσα αυτή την γενική τοποθέτηση σαν πρόλογο στην άνάλυση, όπου τά όνόματα Κλωθώ - Λάχεσις - 'Ατροπος θα μάς οδηγήσουν να κάνουμε.

ΚΛΩΘΩ: 'Η κλώθουσα τώ νήμα της ζωής των όντων (κλώθω = νήθω, γνέθω, άτρακτον στρέφω).

ΛΑΧΕΙΣΙΣ: (λαχείν): 'Η ρίζα είναι ΛΑΧ- του ρήματος «λαγχάνω» και σημαίνει λαμβάνω κάτι ως μέρος άνηκον είς έμέ, ως μερίδιον.

ΑΤΡΟΠΟΣ: 'Ο,τι δεν μπορεί κανείς να τρέψει, άμετάβλητος, αιώνιος, σκληρός, άκαμπτος, άδυσώπητος, ό άνευ καλών τρόπων, άρρεπής, άκαλλιέργητος.

'Εκ των αναλύσεων προκύπτει ότι εκ της «ανάγκης» μοιάζει να έξαρτώνται τα «άνθρώπινα». Τό σύμπαν κατά τόν Πλάτωνα συγκρατείται από ένα «τεταμένον φώς εύθύ», πού τώ όνομάζει «ανάγκης άτρακτον» και από την όποία άτρακτο «πάσας επιστρέφεισθαι τās περιφοράς» [Πολιτεία, Ι 616, C]. 'Αλλά και ό 'Ελεάτης Παρμενίδης στο «Περί φύσεως» σωζόμενο άπόσπασμα ποιήματός του μάς λέγει: «...αυτό δέ τούτο τώ νοείν και ένεκα των λόγων πού τούτο καθίσταται αυτό νοητόν (ώς όλον της Δημιουργίας) παραμένον πάντη όμοιον έαυτώ και ένεκα αυτού άμετάβλητον είς τώ διηνεκές: διότι «κρατερή ανάγκη πείρατος έν δεσμοίσις έχειν» και ως σφαίρα τώ έγκλείει. 'Ενεκα αυτών των λόγων είναι περατόν, τούτο δέ θέμις είναι». 'Η προσθήκη της έννοίας «Θέμις» σαν έπεξήγησις του «ίσχυρά ανάγκη τέλους με δεσμά τώ κρατεί» μάς δίδει τώ περιεχόμενο της ανάγκης, ότι δη-

ΛΑΜΠΡΟΣ ΝΤΟΚΑΣ

(του Πανεπιστημίου Πατρών)

‘Ο άνθρωπος και η έφηρμοσμένη έπιστήμη

‘Ας φανταστούμε μία συνείδηση, ή όποία μπορεί να διανοεΐται χωρίς να συμμετέχει στο φαινόμενο της ζωής, δηλαδή την ανθρώπινη νόηση απαλλαγμένη από τις έγγενεις συναισθηματικές άδυναμίες. Αυτή ή άφαΐρεση, παρόλον που φαίνεται έξωπραγματική, παίρνει τόσο ούσιαστικό περιεχόμενο, όσο περισσότερο μπορούμε να μελετήσουμε το φυσικό γεγονός της ζωής ως άδέσμευτοι παρατηρητές, δηλαδή χωρίς την επίδραση του υπαρξιακού μας προβλήματος. ‘Ας δοΐμε έπιστημονικά την εξέλιξη του φαινομένου, σάν να διαδραματίζεται σ’ ένα ξένο πλανήτη και όχι στη Γή.

Με αυτή την υπόθεση, άς θέσουμε το έρώτημα:

Τι είναι εκείνο που «ώφέλησε» πρωταρχικά τη ζωή και ιδιαίτερα την ανθρωπότητα;

Σ’ αυτό το έρώτημα μπορεί να παίρνουμε διάφορες άπαντήσεις, που το πλήθος τους να μην έχει τέλος, γιατί ένα σύνολο από διαφορετικά πράγματα βοήθησε στην προκοπή της ζωής. Το σύνολο αυτό είναι δυνατόν να χαρακτηριστεί ως το αίτιο του πολλαπλασιασμού της, δηλαδή ώφέλησε τη ζωή ό,τι συνετέλεσε στην επέκτασή της. ‘Αντιθέτως ό μεγαλύτερος έχθρός της είναι ότιδήποτε που μπορεί να την εξαφανΐσει ή να την επαναφέρει στην έποχή που το είδος του *homo sapiens* ήταν σπάνιο και φυτοζωούσε τρομαγμένο από το άφιλόξενο φυσικό περιβάλλον μέσα στις σκοτεινές σπηλιές. Δέν χρειάζεται έξειδικευμένη έπιστημονική έρευνα για να διαπιστώσουμε, πώς ή έλλογη έσωτερική δύναμη, που έξασφάλισε την κυραρχία του ανθρώπου στη φύση και τον όδηγεί συνεχώς σε ανώτερες μορφές κοινωνικού βίου, έμπνέεται από την άξια της ζωής και καθοδηγείται από τη γνώση. ‘Η άγάπη για τη ζωή είναι ή άποτελεσματικότερη και ή ευγενέστερη προστασία του συνόλου, ενώ ή γνώση είναι το φώς που σκορπίζει το σκοτάδι του μυστηρίου και έξασφαλίζει την άνοδική πορεία της ύπαρξης. Δύο στοιχειά που μπορούν να επιβάλουν την ατελείωτη εξέλιξη της ανθρωπότητας, γιατί ό φυσικός πλούτος κρύβει άνεξάντλητες πηγές ζωής.

*

Οί άνάγκες του ανθρώπου σχηματικά ταξινομούνται σε δύο κατηγορίες, στις υλικές, που είναι άπαραΐτητες για την επιβίωσή του και στις πνευματικές, των όποιών ή ίκανοποίηση θεραπεί ψυχικές του άπαιτήσεις. Τόσο οί υλικές όσο και οί ψυχικές άνάγκες έκτός της φυσικής ροπής προς την γνώση, από την όποια γεννήθηκαν ή φιλοσοφία και ή έπιστήμη, πληρούνται με τα άγαθά της έφηρμοσμένης έπιστήμης και την όμορφιά του καλλιτέχνη.

‘Η έφηρμοσμένη έπιστήμη είναι κυρίως ή τεχνολογία και κάθε τεχνική της έπιστήμης, που έξυπηρετεί πρακτικές άπαιτήσεις. Μπορούμε να όρίσουμε την τεχνολογία ως την διαδικασία, ή όποία διαμορφώνει την πρακτική έφαρμογή των έπιστημονικών γνώσεων και παρατηρήσεων, με μοναδικό σκοπό την αντιμετώπιση ιδίως των υλικών άναγκών του ανθρώπου. ‘Η τεχνική δέν ταυτίζεται με την τεχνολογία, γιατί είναι μέθοδος με την όποία προσπαθούμε να επιτύχουμε κάποιο άποτέλεσμα πρακτικό ή και θεωρητικό. ‘Ομοίως ή τέχνη δέν είναι τεχνολογία, γιατί είναι γέννημα της άνάγκης και της πείρας, χωρίς τη θεώρηση της έπιστημονικής γνώσης. ‘Η τέχνη συνεχώς ύποχωρεί προς όφελος της καλπάζουσας έφηρμοσμένης έπιστήμης, ή όποία δεσμεύει τεράστιες δυνάμεις προς χάριν της μαζικής παραγωγής. ‘Ο υλικός πλούτος των προηγμένων τεχνολογικά λαών όδηγεί άπό την μία μεριά στην άλόγιστη υπερκατανάλωση της άκόρεστης μάζας και άπό την άλλη στην άνεύθυνη σπατάλη των φυσικών ύλων. ‘Ο άνθρωπος του 20ού αΐωνα ίσως χαρακτηριστεί ως ό άδηφάγος καταναλωτής, που κατασπατάλησε και ρύπανε τον φυσικό πλούτο. ‘Ασφαλώς αυτή ή σκέψη είναι ένοχλητική, δυστυχώς όμως έχουμε δείγματα, που μπορούν να στηρίξουν θλιβερότερες διαπιστώσεις. Δέν θέλω με κανέναν τρόπο άπό τις πρώτες φράσεις αυτού του κειμένου να σκορπίσω την άμφιβολία για την άξια της τεχνο-

λογίας, ή όποία δέν μειώνεται από τήν άνεύθυνη πολιτεία του σύγχρονου άνθρώπου. Ή τεχνολογία είναι εύλογία και προκοπή, που γεννήθηκε από τον μόχθο και την έξαλλωσύνη του Προμηθέα. Ό δύσβατος δρόμος που πέρασε ό ήμίθεος έρευνητής και οί θυσίες που τον περιμένουν για τό «θείο πυρ» της γνώσης δικαιολογούν τον προβληματισμό, που έκφράζει τό έρώτημα. Τό ιερό τέρας της μηχανής ελευθερώνοντας τον άνθρωπο από τήν βάρβαρη σωματική και πνευματική δουλειά ανέβασε τήν ποιότητα ζωής; Ήφερε τήν ψυχική ίσορροπία; Μετά από τό φοβερό δυστύχημα του Τσέρνομπιλ προβάλλουν πλέον άδυσώπητα τά έρωτήματα: Ή τεχνολογία μās οδηγεί αναπόφευκτα στη μοιραία όλόκληρωτική κατατροφή; Μήπως υπάρχουν όρια ασφαλείας, τά όποία υπερβαίνουμε; Ποιός είναι ό λόγος της όλέθριας υπέρβασης;

Προτού άπαντήσουμε στά παραπάνω έρωτήματα είναι άπαραίτητο νά δοϋμε σέ γενικές γραμμές ποιά είναι τά θετικά ή άρνητικά άποτελέσματα των έπιστημονικών έφαρμογών στην εξέλιξη της άτομικής και κοινωνικής ζωής, ενώ συγχρόνως νά ξεχωρίσουμε τους άμεσους κινδύνους της τεχνολογίας από εκείνους που προκαλεί ή ψυχική και ή πνευματική έκτροπή της έποχής μας. Δυστυχώς ή γνώση δέν διαμόρφωνε πάντα ήθική.

*

Ή από τήν έποχή που ό άνθρωπος έπαψε νά είναι μόνον κυνηγός και άρχισε νά εργάζεται, για νά παράγει τά αγαθά που ήταν άπαραίτητα στη συγκρότηση πρωτόγονης κοινωνίας, έπινόησε, όργανα με τά όποία πολλαπλασίαζε τή μυϊκή του δύναμη ή τήν άντικαθιστούσε με άμεση φυσική ένέργεια. Ήτσι σέ κάποια άγνωστη έποχή μιá μεγαλοφυΐα άνακάλυψε τον τροχό, ό όποιος του έλυσε τό μεγαλύτερο πλήθος προβλημάτων της καθημερινής του δουλειάς. Ήδύνατος σέ σχέση με τά άγρια ζώα, που τον περιβάλλανε και φοβισμένος από τή φυσική τους δύναμη, τά ελάτρευε σάν θεότητες. Πολύ όμως γρήγορα τά δάμασε, για νά τά μετατρέψει σέ ύποτακτικούς συνεργάτες του. Αυτές ήταν οί πηγές ένέργειας του έμπείρου αλλά μη έπιστήμονα άνθρώπου.

Πέρασαν αιώνες, που ή πρόοδος της τέχνης, οί άνακαλύψεις και οί έφευρέσεις των ιδιοφυών μās έφεραν στά χρόνια της έπιστήμης με τους μεγαλύτερους θριάμβους στη Φυσική και τή Χημεία. Ή έρευνα άποκαλύπτει φυσικές δυνάμεις, οί όποιες συνειδητοποιούνται σάν έκδηλώσεις όργανισμένων θεών. Ό ήλεκτρισμός δέν καίει μόνο με τους κεραυνούς του Δία, αλλά ό Μαρκόνι, ό Μάξγουελ και ό Χέρτζ τον μετέτρεψαν σέ άγαθή πηγή νέων θεών, που άντικατέστησαν τον Έρμη, τον Φοίβο Ήπόλλωνα και άλλους πολλούς. Ή ζωή του Όλύμπου έπαψε νά είναι τό όνειρο: τά διαπλανητικά ταξίδια ξεπέρασαν τό φανταστικό βασίλειο των θεών. Ή κυριαρχία της έπιστήμης άνέπτυξε στον άνθρωπο ένα συναίσθημα δυνάμεως, τό όποιο διαφοροποιεί όλόκληρο τον ψυχισμό του. Πιστεύει στην άνύπαρκτη παντοδυναμία του, αισθάνεται έξουσιαστής της Φύσης, γιατί μπορεί νά τήν μεταβάλλει προς όφελός του με έργα τεράστια: κατέχεται από μιá έπικίνδυνη άλαζονεία, από τήν όποία εύτυχώς οί σύγχρονοι διανοητές και βαθείς έρευνητές είναι άπαλλαγμένοι. Μόνο ή άστόχαστη μάζα και οί ήμιμαθείς έχουν τήν άφέλεια νά πιστεύουν στο μύθο της παντοδύναμης έπιστήμης. Οί ισχυροί του κόσμου μπορούν νά προβάλλουν τή δόξα τους χωρίς καμμιá ιδιαίτερη προσπάθεια. Τά μέσα έπικοινωνίας είναι τόσο άναπτυγμένα, ώστε και άσήμαντα γεγονότα γίνονται παγκόσμια γνωστά σέ έλάχιστο χρόνο. Οί περισσότερες προσωπικότητες δέν επιβάλλονται μέσα από μιá σκληρή έπιλογή, αλλά φτιάχονται κάτω από τήν πίεση σκοπιμότητας, γιαυτό γρήγορα ξεπερνιούνται, όταν έκπληρωθεί ό σκοπός της ύπαρξής τους.

Ή κατασκευή έργων, τά όποία ούτε στη φαντασία των παλαιότερων δέν ήταν δυνατόν νά υπάρξουν, είναι συνηθισμένα έπιτεύγματα της σύγχρονης τεχνικής. Ή παραγωγή όλων των αγαθών πολλαπλασιάζεται με συντελεστές που φέρνουν τήν άφθονία σέ όλους τους λαούς με προηγμένη τεχνολογία. Ήντιθέτως οί καθυστερημένοι παραμένουν στην άθλιότητα περασμένων έποχών και τό χάσμα γίνεται πιο τραγικό με συνεχώς αύξανόμενο

ρυθμό. Τὸν φυσικὸ πλοῦτο, ὁ ὁποῖος εἶναι στὶς περισσότερες περιπτώσεις περιορισμένος, τὸν ἐκμεταλλεύονται κατ' ἀποκλειστικότητα οἱ προηγμένοι τεχνολογικά, ἐνῶ οἱ ὑπόλοιποι εὐρίσκονται στὸ λήθαργο τοῦ πρωτογονισμοῦ. Τὸ πεπερασμένο τῶν πρώτων ὕλων, ποῦ χρησιμοποιοῦνται χωρὶς ἔλεγχο καὶ ὀρθολογιστικούς περιορισμούς δημιουργεῖ προβλήματα, τὰ ὁποῖα ἴσως ὀδηγήσουν τὴν τεχνολογία σὲ ἀξεπέραστο ἀδιέξοδο. Π.χ. οἱ πηγές πετρελαίου δὲν εἶναι ἀκένωτες, ἡ ἀδιάκοπη αὔξηση τῆς κατανάλωσης γρήγορα θὰ φέρεῖ τὸ τέλος τοῦ μαύρου χρυσοῦ.

Εἶναι βέβαιο πὼς ἡ ἀνάπτυξη τῆς ὑψηλῆς τεχνολογίας δίνει τὴν δυνατότητα σύνθεσης πρώτων ὕλων ἀπὸ ὕλικά, τὰ ὁποῖα εἶναι πρακτικῶς ἄφθονα στὴ Φύση, δὲν εἶναι ὅμως σίγουρο, ὅτι ὁ ρυθμὸς ἀνάπτυξης τῶν ἐπιστημονικῶν μεθόδων θὰ προλάβει μιὰ καταστροφικὴ ἔλλειψη ἐνεργείας μὲ συνακόλουθο τὴ δραματικὴ πληθυσμιακὴ συρρίκνωση. Οἱ μεγάλες ἀντιθέσεις στὴν κατανάλωση ἀγαθῶν, λόγω τῆς ἀνισόρροπης βιομηχανικῆς ἀνάπτυξης τῶν λαῶν, ἐνισχύουν τὸν κίνδυνο γιὰ μιὰ παγκόσμια σύρραξη μὲ τελείως ἀπρόβλεπτα ἀποτελέσματα, τὰ ὁποῖα μποροῦν νὰ φέρουν τὸ τέλος τῆς ζωῆς στὸν πλανήτη μας. Τὸ τραγικὸ δυστύχημα τοῦ Τσέρνομπιλ προβληματίζει κάθε σκεπτόμενο ἄνθρωπο, γιατί ἀποδεικνύεται, πὼς ἡ αὐταρχικὴ ὀργανωμένη ἐξουσία περιορίζεται σὲ ὑποκριτικὲς ἐκδηλώσεις ἀνθρωπισμοῦ, ποῦ κρύβουν τὴν πιὸ σκληρὴ ἐπιθετικὴ πολιτικὴ.

*

Ἡ Τεχνολογία δὲν ἀναπτύχθηκε μόνο στὸ χώρο τῆς ἄψυχης φύσης, ἔχει πλέον διεισδύσει στὸ φαινόμενο τῆς ζωῆς, δηλαδὴ στὰ βιολογικὰ καὶ ψυχικὰ φαινόμενα. Ἡ βασικότερη ἀνάγκη τοῦ ἀνθρώπου εἶναι ἡ διατροφή, ἡ ὁποία ἱκανοποιεῖται κυρίως ἀπὸ τὴν γεωργία καὶ τὴν κτηνοτροφία. Ἡ τεχνολογία σ' αὐτοὺς τοὺς τομεῖς ἔκαμε πραγματικὴ ἐπανάσταση ἰδίως μὲ τὶς ἐφαρμογὲς στὴ γενετική. Ἀσφαλῶς ἡ βιομηχανοποίηση τῶν λιπασμάτων καὶ ἡ μηχανικὴ καλλιέργεια συνετέλεσαν στὴν τεράστια αὔξηση τῆς παραγωγῆς, ἐκεῖνο ὅμως ποῦ ἄλλαξε τελείως τὴν μορφή τῆς γεωργίας καὶ τῆς κτηνοτροφίας εἶναι ἡ ἐπιτυχία ὑβριδίων, δηλαδὴ φυτῶν καὶ ζώων, ποῦ προέρχονται ἀπὸ διασταυρώσεις, τὰ ὁποῖα ἔχουν ἰδιότητες, ποῦ πολλαπλασιάζουν τὴν παραγωγή καὶ βελτιώνουν τὴν ποιότητα. Ὁ συνδυασμὸς τῆς ἐπάρκειας ἀγαθῶν καὶ ἡ ἀνάπτυξη τῶν μεταφορικῶν δικτύων ἀπῆλλαξε τὶς ἀναπτυγμένες χώρες ἀπὸ τοὺς λιμούς, οἱ ὁποῖοι ἦταν στὸ ἄμεσο παρελθὸν συνηθισμένο φαινόμενο.

Ἡ μελέτη τῆς φυσιολογίας τῶν ζώων καὶ φυτῶν ἔδωσε ὅλες τὶς γνώσεις, ποῦ ἐπιτρέπουν τὴν ἐπιστημονικὴ ἀντιμετώπιση πολλῶν βιολογικῶν προβλημάτων στὴ γεωργία, στὴ ζωοτροφία καὶ ἰχθυοτροφία μὲ ἀποτέλεσμα ὄχι μόνο νὰ καλύπτονται οἱ ἀνάγκες, ἀλλὰ πολλὲς φορὲς ἡ ὑπερπαραγωγή νὰ προκαλεῖ ἐμπορικὴ κρίση. Ἡ βιομηχανία φαρμάκων καὶ ἡ ἱατρικὴ τεχνικὴ, ὡς θεραπευτικὴ ἢ προληπτικὴ, συνετέλεσαν στὴν αὔξηση τοῦ μέσου ὄρου ζωῆς σὲ τρόπο, ὥστε οἱ προηγμένες χώρες νὰ ἔχουν ὅλο καὶ περισσότερο γηρασμένους πληθυσμούς. Ἡ ἐπιστημονικὴ τεχνικὴ εἶναι σὲ θέση νὰ ἐλέγχει τὴν ἀναπαραγωγή, ὥστε νὰ συζητοῦμε γιὰ ἐφαρμογὴ τοῦ οἰκογενειακοῦ προγραμματισμοῦ, δηλαδὴ τὸν καθορισμὸ τῶν γεννήσεων.

Ὁ ἔλεγχος αὐτὸς ἔφερε ἐπανάσταση στὰ ἥθη τῶν κοινωνιῶν μὲ ἀποτέλεσμα ὄχι πάντοτε εὐχάριστα: π.χ. τὴν μείωση τοῦ δείκτου αὐξήσεως τῶν βιομηχανικῶ ἀναπτυγμένων λαῶν καὶ τὸν κλονισμὸ τῆς οἰκογενειακῆς συνοχῆς. Σήμερα εἶναι δυνατόν νὰ γνωρίζουμε ἐγκαιρῶς τὴν κατάστασι καὶ τὸ φύλο τοῦ ἐμβρύου, ὥστε νὰ ἔχουμε τὴν εὐχέρεια νὰ καθορίζουμε ἐμμέσως κατὰ βούληση τὸ φύλο τοῦ παιδιοῦ. Ἄν ἐφαρμοσθεῖ ἐλεύθερα αὐτὴ ἡ τεχνικὴ σὲ μεγάλες μάζες, θὰ ἔχουμε ὡς ἀποτέλεσμα τὴν ἐναλλακτικὴ ὑπεροχὴ γεννήσεων τοῦ ἐνὸς φύλου ἐναντι τοῦ ἄλλου, δηλαδὴ θὰ διαταράξουμε τὴ φυσικὴ ἰσορροπία, πρᾶγμα ποῦ θὰ ἔχει κοινωνικὲς ἐπιπτώσεις. Ἀντιθέτως ἕνας ἐπιστημονικὸς ἔλεγχος μὲ ἐ-

πέμβαση μόνο σε παθολογικές καταστάσεις, θα ενισχύσει την προληπτική ιατρική. "Όταν οι γενετιστές αρχίσουν να επεμβαίνουν στους κληρονομικούς χαρακτήρες των ατόμων, τότε ίσως αλλάξει ή μορφή του ανθρώπινου γένους κατά τρόπο αναξέλεγκτο και επικίνδυνο. Από πειράματα που γίνονται σε ζώα φαίνεται πως είναι δυνατόν με την εφαρμογή κατάλληλης τεχνικής να μεταβάλλονται κατά βούληση οι κληρονομικές ιδιότητες των ατόμων. Το γεγονός αυτό από πρώτη άποψη δίνει την εντύπωση πως η ευγονική δεν θα είναι ο μόνος τρόπος βελτίωσης του ανθρώπινου γένους· η βαθύτερη όμως μελέτη αποκαλύπτει κινδύνους όχι μόνο ήθικης τάξεως, αλλά και άλλους, τους οποίους δεν μπορούμε να φανταστούμε. Η παρέμβαση στο γενετικό κώδικα είναι ένας άγνωστος δρόμος, που μπορεί να αποδειχθεί καταστρεπτικός, γιατί δεν θα λειτουργήσει με τον φυσικό έλεγχο, αλλά με την βούληση όρισμένων ατόμων ή ομάδων.

Η πρόοδος της ψυχιατρικής σε συνδυασμό με τις ανακαλύψεις της φαρμακολογίας άλλαξαν τελείως τον τρόπο που αντιμετωπίζονται οι ψυχικές παθήσεις. Ανακαλύφθηκαν φάρμακα που επιδρούν στην ψυχική λειτουργία και επιτυγχάνεται, σε πολλές περιπτώσεις, η φυσιολογική συμπεριφορά των ασθενών, οι οποίοι άλλοτε ήταν καταδικασμένοι στο σκοτάδι της τρέλλας ή στην κόλαση της κατάθλιψης. Πέρα από την φαρμακολογία ή τεχνική της επιστημονικής διεύθυνσης στα ψυχικά φαινόμενα οδήγησε σε δύο τρόπους προσέγγισης της άγνωστης ψυχής, δηλαδή την ψυχανάλυση του Φρόυντ και την μπεχαιριστική ψυχολογία, που άντλει τις βασικές της αρχές από τη θεωρία των εξηρημένων ανακλαστικών του Παβλόφ. Οι όπαδοι της θεωρίας του Φρόυντ πιστεύουν ότι στην ανθρώπινη ψυχή υπάρχουν όρισμένες θεμελιώδεις επιθυμίες, συνήθως μη συνειδητές, όπως η σεξουαλική όρμη, στις οποίες είμαστε αναγκασμένοι, από τη φύση της ψυχικής μας ζωής, να δώσουμε τη μεγαλύτερη δυνατή ικανοποίηση. Πολλές φορές όμως αντιμετωπίζουμε τα εμπόδια για την ικανοποίηση των βασικών μας επιθυμιών κατά τρόπο παράλογο, δηλαδή δρούμε σ' ένα χώρο φανταστικό: αυτή ή συμπεριφορά συνιστά την παθολογία των ψυχικών ασθενειών.

Αλλά τι σημαίνει φανταστικός χώρος και που εύρισκονται τα όρια με την πραγματικότητα; Στην πρακτική ή πραγματικότητα συμπίπτει με αυτό που πιστεύουν οι ψυχαναλυτές, ενώ φανταστικός χώρος είναι ό,τι πιστεύει ο άρρωστος. Είναι πολύ αμφίβολο, αν οι ψυχαναλυτές μπορούν να διακρίνουν κατά βάθος τις διαφορές ανάμεσα στη φαντασία και την πραγματικότητα. "Αν δεχθούμε πως πραγματικότητα είναι ή άποψη των πολλών, ενώ φαντασία είναι ή θεωρηση του ενός, τότε ασφαλώς σε πολλές περιπτώσεις, ιδίως στην έπιστήμη, θα βρεθούμε εκτός πραγματικότητας.

Η θεωρία των εξηρημένων ανακλαστικών στηρίζεται στη γνωστή αρχή του Παβλόφ, την οποία έχουμε διατυπώσει και άλλοτε, ως μās επιτραπέι δε να την υπενθυμίσουμε: "Ενας έρεθισμός Α προκαλεί μία φυσιολογική αντίδραση Β σ' ένα ζώο. "Αν συγχρόως με τον έρεθισμό Α τὸ ζώο υποστεί ένα άλλο άσχετο έρεθισμό Α* και τὸ πείραμα επαναλαμβάνεται συχνά και για αρκετό χρόνο, τότε ὁ έρεθισμός Α* προκαλεί την αντίδραση Β στο ζώο χωρίς την παρουσία του έρεθισμού Α. Είναι γνωστό πως αν αντικαταστήσουμε τὰ έρεθίσματα Α, Α* και την αντίδραση Β με ιδέες, τότε ή αρχή των εξηρημένων ανακλαστικών ταυτίζεται με την αρχή του συνειρμού των ιδεών. Οι δύο αρχές δεν ισχύουν πάντοτε και τὸ άμφισβητούμενο είναι ή έκταση της εφαρμογής τους. Η ταύτιση της αρχής του Παυλόφ με την αρχή του συνειρμού των ιδεών ὁδηγεί σε μία φυσιολογική έρμηνεία της πνευματικής λειτουργίας.

"Αν τὰ ανακλαστικά αντιστοιχούν γενικώς στις θεμελιώδεις επιθυμίες του Φρόυντ και ή μετατροπή τους σε εξηρημένα ανακλαστικά ταυτίζεται με την αναζήτηση ικανοποίησης των βασικών επιθυμιών, τότε γίνεται φανερή ή προσέγγιση των δύο θεωριών. Τὰ προβλήματα της ψυχολογίας και ειδικώτερα της ψυχιατρικής έχουν μελετηθεί με αὐστηρή έπιστημονική μέθοδο, ὥστε τὰ συμπεράσματα να συνιστούν έπιστήμη ικανή να βοηθή-

σεὶ τὸν ἄνθρωπο τόσο στὴν ἀτομικὴ ὅσο καὶ στὴν κοινωνικὴ ζωὴ του. Ἡ ἀνάπτυξη τῆς ἐφηρμοσμένης ψυχολογίας καὶ τῶν μέσων μαζικῆς ἐνημέρωσης δίνουν ἀπεριόριστες δυνατότητες στοὺς προπαγανδιστὲς νὰ διαμορφώνουν τὴν κοινὴ γνώμη σύμφωνα μὲ τὰ συμφέροντα ποὺ ὑπηρετοῦν. Ἡ διαφήμιση καὶ ἰδιαίτερα ἡ δημαγωγία στηρίζονται στὴν ἐπιστημονικὴ τεχνικὴ τῆς ψυχολογίας, ἡ ὁποία προσφέρει μεθόδους καθυπόταξης τῶν μαζῶν μὲ τὴν καλλιέργεια τῆς πνευματικῆς ὀκνηρίας καὶ τὴν ἱκανοποίηση, μέσα ἀπὸ μιὰ χυδαῖα αἰσθησιακὴ ἀπόλαυση, κατωτέρων παρορμήσεων τοῦ ἀνθρώπου. Μὲ τὴν συνεχῆ ἐπανάληψη συνθημάτων μὲ τρόπο ποὺ διεγείρουν ἀπωθημένες ἐπιθυμίες ἢ προσφέρουν ἄμεσες συγκινήσεις, ἐπιτυγχάνεται ἡ διαστροφή τῆς κοινῆς γνώμης. Ἐλάχιστες ἐξαιρετικὲς μονάδες ἀνθίστανται στὴ ψυχικὴ καὶ πνευματικὴ διαφθορά, χωρὶς νὰ εἶναι βέβαιο πὼς τελικὰ κατορθώνουν νὰ ἀποφύγουν ἕνα εἶδος κακῆς προσαρμογῆς σ' ἕνα διεστραμμένο περιβάλλον. Προφανῶς ἡ ἐπιστημονικὴ προπαγάνδα καὶ διαφήμιση μὲ τὴν βοήθεια τῶν ἡλεκτρονικῶν μέσων μπορεῖ νὰ ἀκίνητοποιήσει τὴ σκέψη καὶ νὰ διαμορφώσει τὴ βούληση τοῦ κοινωνικοῦ συνόλου. Ἡ κρατικὴ ἀποκλειστικότητα τῶν μέσων ἐνημέρωσης εἶναι ἱσχυρὸ ὄπλο γιὰ τὴν εὐκολότερη ἐπιβολὴ τῆς ἐξουσίας. Εἶναι ἀλήθεια πὼς οἱ λαϊκὲς μάζες ἦταν πάντοτε εὐάλωτες στὴ δημαγωγία.

Παρόλο ποὺ ἡ τεχνικὴ πολλαπλασίασε τὶς δυνατότητες γιὰ τὴν ἀποπληροφόρηση καὶ παραπλάνηση τοῦ ἀνύποπτου πολίτη, οἱ συνεχεῖς ἐπαναστάσεις τῆς ὑψηλῆς τεχνολογίας, μὲ τὴν ἀνάπτυξη τῆς δορυφορικῆς τηλεπικοινωνίας εὐνοοῦν τὶς ἀνοικτὲς κοινωνίες στὴν ἐλεύθερη πληροφόρηση, πράγμα ποὺ δυσχεραίνει τὸ ἔργο τῶν προπαγανδιστῶν.

Ὁ ἄνθρωπος τῆς βιομηχανικῆς κυριαρχίας ἀδιάκοπα χάνει τὴν ἀνεξαρτησία του μέσα σὲ μιὰ ἀπρόσωπη κοινωνικὴ ὀργάνωση, στὴν ὁποία ἐπιβάλλεται ἡ μηχανιστικὴ λειτουργία τοῦ συστήματος παραγωγῆς - κατανάλωσης. Ἡ μαζικὴ συγκέντρωση τοῦ πληθυσμοῦ στοὺς χώρους παραγωγῆς καὶ ὁ ρυθμὸς ζωῆς καταπιέζουν τὸ ἄτομο, γιὰ τὸ δυσχεραίνονται οἱ ἀνθρώπινες σχέσεις καὶ ὑποβαθμίζεται ἡ ἀτομικὴ ἐπιβολή. Ὁ περιορισμὸς τῆς πρωτοβουλίας στὴ βιομηχανικὴ παραγωγὴ ἀπαλείφει τὸν προσωπικὸ χαρακτήρα τῆς ἐργασίας καὶ ἐλαχιστοποιεῖ τὴν ἀτομικὴ προβολὴ μὲ συνέπεια τὴν ὀλίσθηση σὲ νέες μορφὲς ὀλιγαρχίας, γιὰ τὴν πραγματικὴ δημοκρατία εἶναι τρόπος ζωῆς ὀλοκληρωμένων καὶ ἐλευθέρων προσωπικοτήτων. Οἱ βιομηχανικὲς κοινωνίες ἔχουν κοινὸ χαρακτήρα τὴν κοινωνικὴ ἐντροπία. Οἱ πραγματικὲς διαφορὲς εἶναι ἐκεῖνες ποὺ προέρχονται ἀπὸ τὸν τρόπο παραγωγῆς καὶ τὸν ρυθμὸ κατανάλωσης. Ἀντίθετα στὴν κοινωνία τῆς ὑψηλῆς τεχνολογίας ἡ ἀνθρώπινη ἐργασία ἐλαττώνεται ποσοτικὰ καὶ αὐξάνεται ποιοτικὰ, δηλαδὴ ἡ ἐπιβολὴ τοῦ αὐτοματισμοῦ στὴ παραγωγὴ, ἐνῶ περιορίζει τὴν ἀνθρώπινη ἐργασία, ἔχει ἀνάγκη ἀπὸ ἐπιστημονικὲς ὁμάδες ἐρευνητικῶν προγραμμάτων μὲ πρωτότυπη σκέψη, πάντοτε ὁμῶς μὲ κίνητρο τὴν ἄμεση ἐφαρμογή. Ἐλάχιστοι μεγαλοφυεῖς ἐρευνοῦν γιὰ τὴν γνώση πέρα ἀπὸ κάθε περιορισμό· αὐτοὶ ἀποτελοῦν τὴν πρωτοπορίαν τῆς νόησης καὶ χωρὶς τὴν ὑπαρξὴ τους ἡ ἀνθρώπινη ψυχὴ θὰ πάλευε ἀκόμα μὲ τὰ σκοτάδια τῶν πρωτόγονων θεῶν.

*

Μετὰ ἀπὸ τὴν σύντομη περιγραφὴ τῶν ἐφαρμογῶν τῆς ἐπιστήμης καὶ τὴν ἐπίδρασή τους τὴ διαμόρφωση τῆς ζωῆς μποροῦμε νὰ ὀδηγηθοῦμε στὰ παρακάτω συμπεράσματα:

Ι) Εἶναι τελείως ἐσφαλμένο νὰ δοῦμε τὴν ἐφηρμοσμένη ἐπιστήμη σὰν μιὰ ἐνότητα δυνατοτήτων ποὺ προσφέρουν παντὸς εἶδους ἀγαθὰ, τὰ ὁποῖα ἀνεβάζουν τὸ ἐπίπεδο ζωῆς, ἐνῶ συγχρόνως δημιουργοῦν κινδύνους ποὺ κλιμακώνονται ἀπὸ διασκεδαστικὲς περιπέτειες μέχρι τὰ πρόθυρα μιᾶς βιβλικῆς καταστροφῆς. Οἱ περισσότερες τεχνολογικὲς κατακτήσεις ἰδίως τῶν τελευταίων δεκαετιῶν μποροῦν νὰ χρησιμοποιηθοῦν σχεδὸν ἀπολύτως ἀκίνδυνα μόνο γιὰ τὸ καλὸ τῆς ἀνθρωπότητος. Ἡ ὑψηλὴ τεχνολογία δὲν εἶναι φορὲας κινδύνων, ἀντιθέτως συντελεῖ στὴν μείωση τῶν πιθανῶν ἀτυχημάτων. Ὁ βαθμὸς ἀσφαλείας εἶναι ἀνάλογος μὲ τὴν ποιότητα τοῦ τεχνολογικοῦ ὕλικου καὶ τὴν ἐπιστημονικὴ ἐμπειρία. Εἰδικοὶ τεχνολόγοι προβλέπουν τὰ ἀποτελέσματα τῶν νέων ἐφαρμογῶν, ὥστε ἡ

πιθανότητα καὶ ἡ ἔκταση ἑνὸς ἀτυχήματος νὰ μὴν ὑπερβαίνει ὀρισμένα παραδεκτὰ ὅρια.

II) Ἡ ἔκταση καὶ οἱ ἀπαιτήσεις τῆς σύγχρονης ζωῆς ἐπιβάλλουν τὴν ἀναζήτηση ἐνέργειας ἀπὸ πηγὲς δυνάμεων, οἱ ὁποῖες πολὺ δύσκολα ἐλέγχονται. Ἡ πυρηνικὴ τεχνολογία παρ' ὅλη τὴν τεράστια ἐξέλιξή της μὲ τὰ πολυσύνθετα συστήματα ἐλέγχου δὲν προσφέρει συντελεστὴ κινδύνου μὲ μηδενικὴ τιμὴ. Τὰ ἀτομικὰ ἐργοστάσια τῶν τελευταίων γενιῶν, ὑψηλοῦ κόστους, ἔχουν συντελεστὲς ἀσφαλείας ποὺ ὑπερβαίνουν τὰ παραδεκτὰ ὅρια, τὰ ὁποῖα διαμορφώνονται ἀπὸ τὴν πιθανότητα καὶ τὴν ἔκταση καταστροφῆς ἐνδεχομένου ἀτυχήματος. Δυστυχῶς ὁμῶς καθαρῶς ἀνταγωνιστικοὶ καὶ οἰκονομικοὶ λόγοι σπρώχνουν τοὺς ἀδιάτακτους ἐξουσιαστὲς νὰ θέτουν σὲ κίνδυνο καὶ αὐτὴ τὴν ὑπαρξὴ τῆς ζωῆς, προκειμένου νὰ συντηρήσουν τὶς παρανοϊκὲς φαντασιώσεις τους. Τὸ δυστύχημα τοῦ Τσέρνομπιλ, ἓνα ἀπὸ τὰ μεγαλύτερα ποὺ θὰ μπορούσαν νὰ συμβοῦν, θὰ ἦταν πολὺ περιορισμένης ἐκτάσεως, ἂν εἶχαν ἐξαντληθεῖ ὅλα τὰ προστατευτικὰ μέσα τῆς σύγχρονης τεχνολογίας. Εἶναι ἠθικῶς καὶ λογικῶς ἀπαράδεκτο νὰ μὴν λαμβάνονται ὅλα τὰ γνωστὰ μέτρα ἀσφαλείας καὶ πολὺ περισσότερο νὰ ἀγνοοῦμε τὸν τρόπο ἀντιμετωπίσεως τοῦ ἐνδεχομένου κακοῦ, καὶ μάλιστα ὅταν εἶναι γνωστὴ ἡ τεράστια ἔκταση καταστροφῆς ἑνὸς μοιραίου δυστυχήματος.

III) Πολλοὶ διανοούμενοι πιστεύουν, πῶς ἡ ἐποχὴ μας διακρίνεται ἀπὸ μιὰ πνευματικὴ κᾶμψη, ποὺ ὀδηγεῖ σὲ ψυχικὸ μαρασμὸ καὶ ὅτι ὁ ἄνθρωπος γίνεται ὅλο καὶ περισσότερο δούλος τοῦ πολύμορφου μηχανοκρατικοῦ τέρατος. Αὐτὴ ἡ θεώρηση εἶναι ὑπερβολικὴ, ἂν ὄχι ἄδικη γιὰ μιὰ ἐποχὴ ποὺ ἀπελευθέρωσε τὸν ἄνθρωπο ἀπὸ πολλὰ δεινὰ, πνευματικὰ καὶ ὕλικά. Οἱ ἀντιφάσεις καὶ οἱ ἀπάνθρωπες συγκρούσεις ποὺ παρουσιάζει ὁ κόσμος τοῦ 20οῦ αἰῶνα, δὲν προέρχονται ἀπὸ τὴν μεγάλη ἀνάπτυξη τῆς ἐφηρμοσμένης ἐπιστήμης, ἀλλὰ ἀπὸ τὴν καθυστέρηση τῶν ἀνθρωπιστικῶν ἐπιστημῶν, οἱ ὁποῖες ἔχουν τὴν ὑποχρέωση νὰ φέρουν τὸ βάρος τῆς ἀπάλειψης τῶν κακῶν, ποὺ προκαλεῖ ἡ ἀπάνθρωπη καὶ δόλια ἐκμετάλλευση τῆς τεχνολογίας. Ὁ δυσκίνητος σχολαστικισμὸς καὶ ὁ ἀντιδραστικὸς δογματισμὸς στάθηκαν ἐμπόδιο στὴν προσαρμογὴ τῶν κοινωνικῶν καὶ ἠθικῶν ἀξιών στὶς νέες συνθήκες ζωῆς, ποὺ δημιούργησε ἡ μαζικὴ ἀπελευθέρωση ἀπὸ τὴν ὕλική ἐξαθλίωση καὶ τὴν ἐξουθενωτικὴ δουλειά. Οἱ τεχνολογικῶς ἀνεπτυγμένοι λαοὶ βρέθηκαν ἀπρόσμενα μπροστὰ σὲ ἄφθονα ὕλικά ἀγαθὰ, τὰ ὁποῖα καταναλώνουν ἀπερίσκεπτα, σὺν πειρατῆς τὴν στιγμὴ τῆς λεηλασίας. Ἡ ἐποχὴ μας περνᾷ τὴν κρίση μιᾶς ἀντίφασης, ποὺ προέρχεται ἀπὸ τὴν ἀνισόρροπη ἀνάπτυξη τοῦ σύγχρονου πολιτισμοῦ. Οἱ σοφοὶ στοχαστὲς ἀποδείχτηκαν ρομαντικοὶ οὐτοπιστῆς μὲ τοὺς μύθους ποὺ ἔπλασα, γιὰ νὰ φέρουν τὴν κοινωνικὴ εὐτυχία. Ἡ ἐφηρμοσμένη ἐπιστήμη δὲν εἶναι ἡ καταστροφὴ τοῦ ἀνθρώπου, ἀλλὰ ἓνα ἀνεπαρκὲς στήριγμα τοῦ πολιτισμοῦ, ὁ ὁποῖος χωλαίνει ἀπὸ τὴν πνευματικὴ καὶ ψυχικὴ ὑποανάπτυξη. Ἡ ἐπιστροφὴ στὴ Φύση καὶ ἡ ἐγκατάλειψη τῆς τεχνολογίας εἶναι ἐπανάληψη ρομαντικῆς συνταγῆς τῆς στείρας διανόησης. Ἡ πνευματικὴ ἀνάταση καὶ ἡ καλλιέργεια τοῦ ἀνθρωπισμοῦ ἴσως φέρουν τὴν ἰσορροπία στὸν κόσμον γιὰ μιὰ καλύτερη ζωή.

ΑΚΡΟΒΟΛΙΣΜΟΙ

Οι νέοι Οίωνοσκόποι - Οικόολόγοι

Δέν χρειαζόμαστε οίωνοσκόπους, γιὰ ν' ἀντιληφθοῦμε ὅτι οἱ θεομοὶ ποὺ ἐκφράζουν σήμερα τὰ κοινωνικὰ συστήματα σ' Ἀνατολὴ καὶ Δύση, εἶναι ἡ κύρια πηγὴ τῆς ἐπερχομένης καταστροφῆς κάθε ζωῆς στὸν πλανήτη. Ἄς μὴ μᾶς μπερδεύουν αὐτὴ τὴν εἰκόνα οἱ παρ-αλλαγὲς καὶ οἱ αἰρέσεις ποὺ προβάλλουν οἱ οἰωνοσκόποι γιὰ τὴν μία πολύμορφη ἀθλιότητα, ποὺ σήμερα τὴν ἀποκαλοῦμε τρόπο ζωῆς. Αὐτὴν τὴν ἀθλιότητα ἄρχισαν νὰ τὴν καθ-ιερώνουν θεομοί, ποὺ τοὺς γέννησαν οἱ ἐξουσιαστὲς διώχνοντας ἀπ' τὰ βάθρα τοὺς μόνους φυσικοὺς, κοινωνικοὺς καὶ οἰκουμενικοὺς ρυθμιστὲς τῆς ζωῆς, τὴν Αἰδῶ καὶ Νέμεση: «Τὸ δὲ λείπεται ἄλγεα λυγρὰ θνητοῖς ἀνθρώποισι· κακοῦ δ' οὐκ ἔσσεται ἀλκή» [= γι' αὐτὲς δὲ τίς συμφορὲς καὶ τὰ δεινὰ ποὺ γεμίζουν δάκρυα τοὺς θνητοὺς ἀνθρώπους καμμιὰ ἄλλη γιатρεία, ἐκτὸς ἀπ' τὴν ἐπάνοδο τῆς Αἰδοῦς καὶ τῆς Νεμέσεως, δὲν ὑπάρχει], ἔλεγε ὁ Ἡσίοδος, πρὸ πολλῶν χιλιετιῶν. Ἄν δὲν κατανοήσουμε ἐγκαίρως αὐτὴ τὴν βασικὴ ἀλήθεια γιὰ τὴν κοινωνικὴ καὶ οἰκουμενικὴ ζωὴ, σὲ κάθε βαθμίδα πολιτισμοῦ, τότε κανεῖς, οὔτε αὐτοὶ οἱ νεώτεροι οἰωνοσκόποι «οἰκολόγοι», θὰ κατορθώσουν νὰ πείσουν γιὰ τὰ αἷτια, ποὺ προκαλοῦν τὰ δεινὰ. Ἦδη στὸν τρίτο κόσμον διατυπώνουν ἐναντίον τους μιὰ κατηγορία πολὺ σοβαρὴ: «Ὅτι ἡ φροντίδα γιὰ τὸ φυσικὸ περιβάλλον εἶναι μιὰ ἀπὸ τίς ἐξοργιστικὲς καὶ προκλητικὲς πολυτέλειες τῶν πλουσίων καὶ χορτασμένων χωρῶν (Ἡ Καθημερινή, 25/5/1986). Κάτι ἐπομένως δὲν πάει καλά!...

Τὰ χημικὰ ὄπλα

«Εἰρήνην δ' ἀνὰ γῆν κουροτρόφον, οὐδὲ ποτ' αὐτοῖς ἀργαλέον πόλεμον τεκμαίρεται εὐρύοπα Ζεὺς» [= ἡ τροφὸς δὲ τῶν νέων Εἰρήνη — ἐφ' ὅσον οἱ ἄνθρωποι ἀκολουθοῦν τὴν δικαιοσύνην — θὰ ξαπλώσει σ' ὅλη τὴ γῆ. Καὶ ποτὲ γι' αὐτοὺς τὸν ἀπαίσιον πόλεμον δὲν θ' ἀποφασίσαι, σὰν μέσο ἐπίλυσης τῶν διαφορῶν, ὁ παντεπόπτης Δίας]. Συνηθίσαμε νὰ μιᾶμε γιὰ «σενάρια ἀφοπλισμοῦ», ἐνῶ ταυτοχρόνως ἐξοπλιζόμαστε γιὰ τὸν Πόλεμον. Σύμφωνα ὅμως μὲ τὴν τηρουμένη ἀπὸ ὅλους τακτικὴ τόσο τὰ οἰκονομικὰ συστήματα, οἱ πολιτικὲς φιλοδοξίες ὅσο καὶ οἱ θεομοὶ βρῖσκονται στὴν ὑπηρεσία τοῦ πολέμου. Ὁ πόλεμος προσφέρει στοὺς ἐξουσιαστὲς τὸ μόνο ἄξιο ἐμπιστοσύνης σύστημα σταθεροποιήσεως καὶ ἐλέγχου ὄχι μόνο τῆς οἰκονομίας ἀλλὰ καὶ τῆς σταθερότητας τοῦ κοινωνικοῦ συστήματος, ὅπως καὶ τοῦ ἐλέγχου τῶν «ἐπικινδύνων» γιὰ τὴν συνέχιση τοῦ ἔργου τους. Εἶναι τραγικὴ εἰρωνεία τὰ ὄπλα καταστροφῆς ν' ἀποτελοῦν δύναμη προόδου ἀνάμεσα στοὺς λαούς!

Ἀπὸ τίς ἐφημερίδες: «ΒΡΥΞΕΛΛΕΣ: Οἱ ὑπουργοὶ τοῦ ΝΑΤΟ ἔδωσαν πρᾶσινο φῶς στὴν Ἀμερικὴ νὰ ἐκσυγχρονίσαι τὸ ὀπλοστάσιό της σὲ ΧΗΜΙΚΑ Ο-

ΠΛΑ Ἡ Σοβιετική Ἐνωση διαθέτει — λέγουν — ὀπλοστάσιο πὺν εἶναι ἐγκατεστημένο στὴν Ἀν. Γερμανία, Τσεχοσλοβακία, Πολωνία, ἴσως Βουλγαρία καὶ βεβαίως καὶ στὴν ἴδια τὴν Σοβιετική Ἐνωση. Σήμερα — λέγουν — ἔχουν συγκεντρωθεῖ 700.000 τόννοι χημικῶν».

Ἄν θελήσουμε νὰ δοῦμε τι σημαίνουν αὐτά, τότε θ' αὐτοκτονήσουμε ἀπὸ ἀπελπισία. Χημικὰ ὄπλα γιὰ τοὺς πνεύμονες, γιὰ τὸ νευρικὸ σύστημα, Παραισθησιογόνα, ἐρεθιστικά. Βακτηρίδια πὺν προκαλοῦν σπληνάθρακα, πνευμονική πανώλη, οἰδηματική πανώλη, ἀφθώδη εὐλογία, βρουκέλλωση, τουλαραιμία, χολέρα. Παράσιτα πὺν προκαλοῦν πυρετὸ τῆς Κουϊνσολάνδης. Μύκητες πὺν προξενοῦν κοκκιδοειδῆ μύκωση καὶ βολαστομύκωση. Πρωτόζωα πὺν προξενοῦν βιλχαρζίωση κ.ἄ.

Μὲ λίγα λόγια ἐτοιμάζουν τοὺς σάκκους τῆς παρανοϊκότητος καὶ εἶναι ἔτοιμοι νὰ χτυπήσουν τοὺς ἐχθροὺς των. Ἀλλὰ ἐχθρὸς εἶναι ὁ ἄνθρωπος, πὺν παγιδευμένος ἀπ' τὰ συστήματα συμβάλλει σ' αὐτὴ τὴ προετοιμασία. Ἐπομένως; Ὑπάρχει λύση; Ἡ θὰ ποῦμε «Σφᾶξε με, ἀγᾶ ν' ἀγιάσω;».

Τουριστικά

ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ 25/5/1986: «...Οἱ Ἑβραῖοι τῶν Ἠνωμένων Πολιτειῶν ἐλέγχουν ἀποφασιστικά τόσο τὰ μαζικά μέσα ἐνημέρωσης (ὁμοσπονδιακὰ καὶ πολιτειακὰ) ὅσο καὶ τὴν ἰδιωτικὴν τουριστικὴ ἐπιχειρηματικὴ δραστηριότητα, πὺν κατευθύνει καὶ τὶς μᾶζες (σημ. γρ.: συμβολικὴ λέξη) τῶν Ἀμερικανῶν τουριστῶν.

Οἱ ἴδιοι τουριστικοὶ κύκλοι τῆς Ἀθήνας ὑπογράμμιζαν, ὅτι ὁποιαδήποτε προσπάθεια προβολῆς τῆς Ἑλλάδας στὶς ΗΠΑ θὰ ἀποτύχει χωρὶς συνεργασία μὲ τὸ Ἰσραήλ».

Ἐνεκα τῶν ἀνωτέρω ὡς θετικὸ βῆμα γιὰ τὴν ὑπερπήδηση τῶν ἐμποδίων [ποιῶν ἀραγε ἐμποδίων; τῆς φιλο-ἀραβικῆς πολιτικῆς; τοῦ Καντάφι; τῆς τουριστικῆς οἰκονομικῆς, πὺν τὴν θέλαμε χωρὶς «νταβάδες;] κρίθηκε ἀπαραίτητὴ ἡ ἰδιαίτερη συνάντηση τοῦ Πρωθυπουργοῦ [τοῦ δικοῦ μας!] μὲ τὸν Ἰσραηλινὸ ὑπουργὸ κ. Σιράρ.

Καὶ ἐρωτῶ: Φθάσαμε δηλαδὴ στὸ σημεῖο νὰ ἔχουμε ἀνάγκη γιὰ τὴν ὁποιαδήποτε πολιτικὴ μας ἀπὸ «προστάτες»; Κι αὐτὰ τὰ περὶ τρομοκρατίας τῶν ἀεροδρομίων, περὶ τῆς Μεσογείου κ.ἄ. πολλῶν θὰ ἐξαφανιστοῦν μὲ τοὺς Ἑβραίους;

Μήπως καὶ ἔχουμε ὑποστειῖ τὸ σύνδρομο Σάχερ Μαζόχ! καὶ αὐτοηδονιζόμεστε διεγειρόμενοι μὲ ψυχικὸς ἐξεντελισμούς; Πρέπει νὰ τὰ ὑφίστανται αὐτὰ οἱ Ἕλληνες; Ἐχουμε ἀνάγκη ἀπὸ νονοὺς;

Ἐρινὺς

ΥΠΑΡΞΙΣΜΟΣ ΚΑΙ ΕΛΛΗΝΙΚΟΤΗΤΑ (III)

‘Ο διάλογος τῶν κ.κ. Αἰμ. Μπουρατίνου καὶ Γ. Δέπου πάνω στὸ θέμα «‘Υπαρξισμός καὶ Ἑλληνικότητα», ποὺ εἶχε δημοσιευθεῖ στὸ προηγούμενο τεύχος τοῦ «Δαυλοῦ» (σελ. 3058-61), συνεχίζεται καὶ στὸ παρὸν τεύχος μὲ μιὰ νέα ἐπιστολὴ τοῦ πρώτου καὶ μιὰ ἀνταπάντηση τοῦ δευτέρου. ‘Ο «Δαυλός» ἐπαναλαμβάνει, ὅτι οἱ ἀπόψεις τῶν συζητητῶν δὲν συμπίπτουν κατ’ ἀνάγκην μὲ ἐκείνες τοῦ Περιοδικοῦ. (‘Ο «Δαυλός» ἔχει ἐν ἐκτάσει ἀναπτύξει τὶς ἀπόψεις του ἐπὶ τοῦ προκειμένου σοβαρωτάτου ζητήματος συγκεντρωτικὰ σὲ τρία πλήρη ἀφιερῶματα — τεύχη 23, 24 καὶ 32-33 — καθὼς καί, σποράδην, σ’ ὅλα σχεδὸν τὰ ὑπόλοιπα τεύχη του, θὰ ἐπανέλθῃ δέ, ὅταν ἡ παρούσα συζήτηση, ποὺ ἄρχισε τὸν Νοέμβριο τοῦ 1985, ὁλοκληρωθῇ).

‘Η 2η ἐπιστολὴ τοῦ κ. Αἰμ. Μπουρατίνου

Φίλε κ. Λάμπρου,

Προβληματίσθηκα γιὰ τὸ ἂν ἔπρεπε νὰ ἀπαντήσω στὴν ἐπιστολὴ τοῦ κ. Γιώργου Δέπου μὲ θέμα τὴν ἑλληνικότητα καὶ τὸν ὑπαρξισμό, ποὺ δημοσιεύσατε στὸ τεύχος τοῦ Ἰουλίου 1986. Δὲν εἶναι ὅτι δὲν τιμῶ τὸν ἐπιστολογράφο σας. Οὔτε ὅτι δὲν βρίσκω δημιουργικὰ ἐρεθίσματα στὸ κείμενό του. Ἀντίθετα, μὲ συγκινοῦν ἡ δλόψυχη ἀφοσίωσή του στὴν ἑλληνικότητα, ὁ ἄδολος ἀγῶνας του ἐναντίον ὅλων ἐκείνων ποὺ ἐκλαμβάνει ὡς ἀντιπάλους τῆς καὶ ἡ τιμιότητα τῶν ἐπιχειρημάτων του. Παρ’ ὅλα αὐτὰ ἕνας πραγματικὸς διάλογος μὲ τὸν κ. Δέπο παρουσιάζεται δύσκολος. ‘Η νοοτροπία, οἱ ἀξίες καὶ ἡ προσέγγισή του διαφέρουν τόσο ριζικὰ ἀπὸ τὶς δικές μου, ὥστε δὲν μπορῶ νὰ ἀλληλεπενεργήσω μαζί του στὴν ἔκταση ποὺ ἀπαιτεῖ τὸ θέμα. Ἀνταλλάσσομε ἀπλῶς ἐπισκεπτήρια.

‘Ο κ. Δέπος καὶ ἐγὼ δὲν μπορούμε κἀν νὰ διαφωνήσωμε ξεκάθαρα. Τὸ διαφωνεῖν προϋποθέτει ὅτι δύο ἄτομα βλέπουν τὸ ἴδιο ἀντικείμενο ἀπὸ διαφορετικὴ σκοπιά. Μὲ τὸν κ. Δέπο δὲν βλέπομε τὸ ἴδιο ἀντικείμενο — ἔστω ἂν καὶ οἱ δύο μεταχειριζόμαστε τὴν λέξη «ἑλληνικότητα» γιὰ νὰ τὸ δηλώσουμε. Δὲν ἰσχυρίζομαι ὅτι ὁ κ. Δέπος σφάλλει. Μιλᾶμε ἀπλῶς γιὰ κάτι τὸ ἐντελῶς διαφορετικὸ.

Ἀκόμα, μιλάμε διαφορετικὰ γιὰ αὐτὸ τὸ κατὰ διαφορετικὸ. Ἐκεῖνος μεταχειρίζεται τὸν ἐξηγητικὸ λόγο. Ἐγὼ τὸν ἀποφατικὸ — ὅπως ὀρθὰ ἐπισημαίνει. Ἐκεῖνος στηρίζεται σὲ μιὰν αὐτόνομη καὶ ἀνυποψίαστα ἀφαιρετικὴ νόηση, κομμένη ἀπὸ τὸ ὑπόστρωμα τῆς διαίσθησης. Ἐγὼ στηρίζομαι σὲ μιὰ νόηση πολυεπίπεδη, ποὺ ὑπρετεῖ ὄχι μόνον τὴν διαίσθηση, ἀλλὰ μιὰν ἀντίληψη ὅλου. Ἐκεῖνος ἀντικειμενοποιεῖ, δομεῖ καὶ προεκτείνει τὶς συλλήψεις του. Ἐγὼ προσπαθῶ νὰ ἐμβαθύνω στὶς δικές μου, νὰ δῶ ποιες ψυχο-

νοητικὲς διαδικασίες ἐπενεργοῦν καὶ πῶς νὰ μὴ προεκτείνω ποτὲ κάτι πέρα ἀπὸ τὸ πεδίο τῆς ἀμεσης ἀναφορᾶς του. Ἐκεῖνος πιστεῖει πῶς ὁμιλεῖ στὸ ὄνομα τῆς λογικῆς, τὴν ὁποία μάλιστα χαρακτηρίζει μιὰ καὶ μόνη. Ἐγὼ εἶμαι ὑποχρεωμένος νὰ θυμᾶμαι ὅτι

- ὄχι μόνον ὑπάρχουν πολλὲς τυπικὲς λογικὲς (Ἀριστοτέλης, Ναγκαρτζούνα, Βάκων, Οὐάιτχεντ, Ράσσελλ, Τάρσκι κ.λπ.)·
- ὄχι μόνον ἔχει σήμερα προχωρήσει ἡ μελέτῃ τῆς μεταλογικῆς·
- ὄχι μόνον ἔχει καταρριφθεῖ ἡ ἀντικειμενικότητα τῆς ὅποιας λογικῆς ἡ μεταλογικῆς περιλαμβανομένης τῆς μαθηματικῆς (Βίτγκενσταϊν, Γκαϊντελ)·
- ὄχι μόνον ὑπάρχουν ἐπίσης λογικὲς μὴ τυπικὲς, ποὺ ὑπηρετοῦν θεμελιώδεις προσεγγίσεις στὸν κόσμο, ὅπως π.χ. ἡ πολιτικὴ, ἡ αἰσθητικὴ, ἡ ἐπιστημονικὴ, ἡ μυστικὴ, ἡ προσωπικὴ τοῦ καθενός, ἡ οἰκονομικὴ ἢ ἡ κυβερνητικὴ·
- ἀλλὰ ὅτι τελικὰ δὲν ὑπάρχει καμμία ἀντίφαση ἀνάμεσα σ’ ὅλες αὐτὲς τὶς λογικὲς. Ἀφορρὸν διαφορετικὲς διαστάσεις — καὶ σκοπιμότητες — τῶν ἀνθρώπων.

‘Ο ἴδιος ὁ κ. Δέπος ἀντιπροσωπεύει κλασσικὸ παράδειγμα αὐτῆς τῆς τελευταίας ἀλήθειας. Ἀπὸ τὴν μιὰ μεριά ἰσχυρίζεται στὴν ἐπιστολὴ του ὅτι ὁ ὑπαρξισμὸς ἀντιπροσωπεύει τὸ ἕνα σκέλος μιᾶς τριπλῆς ἰουδαϊκῆς συνωμοσίας ἐναντίον τῆς ἑλληνικότητάς (του). Ἀπὸ τὴν ἄλλη ἐπισημαίνει ὅτι ὁ Μάρτιν Χάιντεγκερ ὑπῆρξε θαυμαστῆς τοῦ Χίτλερ. Ἀπὸ τὴν ἄλλη γράφει ὁ ἴδιος ὑπὸ τὸ κράτος ἐντόνων ψυχικῶν παρορμήσεων. Αὐτὰ ὅλα δὲν ἀποτελοῦν ἀντιφάσεις. Ἀπηχοῦν διαφορετικὲς λογικὲς. Ἀναρωτιέμαι ὅμως: Πῶς μπορῶ νὰ συζητήσω μὲ ἕνα ἀνθρώπο τόσο ἐλάχιστα συνειδητὸ τῆς ἐκτάσεως ποὺ τὸ πάθος του καθορίζει τὴν σκέψῃ του — καὶ ὁ Διαφωτισμὸς

τὴν ἐλληνικότητά του; Πῶς νὰ ἀνταλλάξω σκέψεις γιὰ ἀντικειμενικά θέματα μὲ κάποιον ποὺ δὲν ἀντιλαμβάνεται τὴν ἔκταση τῆς ἰδίας του τῆς ὑποκειμενικότητας, θεωρώντας τὴν κοινὴ σὲ ὅλους;

Καὶ ὅμως ἀπαντῶ τελικὰ. "Οχι γιὰ νὰ ἀρχίσω διάλογο μὲ τὸν κ. Δέπο, παρ' ὅλο ὅτι θὰ τὸ ἤθελα. Ἀλλὰ γιὰ νὰ ἀντιπαραθέσω στὶς ἀπόψεις του γύρω ἀπὸ τὴν ἐλληνικότητα καὶ τοὺς κινδύνους τῆς, τὶς δικές μου. Ἐτοί ὁ ἀναγνώστης θὰ μπορεῖ νὰ ἐπιλέξῃ ἐκεῖνος τὶς ἀπόψεις ποὺ ταιριάζουν περισσότερο στὴν ἰδιοσυγκρασίαν του καὶ τοὺς προσωπικοὺς του ψυχονοητικὸς καθορισμοὺς. Δὲν ὑπάρχει ἐκ μέρους μου πρόθεση — ἡ ἰκανότητα — νὰ μεταπείσω τὸν κ. Δέπο. Πολὺ λιγώτερο νὰ πείσω τὸν ἀναγνώστη. Θὰ ἐκθέσω ἀπλῶς τὶς δικές μου θεμελιώδεις ἀρχές καὶ συλλήψεις γιὰ τὴν ἐλληνικότητα. Θὰ τὶς ἐκθέσω δὲ αὐτοῖς, χωρὶς τεκμηριώσεις. (Δὲν πιστεύω σήμερα στὶς τεκμηριώσεις, τὶς ὁποῖες θεωρῶ ἀπλῶς ὡς ἐλλογικεύσεις θεμελιωδῶν ἀρχῶν ἢ συλλήψεων μὲ σκοπὸ τὴν ἐντυπωσιασμό τοῦ ἀκροατῆ ἢ τοῦ ἀναγνώστη).

Ἡ πρότασή μου λοιπὸν γιὰ τὸ βαθύτερο νόημα τῆς ἐλληνικότητας εἶναι ποιοτικὴ. Ἐκεῖ ποὺ ὁ κ. Δέπος πιστεύει ὅτι οὐσία τῆς ἐλληνικῆς προσφορῆς στὴν ἀνθρωπότητα εἶναι ἡ τελείωση τῆς μορφῆς καὶ ἡ ἀνάπτυξη τοῦ λογικῶς σκέπτεσθαι, ἐγὼ πιστεύω τὸ ἐξῆς: Οὐσία τῆς ἐλληνικότητας εἶναι ἡ προσπάθεια γιὰ συνεχή ἀπόληψη τῶν ὁρίων τοῦ ἐφικτοῦ καὶ τοῦ κατανοητοῦ σὲ ὅλους τοὺς τομεῖς τοῦ ἀνθρωπίνου ἐνδιαφέροντος καὶ τῆς ἀνθρωπίνης δραστηριότητος. Στὶς λίγες περιπτώσεις ποὺ ὁ Ἕλληνας ὄντως φθάνει σὲ κάποια ὅρια τοῦ ἐφικτοῦ ἢ τοῦ κατανοητοῦ, τὰ ὑπερβαίνει. Γιὰ νὰ ὑπερβῇ ἐν συνεχείᾳ καὶ τὴν ὑπέρβαση αὐτή.

Μὲ ἄλλα λόγια, ἡ ἐλληνικότητα κατὰ τὴν γνώμη μου τελειώνει τὴν μορφή — γιὰ νὰ ὑπερακοντίσῃ τὶς δυνατότητές της. Προάγει τὴν λογικὴ — γιὰ νὰ μὴ παγιδευθῇ στὶς ἀφαιρέσεις τοῦ νοῦ. Ἀναπτύσσει τὰ ὅποια ἐνδιαφέροντα — γιὰ νὰ τὰ ἐξαντλήσῃ. Μετρᾷ τὸ ἐπὶ μέρους — γιὰ νὰ ἀποκτήσῃ τὴν αἴσθησιν τοῦ μέτρου. Καλλιιεργεῖ τὴν συγκεκριμένη γνώση — γιὰ νὰ ἐμβαθύνῃ στὴν ἐσχατὴ ἀγνοία. Δουλεῖ τὴν δομὴ — γιὰ νὰ εἰσδύσῃ στὴν διαδικασία. Ρέπει πρὸς τὸ περιγεγραμμένο — γιὰ νὰ προσεγγίσῃ τὸ ἀπερίγραπτο. Οἱ μόνοι Ἕλληνες ποὺ θεώρησαν ὡς ὑπέριστα ἐπιτεύγματα τὶς κατασκευές τῆς ὑποστασιοποιῶν τὴν νόησιν ἦσαν οἱ δευτέροι Σοφιστές, τὰ πνευματικὰ τοὺς τέκνα οἱ ῥήτορες καί, μερικὸς αἰῶνες ἀργότερα, οἱ θεμελιωτὲς τῆς ἐκκλησιαστικῆς χριστιανικῆς πίστεως.

Ἡ ἐλληνικότητα ποὺ ἐγὼ σέβομαι δὲν ἀντιπροσωπεύει ἓνα ὅποιο περιεχόμενο. Ἀντιπροσωπεύει ἓνα εἰδικὸν τύπον περιέχον. Δὲν εἶναι μιὰ ἰδεολογία. Εἶναι μιὰ πρόθεση ἐμβάθυνσης στὰ φαινόμενα καὶ τὸν ἐρευνητὴ τῶν φαινομένων. Δὲν εἶναι ἓνα ἐπίτευγμα, ἔστω τὸ ὠραιότερο. Εἶναι μιὰ ἰκανότητα ἀναγωγῆς στὶς δυνάμεις ἐκεῖνες ποὺ καθιστοῦν τὸ ἐπίτευγμα ἐφικτό. Ἡ καθυστερημένη χρησιμοποίησις τῆς γραφῆς στὴν Ἑλλάδα ὑπῆρξε, κατὰ τὴν γνώμη μου, συνειδητὴ ἐπιλογή. Καὶ ἡ ἐν συνεχείᾳ υἱοθέτησὶς τῆς ἀπὸ τοὺς Ἕλληνας ὠδήγησε στὴν ὑπέρβασή της: Διὰ τοῦ γραπτοῦ λόγου ὁ Ἕλληνας κατάφερε νὰ δηλώσῃ τι ὁ γραπτὸς λόγος δὲν δηλοῖ — ὅπως διὰ τῶν μυστηρίων κατάφερε νὰ εἰσδύσῃ στὸ τί τὰ θεία δρώμενα δὲν ἀποκαλύπτουν. Αὐτὸ εἶναι τὸ θαῦμα τῆς ἐλληνικότητας. Ἐδῶσε λαμπρὰ δειγμάτων τοῦ τι μπορεῖ νὰ συλλάβῃ καὶ δημιουργήσῃ ὁ νοῦς, προσφέροντας δι' αὐτῶν τὴν δυνατότητα στὸν ἄνθρωπον νὰ ἀποκαταστήσῃ τὴν χαμένην του ἐπαφὴ μὲ τὴν οὐσίαν τοῦ παντός. Ἐπείσε συνειδητὰ στὸ πνευματικὸ γίγνεσθαι γιὰ νὰ πλησιάσῃ, μέσω ἐκεῖνου, τὸ ὀντολογικὸ εἶναι.

Αὕτη εἶναι λοιπὸν ἡ πρότασή μου γιὰ τὸ βαθύτερο νόημα τῆς ἐλληνικότητας. Δὲν βρίσκεται σὲ ἀντίθεση μὲ τὴν πρότασιν τοῦ κ. Δέπου. Τὴν ἀγκαλιάζει. Εἶμαι καὶ ἐγὼ θιασώτης τῆς ἀριστοτελικῆς λογικῆς. Ἀλλὰ μόνον ἐκεῖ ὅπου ἡ ἀριστοτελικὴ λογικὴ ἔχει ἐφαρμογή. Εἶμαι καὶ ἐγὼ λάτρης τοῦ Ἀπόλλωνος. Ἀλλὰ δὲν ξεχνῶ ὅτι τοὺς Δελφοὺς λατρευόταν καὶ ὁ Διόνυσος, παλαιότερα δὲ ἡ πρωτομάντισσα Γαῖα. Ἄν ὁ Σωκράτης ὄντως μεταχειρίζοταν τὴν τεχνικὴ τῆς λεπτόλογος ἐννοιολογίας καὶ ἐπεξεργαζόταν μὲ αὐστηρὴ λογικὴ κάθε πρόταση, τὸ ἔκανε ὄχι γιὰ χάριν κάποιας ὑπέρτερης ἀντικειμενοποιημένης ἐγκυρότητας, ὅπως πιστεύει ὁ κ. Δέπος. Τὸ ἔκανε γιὰ νὰ καταδείξῃ τὸ ἀδιέξοδο τῆς καταφυγῆς σὲ κάθε ὁρισμὸ καὶ κάθε λογικὴ. Αὕτη εἶναι ἡ οὐσία τῆς περιφημῆς σωκρατικῆς εἰρωνείας καὶ σωκρατικῆς ἀπορητικῆς. Αὐτὸς εἶναι καὶ ὁ βαθύτερος σκοπὸς τῆς μαιευτικῆς.

Ὁ κ. Δέπος βλέπει παντοῦ ἐχθροὺς τῆς ἐλληνικότητας. Ὅλοι τοῦ φταῖνε — οἱ Ἑβραῖοι, οἱ Χριστιανοί, οἱ ὑπαρξιστές, οἱ μαρξιστές, ἡ Ἑσπερία. Δὲν συμμερίζομαι τὴν ἀποψή του. Αὐτοὶ ὅλοι ἔχουν τὶς προσεγγίσεις των καὶ τὴν λογικὴ των. Ἐχουν ἐπίσης τὰ συμφέροντά των. Ἀλλὰ θὰ ἦταν ἀδύνατον νὰ βλάψουν τὴν ἐλληνικότητα, ἂν ἐμεῖς οἱ ἴδιοι οἱ Ἕλληνες εἴχαμε ἀνεπτυγμένη μιὰ συνείδησιν τῆς ποιότητάς της. "Οχι λοιπόν. Δὲν μᾶς ἀπειλοῦν οἱ βάρβαροι — οἱ ὅποιοι βάρβαροι. Δὲν ἔχομε ἐχθροὺς ἄλλους ἀπὸ τὸν ἴδιο

μας τὸν ἑαυτό. Ἐμεῖς εἴμαστε οἱ κατασκευαστές τοῦ Δουρείου μας Ἰππου. Δὲν εἶναι ἡ Παλαιὰ Διαθήκη, ἡ Νέα, ὁ Μάρξ ἢ ὁ Μάρτιν Χάιντεγκερ. Ἐπὶ τέλους λίγη αὐτογνωσία δὲν θὰ ἐβλαπτε. Οἱ καλὲς προθέσεις καὶ τὸ πάθος γιὰ τὴν ἐλληνικὴ ἀρχαιότητα δὲν ἀρκοῦν. Χρειάζεται καὶ πάθος γιὰ τὸ τί τελικὰ ἐπέτρψε νὰ λάβῃ

χώρα τὸ ἐκπληκτικὸ αὐτὸ — καὶ μοναδικὸ — φαινόμενο. Χρειάζεται ἀναγωγή στὶς ἐσχατες ποιότητες — καὶ στὰ ἐσχάτα αἰτία. Χρειάζεται ἀναγωγή στὸ ἐσχατο εἶδέναι.

Μὲ πολλὴ ἐκτίμηση,
Αἰμ. Μπουρατῖνος

Ἡ ἀπάντηση τοῦ κ. Γιώργου Δέπου

Ἀπάντηση στὴν πέρα πάνω ἐπιστολὴ. Γιὰ νὰ τηρηθεῖ μάλιστα κι ἓνα σπουδαῖο στοιχεῖο τῆς ἐλληνικότητας, ποὺ εἶναι ὁ διάλογος...

Πρώτη γενικὴ παρατήρηση. Ὁ κ. Μπουρατῖνος, πίσω ἀπὸ διάφορες ἀφηρημενολογίες, ἀποφεύγει καὶ πάλι νὰ δώσει τὰ χαρακτηριστικὰ καὶ τὸν ὅρισμὸ τῆς ἐλληνικότητας. Καὶ μάλιστα, σὲ ἀναφορὰ μὲ τὶς λοιπὲς ἰδεολογίες. Κι ἔτσι, τελειώνοντας τὸ κείμενο τῆς ἐπιστολῆς, ὁ ἀναγνώστης τῆς οὐτὲ ὁ ἴδιος μαθαίνει, οὐτε φυσικὰ μπορεῖ νὰ μεταδώσει ὕστερα καὶ στοὺς φίλους του, τί εἶναι ἀκριβῶς ἡ ἐλληνικότητα — κατὰ Μπουρατῖνον. Ὁ συντάκτης τῆς δείχνεται τόσο ἐπηρεασμένος ἀπὸ Ἀνατολικὲς καὶ Δυτικὲς διδασκαλίες, ποὺ εἶναι φυσικὸ νὰ μὴν ἐνδιαφέρεται πιά νὰ ψάξει, νὰ βρεῖ τὴν ἐλληνικότητα στὸν πυρῆνα τῆς. Οἱ (παραληρηματικές, θὰ τὶς χαρακτηρίζα) λέξεις ποὺ μεταχειρίζεται («διαίσθηση», «θεία δρώμενα», «δὲν πιστεύω στὶς τεκμηριώσεις», «χαμένη ἐπαφὴ μὲ τὴν οὐσία τοῦ παντός», «πιστεύω», «πρωτομάντισσα», «τὸ ἀπερίγραπτο», «ἐσχατὴ ἀγνοία», «πολυεπίπεδη νόηση», «ἀντίληψη τοῦ ὅλου», «ψυχο-νοητικὲς διαδικασίες») προδίδουν μιὰ ροπή γιὰ τὸ μυστικὸ καὶ τὸ ἀσαφές, ποὺ ὅλοι ξέρουν πῶς δὲν εἶναι ἐλληνικὴ ροπή, ἀλλὰ βαρβαρικὴ. Ὡστε εἶναι σωστὴ, στὸ σημεῖο τοῦτο, ἡ διαπίστωση τῆς ἐπιστολῆς, ὅτι μιλάμε μὲ τὸν κ. Μπουρατῖνο διαφορετικὲς γλώσσες... Ὑποθέτω δὲ ὅτι ὁ «δισταγμὸς ν' ἀπαντήσῃ στὸν κ. Δέπου» ὀφείλεται στὴ δυσκολία νὰ καταγραφεῖ ἡ ἰδεολογικὴ ὕλη, ποὺ περιέχεται στὴν ἐπιστολὴ. Γιατί ὅλες αὐτὲς οἱ ἐκκεντρικὲς φιλοσοφίες, ποὺ ἀρχίζουν ἀπ' τὸν ὑποκειμενικὸ ἰδεαλισμὸ καὶ καταλήγουν στὴ Γιόγκα, δύσκολα περιγράφονται. Κεῖτονται ἔξω ἀπ' τὸν περίβολο τῆς ἐλληνικῆς ἐπιστήμης καὶ θεωρίας — τῶν λαμπρῶν αὐτῶν παιδιῶν τῆς ἐλληνικότητας.

Δεύτερη γενικὴ παρατήρηση. Εἶναι ταυτόχρονα φανερό, ὅτι ὁ κ. Μπουρατῖνος ἔχει βάλει νερό στὸ κρασί του, στὴ δευτέρῃ τοῦτῃ ἐπιστολῇ, σὲ σχέση μὲ τὴν πρώτη. Ἀναδιπλώνεται σταδιακά, διεξάγοντας ἀγῶνα ὀπισθοφυλακῆς — μὲ πολλὰ καπνογόνα. Ὡσπου, σὲ μιὰ στιγμή, λέει (τελειώνοντας) αὐτὸ ποὺ λέω κι ἐγώ: «Ὅτι, «ἂν οἱ σημερινοὶ Ἕλληνες εἶχαμε συνείδηση τῆς ἐλληνικότητάς μας, θάταν ἀδύνατο νὰ μᾶς βλάψουν» (οἱ ὑπαρξισμοί, οἱ μαρξισμοί, οἱ ἰουδαϊζόντες χριστιανισμοί, οἱ λαϊκίζοντες σοσιαλισμοί, τὰ τσιράκια τῆς Δύσης καὶ τῆς Ἀνατολῆς καὶ ἑτεροκίνητα ὅλων τῶν προπαγανδῶν καὶ τῶν ρευμάτων, ὅπως π.χ. οἱ ἀνεκδιήγητοι ἐκεῖνοι «χάρε, Κρίσνα, χάρε, χάρε», μὲ τὶς γκελεμπίες, τὰ ταμπούρλα καὶ τὰ ζουρισμένα κεφάλια τους). Κι ὅτι «ἐμεῖς οἱ ἴδιοι εἴμαστε οἱ κατασκευαστές τοῦ Δουρείου μας Ἰππου» (μὲ ὑλικά εἰσαγόμενα). Ὅποτε ποὺ ἡ διαφωνία; Καὶ τί τάθελε, τότε, ὅλα ἐκεῖνα τὰ προηγούμενα ποὺ γράφει; Μπαταριὲς στὸν ἄερα, γιὰ τὴν τιμὴ τῶν ὀπλων;

Καὶ τώρα γιὰ τὴ λογικὴ. Ἡ Λογικὴ εἶναι μία. Ἡ ἐλληνικὴ καὶ ἡ Ἀριστοτελική. Ὅλες «οἱ ἄλλες» εἶναι ἀπλὲς προτάσεις, σκέτες διερευνήσεις ἢ τυχοδιωκτικὲς δοκιμές. (Ποὺ προδίδουν, ἀπὸ μιὰ πλευρὰ, ἰουδαϊκὴ διαβολὴ ἐναντίον τῆς). Αὐτὴ ἡ Λογικὴ ἀποτελεῖ ἓνα μεγαλειώδες οἰκοδόμημα, ποὺ χτίστηκε ὕστερ' ἀπὸ δυὸ τουλάχιστον αἰῶνες ἐλληνικῆς θεωρητικῆς σκέψης — σὲ συνάφεια μὲ τὰ πράγματα καὶ τὰ γεγονότα. Ἀλλὰ κάποια μέρα κάποιος ἐρχεται σ' αὐτὴ τὴν οἰκοδομὴ καὶ δοκιμάζει ν' ἀφαιρέσει ἓνα στυλό ἀπ' τὴ βάση — γιὰ καλύψα. (Π.χ. ὁ Ἑγελὸς καταργεῖ τὸ ἀξίωμα τῆς ταυτότητος τοῦ Ἀριστοτέλη, ὅτι δηλαδὴ τὸ Α εἶναι Α καὶ δὲν μπορεῖ νὰ εἶναι ταυτόχρονα καὶ Β. Κρατάει ὕστερα τὸ ὑπόλοιπο μέρος καί, μ' ἓνα ἀκόμα στοιχεῖο παρμένο ἀπὸ τὸν Ἡράκλειτο καὶ τὸν Ἐμπεδοκλῆ, τὴν πάλιν τῶν ἀντίθετων καὶ τὴ συναίρεσή τους, φτιάχνει ἓνα μίγμα ποὺ τὸ βαφτίζει διαλεκτικὴ). Ἐ, λοιπόν, πέτυχε τίποτα; Ἐλυσε ἔτσι τὶς μεταφυσικὲς ἀπορίες του; Ξερί κανένας ὅτι τὶς ἔλυσε, μετὰ τὴ μετατροπὴ αὐτῆ, ποὺ γι' αὐτὸ τὴν ἔκανε; Ἀργότερα ἐρχονται ἄλλοι καὶ λένε, ὅτι ἡ αἰτιότητα δὲν ἔχει πέραση στὰ ὑποατομικὰ φαινόμενα. Καὶ τοὺς ἀπαντᾷ ὁ Ἀἰνστάιν: Χρησιμοποιεῖστε προσωρινά, ἀφοῦ τὸ θέλετε, τὶς πιθανότητες, μέχρι νὰ μάθετε τὶς βαθύτερες αἰτίες, ποὺ ἀσφαλῶς ὑπάρχουν, μὴ βιάζεστε δὲ νὰ βγάλετε συμπεράσματα γιὰ τὴν κατάλυση τοῦ νόμου τῆς αἰτίας. Κάτι τέτοια σημαίνουν, ὅτι ὑπάρχει ἀπει-

ρία από λογικές, που είναι ισάξιες όλες και μαζί όλες άκυρες, μη ανταπικρινόμενες στα πράγματα, καθώς γράφει ή επιστολή; Κι ότι, επομένως, για να βρούμε την αλήθεια, πρέπει να φωτέψουμε κεραίες εντόμων στο κεφάλι, που θα μας χορηγήσουν την απαραίτητη δόση «διαίσθησης» στη θέση της λογικής; Όταν, έξ άλλου, λέμε «δεν μπορώ να συμφωνήσω με τη λογική σου», τι εννοούμε; Έννοούμε ότι υπάρχουν πραγματικά δύο λογικές; Ή δική μου και ή δική σου; Όχι βέβαια. Έννοούμε μόνο, ότι, ξεκινώντας από διαφορετικές εκτιμήσεις, είναι φυσικό να καταλήγουμε σε διαφορετικά συμπεράσματα. Ή διαδικασία και ο μηχανισμός της σκέψης αλλάζουν; Δεν αλλάζουν! Ή έκφραση λοιπόν «λογική μου και λογική σου» δεν είναι ακριβής. Είναι τρόπος του λέγειν. Δεν υπάρχει, επομένως, ούτε «προσωπική» λογική. Υπάρχει μία. Ή διανθρώπινη λογική. Γιατί, αν ήταν όπως τα λέει η επιστολή, αν κάθε λογική δεν είχε «καμιά έγκυρότητα αντικειμενική», τότε κάθε, μα κάθε συζήτηση, με όποιονδήποτε συζητητή, θα αποκλειόταν. Κάθε πειθώ θάταν αδύνατη και άπραγματοποίητη (ένω ξέρουμε ότι συμβαίνει). Κι όχι μόνο η πειθώ, αλλά ο Κόσμοςλόκληρος θα έμοιαζε τότε με «πλίνθους και κεράμους άτάκτως έρριμμένους», όπου θ' άπουσίαζε κάθε ρυθμός και κάθε εξάρτηση κι άλληλεπίδραση. Ή ίδια ή ελληνικότητα θα έχανε τότε κάθε νόημα — πεθαίνοντας κι αυτή μαζί με το ρυθμό του Κόσμου. Τι συμβαίνει όμως; Για ποιο λόγο είναι της μόδας οι επιθέσεις κατά της Λογικής και της Γνώσης; Γιατί θεοποιείται το παράλογο; Γιατί, εκτός απ' την έβραϊκή διαβολή εναντίον τους (που είπαμε παραπάνω), ή έκστρατεία αυτή έμπνέεται τελευταία κι από ένα στείρο άντικομμουνισμό (πραγματικά στείρο αυτή τη φορά). Τρομαγμένοι με την έπιστημονικοφέρουσα «λογική» του μαρξισμού έσπευσαν διάφοροι ν' άρπάσουν το σκοινί απ' την άλλη άκρη του και υιοθέτησαν πανικόβλητοι όλες τις μυστικές τάσεις και τις αίρετικές διδαχές. Άγνοώντας, από την πρησμένη τους άμάθεια, ότι ο μαρξισμός έχει άρκετές άχίλλειες φτέρνες κι ότι αντιμετωπίζεται καλύτερα με κριτική απ' τα μέσα, που φανερώνει, πιο σωστά, το ξεπερασμένο και άντιεπιστημονικό του περιεχόμενο. Άλλά οι μοςχαναθρεμμένοι μας (οί όρισμένοι τσιτζίφιόγκοι μας, του έξωτερικού, πολλοί απ' τους όποιους, παρ' τα διπλώματα, έμειναν ειδικοί μόνο στις είσήμες του ποδόγυρου), που τέτοια! Άδράχονται από τα σταυροπροσκυνήματα του λαουτζίκου, τα όποια υίοθετούν στα γρήγορα, για να ανακόψουν μ' αυτά το μαρξιστικό κίνημα. Με τέτοια, όμως, «άρχουσα τάξη» (τόσο άνίκανη να περάσει τις σωστές ιδέες στην πλατειά μάζα του λαού μας) πώς να μην κλυδωνίζεται επικίνδυνα ό Έλληνισμόςλόκληρος;

Έγώ, λοιπόν, όπαδός του Λόγου, σάν ταυτόσημου με την ουσία του Κόσμου. Ό κ. Μπουρατίνας όχι. Κι όμως, ό κ. Μπουρατίνας, «δεν διαφωνεί» ούτε μ' αυτού του είδους την ελληνικότητά μου. Την «άγκαλιάζει» μάλιστα κι αυτή. Έμένα όμως αυτό το «άγκάλιασμα» μου θυμίζει την κρύα και γλυστερή άγκαλιά του χταποδιού: Καθώς ροκανίζει το θύμα του στο σκοτεινό θαλάμι του...

Και μία τελευταία παρατήρηση: Δεν είναι καλύτερα να βάζει κανένας το «πάθος» του στην ύπηρεσία της ελληνικότητας, άντι να υποτάζει την ελληνικότητα στα ξενικά του πάθη;

Γιώργος Δέπος

ΔΕΙΝΙΑΣ ΔΙΚΑΙΟΣ ΚΑΙ ΠΑΛΙΝ Η ΓΛΩΣΣΑ...

(Με ἀφορμὴ τὸ «ΣΧΟΛΙΟ ΣΕ ΜΙΑ ΔΙΑΚΗΡΥΞΗ» τοῦ

Β.Δ. Φόρη, Ἀθήνα 1986)

Ἐὰν ἐπιλάβωμαι σου Ἱερουσαλὴμ, κολληθεῖν ἡ γλῶσσά μου

Θὰ διασκεδάσαμε... σπέσιαλ, μὰ τὸν Ἅγιο Διάολο, ἂν μιὰ πικρότατη μοίρα δὲν μᾶς ἔφερεν «ἄλλους» στὸν πανέννοστο πνευματικό μας ροδῶνα — κνίδην ἐπικατάρατη στὸν ἄνθωνα τῆς θεοφιλέστατης πνευματικῆς μας θεογνωσίας... Μὴ ξεχνοῦμε πὼς στὴ θεήλατη αὐτὴ χώραν, ποὺ τὴν καταστρεπτικότητα τῆς ἀπρέπειας ὑπερβαίνει μόνον ἡ συνέπεια τοῦ δυναμιτισμοῦ⁽¹⁾, δίχως τὴν ἀποκήρυξι-ἐξορκισμόν τῶν ἐνθουσιασμῶν τῆς «ἄδολης ἐφηβείας» καὶ τὸν πολὺ πολὺ Χριστοῦλιν τῆς καλλιγώνουσας ψύλλον «ώριμότητος», δὲν φθάνεις ποτὲ στὸ ρόπτρον τῆς κ. Ἀθανασίας (Καλόμισθου - Χοντροβολῆ, γωνία Βενιζέλου καὶ Σίνα)... Θὰ τὸ καίγαμε, λέγω, ἂν μιὰ καταραμένη, σὰν τὴν αὐτοχειρία ἐράσμια, ἀντίληψις εὐθύνης δὲν μᾶς ἔφερε τραγικούς ἐρμηνευτὲς χειρονομιῶν πεισιθάνων (στὸ χῶρον τῆς νεοελληνικῆς διανόησης), συνειδήσεις πού, σάμπως αὐτοτιμωρούμενες γιὰ λανθάνουσες ἐνοχές, ἐρευνοῦν τὰ αἷτια τῆς ἀναίδειας — αὐτῆς ἡ ἐκεῖνης τῆς (διανοουμένιστικης πάντα) **συντεχνιακῆς φατρίας**. «Λογίων» πᾶει νὰ εἰπεῖ, ποὺ αὐτοδιορίζονται πότε «ἀγωνιστὲς» (γί' αὐτὸ ἡ ἐκεῖνο — τὸ «*ψωμί καὶ τὴ λευτεριά τοῦ λαοῦ*», λογουχάριν), πότε «ὑπερασπιστὲς» τοῦτου ἢ τοῦ ἄλλου (θρησκείας, πατρίδας, οἰκογένειας καὶ πᾶει λέγοντας!), πότε... λειτουργοί - κατὰ τό, μετὰ τὴν ἐφαρμογὴ τῆς «πολλαπλῆς μίσθωσης», ταξιτῆδικο «δικαίον» [ἄς τὸ γλεντήσουμε: Σύμφωνα μ' αὐτό, ὡς γνωστόν, περιορίζονται σὲ ὄχι περισσότερες ἀπὸ ὀκτῶ οἱ... μετάνοιες, γιὰ νὰ βρεθεῖς Κουκουβάουνες ἀντὶ ἀεροδρόμιο, κι ὄχι περισσότερες ἀπὸ δεκάξι οἱ μανιβελιῆς (στὸ κεφάλι) στὴν περίπτωσι πού ἀπορεῖς τὸ πὼς μοιάζει πλατεῖα Κουκουβαοῦνών ὁ «ἀνατολικὸς ἀερολιμὴν»!... Ἐχ, αὐτὸς ὁ τόπος σηκώνει τὰ πάντα — εἶχατε δίκιο, κ. Παπαδόγγονα, μὰς ξανάρθετε ὑπουργός, γιὰτὶ ὄχι: Ἀπ' τὴ στιγμή πού ὀλόκληρος λαός... ὁμοψυχεῖ, δημοκρατικότατα εὐλαβοῦμενος τὸ δικαίωμα τοῦ νὰ κάνει ὁ πᾶσα ἕνας ὅ,τι θέλει τό... ὠμέγα του (ὄχι καὶ τὸν ἀλτῆ-κο, μὲ τὴν... ὑπογεγραμμένη, πού διαφθεῖρει;), γιὰτὶ νὰ μὴ φαντάζουν ἀρχάγγελοι οἱ κτηνάνθρωποι τῆς μίσθιας «ἀρρενωπότητος» — διεκδικοῦντες καί... ΙΚΑ γιὰ τὸ παρεμφερὲς πρὸς τὸ «ἀρχαιότερο ἐπάγγελμα» νεότερο δικό τους;].

— Μὰ τί λές, εὐλογημένε.

— Πὼς οὔτε γι' ἄστεϊο ὅτι σαράντα ὀκτῶ (ἀριθ. 48!) ἄνθρωποι (περισσότερο ἢ λιγότερο ἐπώνυμοι — οἱ ἀποθανόντες ἔχουν ξοφλήσει τὰ χρέη τους καὶ συνεπῶς δὲν ἀναφερόμεθα σ' αὐτούς...) συνῆλθαν «ἐπὶ τὸ αὐτό»: νὰ συνυπογράψουν... διακήρυξιν! Ποῦ; Στὸ χῶρον τῆς γλώσσας! Λὲς κι ὅ,τι χρειάζεται γιὰ νὰ... σωθεῖ ἡ (ἔτσι κι ἄλλῶς ἀκρωτηριασμένη, προδομένη καὶ συνεχῶς βιαζόμενη μὲ τὸν... βαρδαλαμπούμπα — ἀντίχειρα) γλῶσσα λαοῦ παρηκμασμένου, ἐκφυλισμένου, ἐκφασλισμένου, πού ἐναβρύνεται πὼς δὲν διαβάζει οὔτε ἡμεροδεκτικὴν καὶ πού τὰ βλαστάρια του, μὴ ἔχοντας **τίποτε πιο ἐχθρικό ἀπ' τὰ βιβλία**, τὰ καίνε κανιβαλικά κάθε Ἰούνιον, δὲν εἶναι παρὰ ἡ προτροπάδην προσέλευσις, **σύντεταγμένων ἐπαγγελματιῶν** δι' ὑπογραφὴν μανιφέστων... [ἀλίμονό μου, κι ἄλλη παρέκβασις, νὰ μὲ πάρει καὶ νὰ μὲ σηκώσει:

— Μὰ τί λοιπόν; Ταξιτῆδες μᾶς λογαριάζεις ἐμᾶς;

— Σᾶς λογαριάζω ὅ,τι **μόνοι** θὰ ὀρίσετε πὼς εἰσθε — κομμάτι δύσκολο... Γιατί, ἢ (στριμωγμένοι ἀπὸ μόνοι σας...) θὰ παραδεχθῆτε ἑαυτοὺς **ἐπαγγελματίες πράγματι** (ὁπότε μονάχα σ' αὐτὴ τὴν περίπτωσι δικαιοῦσθε ἀπόρρητη τὴ φορολογικὴ σας δήλωσι καὶ τὸ λογαριασμό σας στὴν τράπεζα) ἢ θὰ τὸ παίξετε «πνευματικοὶ ἡγέτες» κι «ὁδηγητὲς» - ταγοί, «λειτουργοί» (πάλιν οἱ... ταξιτῆδες), φορεῖς καὶ χειρισταὶ πραγμάτων καὶ ἰδεῶν ἱε-

ρών, ύψηλῶν, ἀνωτέρων... "Ὁμως ἐδῶ θὰ πρέπει νὰ μὴ σᾶς διαψεύδουν ἀφιστάμενοι χειρισμοὶ (οἱ γνωστοί... «ρεαλιστικοί»), τὸ (συναφές πρὸς τὸ περιώνυμον, τῆς πιὸ ἀξιοθρήνητης φυλετικῆς αὐταρέσκειας, ἑλληνικὸ) «δαιμόνιον», ἡ σκοτεινὴ ἢ ὑποπτὴ «ἐπιχειρηματικὴ καπατσωσύνη», πράγματα δηλαδὴ ποὺ ἔχουν μόνο σκοπὸν τὸ κέρδος — καταγραμμένα ἀνάγλυφα στὴν μὴ ἀπόρρητη, τώρα, δῆλωσί σας στὴν Ἐφορία, στὸν μὴ ἀπόρρητον, τώρα, λογαριασμό σας στὴν τράπεζα.

— Ὁγαμότο. Δηλαδή...

— "Ὅπως τὸ πιάσατε, σαῖνια μου... "Ὅτι αὐτὰ τὰ πολύτιμα κι εὐγενικὰ καὶ σεπτὰ (ποὺ θὰ τὸ παίξετε) προϋποθέτουν ἀποκλεισμόν κάθε μορφῆς συνδυασμοῦ (κομπίνας), κάθε μορφῆς ἐνταξης, δηλαδὴ ἀτομικότητα, προσωπικότητα, ἐξοχότητα (ἀριστείαν, αὐθεντίαν)! Βροντώδῃ κι ἀπροσχημάτιστῃ, ἄλλως, ἀπόρριψιν τῆς «πατεῖς με πατῶ σε» σπουδῆς (συναγελασμοῦ, συνωστισμοῦ, συνωθισμοῦ, διαγκωνισμοῦ...) πρὸς ὑπογραφὴν οὐλτιμάτων διατήρητων, «διακηρύξεων», ποὺ «μπάζουν ἀπὸ παντοῦ» σὰν τρώγλες παπαδιαμάντειες. Χά. Ἡ ἀτομικότης (προσωπικότης, ἐξοχότης, ἀριστεία, αὐθεντία) ἀποποιεῖται πάντα ταῦτα, ἀπομακρύνεται ἀνταποκριτικὰ (αὐτόματα ἀντιδρῶσα) τοῦ κομπιναδόρικου ὁμαδικοῦ, συλλογικοῦ, συντεχνιακοῦ, μαζικοῦ (μαζοποιητικοῦ) ἀκριβῶς, γιὰ τὸ λόγον ὅτι καὶ ἐπαρκεῖ στὸν ἑαυτὸ της καὶ ἀρνεῖται νὰ τὸν ἐμπιστευθεῖ — νὰ τὸν υποθέσῃ ἀδιάφορον, ἀσυμβίβαστον, ἄτρωτον σὲ σειρηνικὲς κλήσεις!... Γιὰ τὸ λόγον, ἐπαναλαμβάνω, ὅτι, φέρουσα αὐτοσυνειδητῶς τὴν ἰδίαν εὐθύνην, ἤτοι τὴν εὐθύνην ἐνὸς ἐν πάσῃ περιπτώσει ἀτελειώτου ἑαυτοῦ (ἀτελοῦς, ἀναρτίωτου), μιᾶς ἐρευνητικῆς σύστασης δηλαδὴ, ποὺ ὅσο περισσότερο ἀνάγεται πρὸς τὸ ἅπω τόσο περισσότερο ἐμβαθύνει στὸ ἐγγὺς (δόρυ ποὺ καρφώνεται στὸν ἴδιο του τὸν πυρῆνα, πνεῦμα ποὺ αὐτοαναίρεται — τὸ ἀρχικὸ του κύτταρο ἀμφισβητώντας καὶ προγράφωντας!...), ἀπομακρύνεται! Πάει νὰ εἰπεῖ διαφοροποιεῖται, ἀπέχει, φεύγει τὴν ἐπιδραστικότητα τῆς μὴ ἐξοχότητος, δὲν ἐμπιστεύεται παρὰ τὴν ἀνεπιμείξια, τὴν ἀπομόνωσί της, κατανοεῖ τὴν ἀγιότητα τῆς (αὐτο)ἐκμηδένισης, sic καὶ μιᾶμε πάντα γιὰ τὴν ἀτομικότητα (προσωπικότητα, ἐξοχότητα, ἀριστεία, αὐθεντία — τέλος παρέκβασης, "Ἀη Γεράσιμε, συνεχίζουμε ἀπ' τὰ μανιφέστα]. Ποῦ, ἐλπίζεται, τὴν προσχηματικὴν τους συντηρητικότητα (τῶν μανιφέστων, εἶπαμε — ἃ, ἢ ντροπὴ τοῦ «ὅσο δεξιότερα τόσο καλύτερα»...) συγκαλύπτει ἡ δῆθεν ...ἐξτρεμιστικὴ (οἰονεῖ παρακινδυνευμένη, ἀπόκοτῃ) ἐμμονὴ σὲ μιὰν ἀξιοθρήνητη, τάχα συγκλονιστικὰ ὑπερβατικὴ, ξέστηθα ἀσυμβίβαστῃ κι οὐδέποτε ἀμβλυνόμενην ἐπαναστατικότητα!

Ὁ γράφων καταγγέλει διαβλητὸ δίχως ἐξαίρεσιν ὅ,τι φέρει σὲ παρόμοιες συνωθήσεις, ὑπογραφὲς διακηρύξεων καὶ (φυσικά, μαρτυρικοὺς ἥθους) τρόπους πολιτείας, τουλάχιστον:

α) ὅσων ἡ δῆθεν ἄκαμπτη προσήλωσις σὲ ἀρχὲς δὲν τοὺς ἐμποδίζει διόλου στὴν... κατὰ τίς περιστάσεις προσφορὰν (εἰς «κακοποίησιν») τοῦ πολυτονικοῦ τους σφικτήρα — ὅσων, παρὰ τὴ διακήρυξί τους, δέχονται νὰ δημοσιεύονται τὰ ποιηματάκια τους μὲ μονοτονικὸ (σχολικὰ βιβλία κ.λπ.),

β) ὅσων ἀδυνατοῦν νὰ προσκομίσουν λιγότερον ἀναιδεῖς (τῶν διακηρύξεων) ἀποδείξεις τῆς ὑποτιθέμενης ὁδύνης τους γὰρ τὴ νεοελληνικὴ γλωσσικὴ συμφορὰν...

"Ἐχ, δὲν γίνεται ἄλλως, πῶς νὰ τὸ κάνουμε. "Ἄν μὲ συνθλίβει ὄντως ὁ «πόνος γιὰ τὴ γλώσσα», δὲν ἔχω ἄλλῃ διέξοδον ἀπ' τὸ νὰ βάλω «στὴν ἄκρη» παραμύθια καὶ στιχάκια (ποίησιν, λογουχάριν τὴν... ἐξοστρακιζόμενη ἀγάπη τῆς μάνας τοῦ κ. Πηγαδιώτη ἢ τίς θριβερεὲς εἰκοσιεννέα λέξεις τῆς κ. Βότση ἢ, ἀκόμα, καὶ τὴν περίφημη, ὑπὸ τοὺς φεγγαροεἰδεῖς γλουτοῦς τοῦ «ὠμέγα» ὑπογεγραμμένην — μέ... "Εἴτζ ἢ ἄνευ, κ. Χριστιανόπουλε;) καὶ νὰ βγῶ στὰ μαρμαρένια ἁλῶνια! Πάει νὰ εἰπεῖ, ἐκεῖ ποὺ μὲ καρτερεῖ ἡ σίγουρη ἥττα: ἐκεῖ ποῦ, ἡττώμενοι, στρέφονται ὅσοι οἱ καλοκυράδες τοὺς μοίραναν νὰ κερδίζουσε χάνοντας, νὰ πλημμυρᾶνε τὸ χῶρον ἐγκλείοντες ἑαυτοὺς στὴν ἴδια τους μικρότητα, νὰ συρικνώνονται δοξαστικὰ στὸ πρωταρχικὸ τους κύτταρο — νὰ γυρίζουν ὀριστικὰ στὸ «πατρικὸ

τους» ἔτσι, πού νά μὴ «τοὺς βρίσκουν στὸ Σταθμό, ὅταν θὰ φθάσει ὁ τρένος»... Ἐκεῖ, λέγω, πού θ' ἀγωνισθῶ τὸν ἀγῶνα τὸν ἄνισο, τὸν ἀπελπι· ἐκεῖ πού καθαγιαίνει πρᾶξι καὶ πρόθεσιν ὄχι ἢ ἔκβασιν τοῦ ἀγῶνα, μὰ ἡ ἐμμονὴ κι ἡ συνέπεια σ' αὐτὸν — στὴν περίπτωσί μας: τὸ νὰ φέρεται κανεὶς ἐνσυνείδητα «κουρμπάνι γιὰ τὴ λαλιά τῆς Φυλῆς»... Πού σημαίνει (γιὰ ὅσους θὰ προσποιηθοῦν πὼς δὲν καταλαβαίνουν) ὅτι ὀφείλω νὰ καταθέτω ὄχι «διακηρύξεις», μὰ ἔργον! Ἔργο πού μόνο ὁ ὄγκος καὶ ἡ βαρύτης του θὰ μαρτυρήσουν μάλιστα ἢ οὐ τὴν παρεύρεσί μου στὸ χῶρο — ζώπευση ἢ τραυματικὴ τῇ σχέσι μου μὲ τὸ ἀντικείμενο...⁽²⁾ Ἔργον, ἐπιμένω, πού τὰ ἐξεταστέα ἀντικείμενά του (τὸ τί λέει γιὰ τὴ γλῶσσα ὁ δημιουργὸς του καὶ τὸ πὼς λέει γιὰ τὰ πάντα), ἐπιτρέποντας, πιά, δυνατὴ (ὅπως βλέπω στὸν Δαυλὸ - «Δημοτικὴ: Πόττειον κακόν») τὴν ἐξαγωγήν στοιχείων κραυγαλέας (ὦ, ἡ ὑπογραμμιζόμενη ὑπογράμμισις!) αὐταποδείξις, ἀποκλείουν τὰ «μυρδοκλώματα» [τῆς ἐξώνητης «κριτικῆς»: «δοκιμότητες», «κοινὲς ἀναγνωρίσεις», «διαχρονικὲς καταξιώσεις» καὶ τὰ ρέστα — σὲ Χώρα καὶ χῶρον, πού, κάτι ἢ αὐτεκτόμησις, κάτι τὸ σύνδρομον τοῦ Ἡρώδη («*θνήσκει σιγαθὲν καλὸν ἔργον*») φέρει τὴ διανόησι στεῖρα, ὄχι νὰ γεννᾷει γερὰ παιδιὰ-ἔργα, μὰ νὰ υἱοθετεῖ νήπιους μαθουσάλες...].

Ὅχι περισσότερα. Μὲ τὸν κ. Φόρη μᾶς ἐνώνει κάτι, μᾶς χωρίζουν πολλὰ. Ἐπ' ἐσχάτων, μάλιστα, καὶ οἱ περισσὲς γλύκες, τὰ χειροφιλήματα, ἢ προσδοκία «κι ἄλλου γράμματος πάλι μὲ τὴ συγκινητικὴ ὑπογραφή ἢ Τατιάνα» — τί σχέσι ἔχουν αὐτὰ ἢ τὸ ἀνεπίτρεπτο «τιποτένιε» μὲ τὴ γλῶσσα; Εἶναι μακρὺς κι ἐπίπονος ὁ δρόμος γιὰ τὰ «μεγάλᾳ ἄθλα», ἢ αὐταπάρησις δὲν εἶναι κάτι εἰς τὸ ὁποῖον ὑποχρεοῦται κανεὶς. Ὅχι εἰς καταδίκην, συνεπῶς, ἢ κάμψις πού ξεστρατίζει τὸν Θεσσαλονικέα ἐπιστήμονα· πού τὸν φέρει νὰ μὴ «τὰ βάζει μὲ τοὺς πολλοὺς» — παλιὰ οἱ Δὸν Κιχῶτες χυνόταν στοὺς ἀνεμόμυλους, τώρα ξεμοναχιάζουν τρυγονοσοῦρτες... Ὅτι δὲν πρέπει, δὲν ἐπιτρέπεται, δὲν μπορούμε νὰ ξεχωρίζουμε «Τατιάνας» (Σταύρου), «ἀφεντάνθρωπους τοῦ θεάτρου» (Δ. Μυράτ), «σεβαστοὺς ἀκαδημαϊκοὺς» (Ν. Λοῦρον) — ἀπρόσβλητο τὸ ἐπιχείρημα: Ἡ «...εὐαισθησία γιὰ τὴ γλῶσσα γενικά», περιέχει, ἀφομοιώνει, χωνεύει τὴν εὐαισθησία «γιὰ τὴν παραδοσιακὴ γραφὴ εἰδικότερα» — μὲ ἀποτέλεσμα μιὰ συνισταμένη ἀκριβῶν, ἀχραντῶν, ἀδιάβλητων ἐνεργειῶν! Συνεπῶς, κανεὶς «δὲν μπερδεύεται ἀσύνειδα», κανεὶς δὲν (ξεγελιέται νὰ) «*θεωρεῖ ἔθνολατρία τὴν ἔθνοκαπηλία του*» (τοῦ συντάκτου τῆς κοινῆς «διακηρύξεως» - πού, κατὰ τὸν κ. Φόρη εἶναι ὁ Κ. Τσιρόπουλος), κανεὶς δὲν «*ὑποκύπτει στὴν ἐπαιτεία τῆς ὑπογραφῆς*» — δῆθεν πιασμένος σ' ἄδολον ὕπνο, δηλαδὴ ἀνεύθυνος! Ἐχ... Τὸ νὰ μὴ «τὸ ματώνουμε» ὀριστικά, τὸ νὰ μὴ κόβουμε πίσω μας ὅλες τὶς γέφυρες εἶναι «διπλωματία», κάνει περισσότερο διαβλητὴ τὴ μὴ ἀδιάβλητη προσπάθειαν. Ἀναφέρομαι στὴν πλαγιότητα ἐνεργειῶν, ἂν, μόνον ἐφ' ὅσον δὲν μᾶς τρομάζει ἡ κόντρα, καταγγέλλουμε «ἰδιαζόντως εἰδεχθεῖς» αὐτουργοὺς μὲ καθ' ὅλα ὅμοιον βαθμὸν συνεργίας — αὐτῶν πού, τόσον θαυμαστά, ἀνακαλύπτοντες στὴν τσέπη τους αἰδήμονα ἐλαφρυντικά, συγκινητικὰ ἀθωνώουμε...

Πέραν τῶν ἄνω, τί παράξενη κι αὐτὴ ἡ «πολιτικὴ ἀγωγή» τοῦ «*θέλω νὰ πιστεύω ὅτι τὰ γλωσσολογικὰ κηρύγματα τοῦ διακηρυξιογράφου*» (σημ. Δ. Δ.: ἐννοεῖται ὁ συντάκτης τῆς «διακηρύξεως» - πάντα ὑποτιθέμενος) «*δὲν τοὺς ἀντιπροσωπεύουν*»... Ὅτι ὄχι μόνον χαρίζεται σὲ τρεῖς ἐκ τῶν σαράντα ὀκτώ, ἀλλὰ καὶ «*θέλει νὰ πιστεῦει*» πὼς αὐτοὺς τοὺς τρεῖς «*δὲν τοὺς ἀντιπροσωπεύουν*» τὰ γλωσσικὰ κηρύγματα, πού, ἐν τούτοις, *συνυπογράφουν* — ὄχι μὲ τὴν «καλὴ» τους ὑπογραφή, προφανῶς.

Αὐτὰ λοιπόν... Καὶ πότε; Ὅταν ὁ κ. Φόρης πλανᾶται, τὸ μὲν ἐνδεχομένως, μὲ τὸ νὰ καταγγέλλει πιθανῶς ἀνύπαρκτη «ἐπαιτεία ὑπογραφῶν», τὸ δὲ ἀσφαλῶς, μὲ τὸ νὰ τὸν ἀφήνει ἀδιάφορον ἢ σίγουρα ὑπαρκτὴ (ὡς φαινόμενο τῆς πνευματικῆς παρακμῆς στὴ Χώρα μας) φορτικὴ προσφορὰ ὑπογραφῶν — γιὰ συντηρητικὸ κείμενο (νὰ τὸ ὑπογράψει κι ὁ κραταιὸς σουπερδημοκράτης Νικηφόρος Βρεττάκος — κυνηγώντας τὴ μανδᾶμ Ἀθανασία πού λέγαμε)!... Ὁ κ. Τσιρόπουλος ἐνεργεῖ — τίποτ' ἄλλο· καὶ εἶναι δικαίωμά του νὰ τὸ κάνει, ἀφοῦ κάνει ὅ,τι καὶ ὁ καθένας! Πάει νὰ εἰπεῖ ἐργάζεται γιὰ νὰ φέρει ἀποτέλε-

σμα. "Ένα αποτέλεσμα, πού, ωστόσο, **δὲν εἶδαμε ἀκόμα**, ἐνῶ, ἀντίθετα, εἶδαμε (βλέπουμε **καὶ βλέπετε**, κ. Φόρη) τὸ **ἀνατριχιαστικὸ ἀποτέλεσμα** ἄλλων ἐνεργειῶν [λογουχάριν αὐτῶν, πού, κατὰ τὴν «ἀνοιξί τῆς Ἀθήνας» (Καραμανλῆς -Ράλλης κι ἡ «Καθημερινή» νὰ μὴ θυμίζει οὔτε γι' ἀστεῖο τὸν παλιὸ ἐαυτὸ της...) πέτυχαν νὰ καταστεῖ ἐπίσημη γλῶσσα τοῦ κράτους μιά **δημοτικὴ**, πού κανένας δὲν ξμαθε ποτὲ τι εἶναι! Πού, λέγω, οἱ ἑλληνικὲς γλωσσικὲς ἐπιστῆμες **ὑπάρχουν ἀνίκανες** νὰ μᾶς δώσουν ἓνα **πειστικὸ μοντέλο** τῆς, τὸν Καταστατικὸ τῆς Χάρτην]... Θέλω νὰ εἰπῶ πῶς ἀκόμα κι ἂν **ὄντως ἀστοχεῖ** ὁ κ. Τσιρόπουλος (ἔχουμε ὅλο τὸν καιρὸ νὰ τὸ ἰδοῦμε...), τίποτε δὲν προωνίζει τὸ **ἀνατριχιαστικὸ τῆς δικῆς του ἀστοχίας** τὸ ἀποτέλεσμα! Ἐπιμένω: δὲν μπορεῖ νὰ ὑπάρξει **μεγαλύτερη εὐθύνη** αὐτῆς τῶν ἐπιμεθῶν πού ὁδήγησαν ὁλόκληρο λαὸν στὴ Μεγάλῃ Σύγχυσι! Αὐτὴν πού ἔφερε τὴν προαιώνια ἑλληνικὴ λαλιά νὰ ταυτίζεται μὲ τὴ **«γλῶσσα τῆς** (ἀπαιδευτῆς) **μάνας»** καὶ πού περνάει στὰ ἑλληνικὰ νιάτα τὴν αἰτία, τὸ ὄργανο, τὸ μηχανισμό καὶ τὴν ἐπιχειρηματολογία τοῦ **τίποτα** — **σκότωσαν τὴ γλῶσσα οἱ λοχιοὶ** πού βρέθηκαν ἂ λὰ ἑλληνικὰ σ' **ἐπιτελικὲς θέσεις** (ἀκόμα καὶ σήμερα, ὁμότιμος Καθηγητῆς «φχαριστιέται» τὸ ρόλο γραμματοδιδάσκαλου βουαβᾶ — στὴν τηλεόρασι)!

...

Πολὺ φοβοῦμαι, πῶς κάποιοι θὰ πεθάνουν ἀπὸ αὐπνία: «**Ὁ γκλάμις σκότωσε τὸν ὕπνο**, καὶ γι' αὐτὸ ὁ Μάκβεθ **δὲν θὰ ξανακοιμηθεῖ**...». Ἀνάθεμα τὴ σύγχυσι καὶ τὶς αἰτίες τῆς, ὅταν φέρει «στρατηγικὴ» τὴν (ἀδιαμφισβήτητην ἔστω) ἀριστείαν στὴν «τακτικὴ», συνέπειαν τὸ πείσμα — ὅταν μπερδεύει τὸ ὄραμα μὲ τὴν ἰδεολογίαν...

Ὅχι περισσότερα. Ἡ αὐτοσυγκράτησις εἶναι καλὸ πράμα — παραμονεύει ἡ αὐτοχειρία στὸ πολὺ.

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ:

1) Φυσικά, ἀφοῦ, ἡ ἴδια ἡ περιφρόνησις σὲ νόμον ρυθμιστικὸν **δευτερευόντων** (τρόπον χρήσης **τονικῶν** συμβόλων - καὶ) στὴν παιδεία, δὲν μπορεῖ παρὰ νὰ μετρεῖται **ὑπόληψις** (κατάφασις) σὲ νόμους ρυθμιστικοὺς **πρωτευόντων** στὴν παιδεία (κεφαλαιωδῶν, θεμελιακῶν, βασικῶν, στοιχειωδῶν...) — καλὴ ὥρα τῆς διεξοδικῆς ἀνάλυσης τοῦ φαραωνικοῦ ὄνειρου ἀπ' τὸν ἄλησμόνητο... Πεπεφρὴν!... Ἀλλὰ δὲν εἶναι τυφλότης, λοιπόν, νὰ μὴ βλέπουμε καὶ τὸ ἀνέφικτον ἐπιστροφῆς στὴν περισπωμένη, **ἄμιλλα, ἀρωγὴν, εὐδοκίμησιν** (κ. Φόρη), καὶ τὸ ἐφικτὸν νὰ σωθεῖ καταντὶ ἡ πατρίς, μὲ τὴν κατ' ἀποκλειστικότητα διδασκαλία τῶν Ὀρησκευτικῶν; Ἀν κάνουμε τὰ Ἑλληνόπουλα σαῖνια στὴν «Ἱερὰ Ἱστορία», δὲν ἐπιτυγχάνουμε αὐτομάτως τὴ Θεία Φώτισιν; Τὶ θὰ χρειάζονταν φυσικὲς, χημεῖες, γεωμετρίες, μαθηματικά;

2) Ἐφ' ὅσον ὁ «πόνος γιὰ τὴ γλῶσσα» ἐντοπίζεται ἀποκλειστικὰ στὰ πλαίσια τῆς **λογοτεχνικῆς προσφορᾶς**, τότε ὁ λογοτέχνης ὀφείλει ἢ **νὰ προσθέτει στὴ γλῶσσα** ἢ, τουλάχιστον, **νὰ μὴ τὴν μειώνει** — στὴν κατὰ τὴν ποσότητα ἐπάρκειαν καὶ στὴν κατὰ τὴν ποιότητα πληρότητα τῆς! Γεγονὸς πού θὰ μαρτυρηθεῖ ἀποκλειστικὰ **στὸ ἔργο του** — ποτὲ στίς διακηρύξεις, ὑπὸ τὰ κείμενα τῶν ὁποίων θέτει τὴν ὑπογραφή του!...

Ἄς μᾶς ἀφήσουν ἡσυχους, συνεπῶς, ὅσοι ὁ «πόνος τους γιὰ τὴ γλῶσσα» **περιορίζεται** στὰ πλαίσια τῆς **λογοτεχνικῆς προσφορᾶς** τους... Κι ἂς μὴ ζοριστεῖ νὰ «προσέλθει σὲ διάλογο» μαζί μας κάποιος ἐπιπόλοιος. Γιατί, τώρα, **μπορεῖ νὰ μετρηθεῖ ἐπακριβῶς**, νὰ βαθμολογηθεῖ, τὸ πόσον ὁ ἴδιος, ἡ **ἀφεντιά του** **προσωπικῶς**, ὠφέλησε ἢ ἔβλαψε τὴ γλῶσσα! Θέλω νὰ εἰπῶ, πῶς, ἂν ἡ μέτρησις σὲ **δικὰ του κείμενα** τὸν ἀποκαλύψει νὰ **διορίζει σπασμένο** τὸ πόδι πού **«βγάζει γκόλ ἀπ' τὴ σέντρα»**, **μποροῦμε νὰ τὸν φωτογραφίσουμε** ὄχι μόνον κουβαλητὴ καλαμιῶν, ἐπιδέσμων, γύψων γιὰ ὁλόφωτα σκοτεινοὺς **νάρθηκες**, ἀλλὰ καὶ δίχως παντελόνι, δίχως ἐσώρουχο... Τζίτο, λοιπόν...

ΔΥΟ ΕΠΙΣΤΟΛΕΣ

Γνώσεις χωρίς χαρακτήρα

*‘Από τόν κ. ‘Ιωάννη Λάμπρο, πολιτικό μηχανικό καί τέως διοικητή τοῦ ΟΣΕ, πήραμε καί δημοσιεύομε τήν ἀκόλου-
θη ἐπιστολή:*

«Στό παιδί καί στό στομάχι δέν πρέπει νά τοὺς δίνεις ὅτιδήποτε σοῦ ζητᾶνε». Τήν πα-
ροιμία αὕτη θυμήθηκα διαβάζοντας (καθυστερημένα, ἐφημερίδες τῆς 7 Μαΐου) γνώμες
τοῦ εὐρωβουλευτοῦ κ. ‘Ιω. Μπούτου, ὁ ὁποῖος ἐξετάζοντας τήν κατάσταση στήν Ἑλλάδα
λέγει μεταξύ ἄλλων: «*Εἶναι πιά καιρὸς οἱ Ἕλληνες νά ξαναγίνουν πολῖτες καί νά πάψουν
νὰ εἶναι ψηφοφόροι*». Πολὺ σωστή σκέψη, ἀλλὰ γι’ αὐτὸ τὸ σοβαρώτατο θέμα δέν θὰ πρέ-
πει, ἄραγε, νά φροντίζουν κατάλληλα καί συνεχῶς ὅλοι οἱ ἀσχολούμενοι μὲ τήν πολιτική
καί ἐπομένως κυρίως οἱ βουλευταί; Δέν θὰ ἔπρεπε τὰ πολιτικά γραφεῖα τῶν βουλευτῶν νά
εἶναι καί φροντιστήρια γιὰ τήν ἀπαραίτητη διαμόρφωση τῶν ψηφοφόρων («τῶν παιδιῶν»
τῆς παροιμίας) σὲ σωστοὺς πολίτας καί ὄχι νά τοὺς ἀφήνουν νά μένουν πειστικοὶ ρουσφε-
τοκνηγοί, πού ζητοῦν τὰ «ὀτιδήποτε», ὧν οὐκ ἔστιν ἀριθμὸς [διορισμὸς, προαγωγή, μετά-
θεση, διευκόλυνση ταξιδίου, μετὰ πάροδοι ἐτῶν διορισμὸς τοῦ πρώτου ἀπογόνου καί λίγο
ἀργότερα τοῦ δευτέρου ὡς καί τοῦ τρίτου (ἔχω ζήσει τὴν περίπτωση) κλπ. κλπ.]; Εἶναι ὁ-
μῶς ἀλήθεια ὅτι αὕτη ἡ διαπαιδαγώγηση πρέπει νά ἀρχίζει πολὺ νωρίς, στὰ μαθητικά θρα-
νία. Ἕνας ἀγγλὸς καθηγητὴς πανεπιστημίου ἔχει πεί, ὅτι κύριος σκοπὸς τοῦ σχολείου δέν
εἶναι νά μαθαίνει τὰ παιδιὰ γράμματα· τὰ γράμματα τὸ παιδί μπορεῖ νὰ τὰ μάθει καί κατ’
ἄλλο τρόπο, καί μόνο του ἀκόμη, ἂν τὸ θέλει. Τὸ σχολεῖο ἔχει κύριον σκοπὸ νά διαμορφώ-
σει αὐτὸ τὸ ἀκόμη εὐπλαστο πλάσμα σὲ ὃν πειθαρχημένο, μὲ ἐπίγνωση καθήκοντος καί
ὕποχρεώσεων, ὑπεύθυνο, μὲ σεβασμὸ πρὸς τίς παραδόσεις καί τὴν πείρα τῶν μεγαλυτέ-
ρων του, καί ἰδίως μὲ σεβασμὸ πρὸς τοὺς νόμους, πρόθυμο πάντα νά βοηθήσει τὸν συνάν-
θρωπόν του, μὲ δύο λόγια: νά κάνει «σωστοὺς ἀνθρώπους».

Ἄτυχὸς στήν ἐποχὴ μας ἔχομε δώσει πάρα πολλή προσοχή στήν τεχνικὴ εἰς βάρος
τῆς ψυχικῆς διαπαιδαγώγησως. Ὅταν τὸ 1957 ἐμφανίστηκε, γιὰ πρώτη φορά στὸ διά-
στημα, γήινο σῶμα, ὁ ρωσικὸς «Σπούτνικ», μερικοὶ γάλλοι δημοσιογράφοι ἐπισκέφθη-
καν τὸν Ντὲ Γκῶλ καί τοῦ ζήτησαν τὴ γνώμη του γιὰ τὸ κατόρθωμα. Ὁ Ντὲ Γκῶλ τοὺς εἴ-
πε ὅτι τὸ γεγονός ἀναμφισβήτητα εἶναι μεγάλο καί ὅτι, κατὰ τὴ γνώμη του, μία μέρα ὁ ἄν-
θρωπος θὰ πατήσῃ καί στὴ Σελήνη. Ἀλλὰ —πρόσθεσε— ὅσο μεγάλη κι’ ἂν εἶναι αὕτη ἡ
ἀπόσταση, εἶναι ἐν τούτοις μικρή, σὲ σχέση μὲ τὴν ἀπόσταση πού ὁ ἄνθρωπος πρέπει ἀ-
κόμη νά διανύσῃ στήν ψυχὴ του. Δέν εἶναι ἄσχετα μὲ τὸ θέμα καί μερικά λόγια τοῦ Γκάν-
τι τοῦ μεγάλου αὐτοῦ Ἰνδοῦ, γιὰ τὰ πράγματα πού μᾶς καταστρέφουν:

*Πολιτικὴ χωρίς ἀρχές,
τέρψη χωρίς συνείδηση.
πλουτισμὸς χωρίς ἐργασία.*

*γνώσεις χωρίς χαρακτήρα.
Ἐπιχειρήσεις χωρίς ἠθική.
Ἐπιστὴμη χωρίς ἀνθρωπισμό.*

‘Ιωάννης Λάμπρος

Ἐπιμύθιο

Κύριε διευθυντά,
... Ἡ ἀνθρωπότητα, ὁ πολιτισμὸς, ἡ ἐξέλιξη εἶχε πάντα τελικὰ ἀνοδικὴ πορεία τε-
λειώσεως. Παλινδρόμηση σὲ πρωτογονισμοὺς δέν στέκουν καί δέν πρέπει. Μόνο συνέ-
ση ἢ πᾶσα· καί λογικὴ. Κατάργηση τῆς τυραννίας χρειάζεται καί ὄχι τῆς τεχνολογίας.
Καί ἀπομόνωση, εὐνοουχισμὸς τοῦ καταλυτικοῦ πνεύματος τῶν τυράννων - ἐξουσιαστῶν,
τῶν παρανοϊκῶν τοῦ πολιτισμοῦ. Καί ἐφαρμογὴ τῶν ἀτομικῶν ἐπιτευγμάτων μὲ αὐστηρά

δεσμά διεθνούς, αμερόληπτου και ήθικου κατά πάντα ἐλέγχου με γνώμονα πάντα τὸν ἄνθρωπο. Καὶ ἡ χρησιμοποίησή των μόνο ὅταν θὰ μποροῦν ἐκ τοῦ ἀπολύτως ἀσφαλούς νὰ δαμάζωνται οἱ καταστροφικὲς ἐπιπτώσεις ἀτυχημάτων. Γιατί, ἂν ἄλλοτε ἡ ἀνέλιξη εἶχε σὰν τίμημα τὴ θυσία τῶν ἀγωνιστῶν πρωτοπόρων, ἡρώων τοῦ πνεύματος καὶ τῆς προκοπῆς τοῦ κόσμου, τώρα θὰ ἔχει ὡς θύμα ὄχι μόνο πρωτοπόρους, μὰ τὸν ἀφανισμό σύμπασας τῆς ἀνθρωπότητος. Κι αὐτὸ δὲν ἔχει δικαίωμα κανεὶς νὰ τὸ διακινδυνεύσει. Ἴσως οὐδὲ καὶ αὐτὸς ὁ Δημιουργός. «*Πάντων χρημάτων μέτρον ἄνθρωπος*», καὶ ἡ εὐτυχία του σὲ τοῦτο ἐδῶ τὸ προνομιούχο τῆς ζωῆς τὸ ἀστέρι, ὁ κάθε μας σκοπός.

Καὶ βέβαια ὅλα ὅσα τὰ παραπάνω μόνο γιὰ τὴν ἐφαρμογὴ τῆς ἀτομικῆς ἐνέργειας γιὰ εἰρηνικοὺς σκοποὺς. Γιατί γιὰ πολεμικοὺς μόνον οἱ ἀπόλυτα, οἱ εἰς ἔσχατον βαθμὸν παρανοϊκοὶ μποροῦν νὰ γρυλίζουν καὶ νὰ ἀκονίζουν τὰ ρυπαρὰ κι' ἀνόσια νύχια τους.

*

«*Ἀνθρῶπε πρωτολάτῃ / ἀγωνιστῇ ἀλύγιστε / πυρὰ τοῦ κόσμου ἄσβηστη / στ' ἀδάμαστα ὁ δαμαστής / στὰ ἔχει σου ὡς νὰ τὰ διαφεντεύεις...*», κλείσει τ' αὐτιά σου στὶς Σειρήνες τοῦ χαμοῦ· κερήθρες ὑπάρχουνε πολλὲς ἀκόμα. Κι ἄκου μονάχα τὸ τραγούδι τῆς Γῆς: ὁ ἄνθρωπος — ἀνθρῶπε! —, ἡ ἀνθρωπότητα μπορεῖ νὰ ἐπιζῇ. Πρέπει. Κι αὐτὸ μόνο ἀπὸ ἐσένα ἐξαρτᾶται. Γιατί «... ἐγὼ (ἐσύ, αὐτός, οἱ πάντες) *σὰν εἶδος τοῦ ζωικοῦ βασιλείου, ὁ ἄνθρωπος τοῦ λήγοντος 20ου αἰῶνος, ὁ τρόπος ποὺ σκέπτομαι, αὐτὸς εἶναι ἡ πραγματικὴ πηγὴ, ὁ ἀληθινὸς ἠθικὸς αὐτουργὸς τοῦ Τσερνόμπιλ...*», ὅπως πολὺ ὀρθὰ γράφετε (Δαυλός, 54, σ. 2945).

Κι ἂν δὲν συμπορευτοῦν τεχνικὴ καὶ ἠθικὴ, κι ἂν δὲν ἀλλάξουμε αὐτὸν τὸν τρόπο σκέψης, κι ἂν δὲν πάψουμε νὰ θητεύουμε — νὰ θητεύουνε — «*στὴν ἀνθρώπινη παραφροσύνη, αὐτὴν ποὺ μετέτρεψε τὴν ἀθωότητα τῆς Φύσεως σὲ Νέμεση φονικὴ*» (σελ. 2946), ἰδοὺ τῆς ἐπιτύμβιας πλάκας μας τὸ ἐπίγραμμα:

ΕΠΙΜΥΘΙΟ

Βρῦα, λειχήνες στὴν αὐγὴ τῆς ζωῆς.

*Βρῦα, λειχήνες καὶ στῆς νύχτας,
«στῶν καιρῶν» τὸ σκοτάδι.*

*Καὶ ὁ ἄνθρωπος
παίγνιο ἀνέμων, ἀτόμων, πυρήνων, δαιμόνων
— τῶν χειρῶν του,
τοῦ ἀνήλιαγου, τοῦ ἀξέστατου νοῦ του —*

*ὁ Homo sapiens
σάρκα μονάχα· καὶ νὰ σήπεται,
ἀμβροσία τοῦ σκώληκα
καὶ τοῦ μέρμηγκα νέκταρ.*

Καὶ ποιὸς θὰ ἀπομείνει νὰ τὸ διαβάξει; Μόνο ἀστροναῦτες ἀπὸ ἄλλους Γαλαξίες, ὅταν κάποτε φτάσουν στὴ Γῆ.

Ὅμως, γι' αὐτὸ μόνο βλάστησε κι ἀντρεῖψε τὰ μέχρι τώρα θαυμαστά του τεχνικο-επιστημονικά μεγαλουργήματα ὁ ἄνθρωπος σὲ τούτῃ ἔδῳ τῆς μάνας Γῆς τὰ στέρνα; Σάρκα μόνο καὶ αἷμα «μαῦρο, πηχτὸ καὶ ἀνόσιο αἷμα», γιὰ νὰ πνιγεῖ κι ἀφανιστεῖ μέσα σ' αὐτό; Καὶ μόνο γιὰ πόμα, γεῦμα, δειπνο, εὐωχία τοῦ σκώληκα καὶ τοῦ μέρμηγκα;

Μὲ κάθε τιμὴ

Κώστας Π. Μιχαήλ

Σημ.: Οἱ μέσα σὲ εἰσαγωγικά στίχοι, ἀποσπάσματα ἀπὸ τὸ ποίημά μου «*Τσερνόμπιλ*».

KARL JASPERS

Ἡ πνευματικὴ κατάσταση τοῦ καιροῦ μας

(Δέκατη ἑβδόμη συνέχεια)

2. Πνευματικὴ δημιουργία

Τὸ πνευματικὸ ἐνέργημα, ὅπως ἀναζητᾷ τὸ χώρο τῆς δράσης του σὲ μιὰ συμπύκνωση ποὺ καταφρονεῖ τὶς στιγμιαίες ἀπαιτήσεις τοῦ περιβάλλοντος, παίρνει ἀπόψεις μακροπρόθεσμες. Τὸ ἄτομο βγαίνει στὸν κόσμο, γιὰ νὰ βρεῖ ἐκεῖνο ποὺ μπορεῖ νὰ φέρει πίσω ἀπὸ αὐτόν. Ὁ ἴδιος ὁ τρόπος τοῦ πνευματικοῦ ἐνεργήματος θὰ ἐφαίνοτο σήμερα ὅτι ἀπειλεῖται μὲ παρακμὴ. Ὡπὼς ἀκριβῶς στὸν κρατικὸ σοσιαλισμὸ, ποὺ θεωρεῖται σὰν μέσο γιὰ τὴν ἱκανοποίηση τῶν στοιχειωδῶν ἀναγκῶν τῶν μαζῶν, τὰ οἰκονομικὰ συμφέροντα μεταμφιέζουν τὴν πολιτεία ἢ καταχρῶνται τῆς πολιτειακῆς ἐξουσίας πρὸς ὄφελος τῶν ἀτομικῶν τύπων τῶν ἰδιοκτητῶν, ἔτσι καὶ ἡ τέχνη γίνεται ἀπλὴ διασκέδαση καὶ εὐχαρίστηση (καὶ ὄχι τὸ ἔμβλημα τῆς ὑπέρβασης), ἡ ἐπιστήμη ἐνδιαφέρεται γιὰ τὴν τεχνικὴ ὠφελιμότητα (καὶ ὄχι γιὰ τὴν ἱκανοποίηση τῆς πρωτογενοῦς θέλησης γιὰ γνώση), ἡ φιλοσοφία γίνεται δογματικὴ ἢ ὑστερική καὶ κίβδηλη γνώση (ἀντὶ τὸ ἴδιο τὸ ἀνθρώπινο ὄν νὰ διασφαλίζεται ἀπὸ τὶς ἀμφιβολίες καὶ τοὺς κινδύνους τῆς ριζοσπαστικῆς σκέψης).

Σ' ὅλους σχεδὸν τοὺς τομεῖς δραστηριότητος ὑπάρχουν περίλαμπρα ἐπιτεύγματα. Ἐπιτυγχάνονται πολλὰ, ποὺ θὰ μπορούσαν ὀρθὰ νὰ θεωρηθοῦν σὰν ἐξαιρετικὰ κι ὄχι μόνο σὰν ἔκτακτα. Ἀρκετὰ ὁμῶς συχνὰ αὐτὸ ποὺ ἐπιτυγχάνεται στερεῖται οὐσίας, ἑλλεῖπει ὁ πυρήνας ποῦ, ἂν ὑπῆρχε, θὰ ἔκανε κάτι, ἐμφανῶς λιγότερο ἀξιόλογο, σημαντικὸ.

Ἡ αὐξησὴ στὶς πνευματικὲς δυνατότητες φαίνεται νὰ ἀνοίγει προοπτικὲς χωρὶς προηγούμενο. Ἐν τούτοις οἱ δυνατότητες αὐτὲς φαίνονται ὅτι ὑπονομεύονται ἀπὸ μιὰ ὅλο καὶ πιὸ ἐκτεταμένη ἐπιφύλαξη. Ἡ ἀνερχόμενη γενεὰ δὲν ἀφομοιώνει αὐτὰ ποὺ ἀπέκτησαν οἱ προγενέστερες ἐποχές. Φαίνεται ὅτι τὰ ἀνθρώπινα χέρια δὲν μποροῦν πιά νὰ κρατήσουν τὴ συγκομιδὴ τοῦ παρελθόντος.

Δὲν ὑπάρχει ἀξιόπιστος περιορισμὸς ἀπὸ ἓνα σύνολο, ποῦ, πρὶν ἀπὸ κάθε ἐνέργημα, μπορεῖ ἀσυνείδητα νὰ ὑποδείξει τὸν δρόμο γιὰ ἓνα αὐταρκές ἀπόκτημα, ἱκανὸ νὰ ὠριμάσει. Γιὰ αἰῶνες ἔχει γίνει ὅλο καὶ πιὸ σαφές, ὅτι τὸ ἐνέργημα τῆς πνευματικῆς δημιουργίας πρέπει νὰ πραγματοποιεῖται ἀπὸ πρόσωπα, ποὺ ἡ κινητήρια ὠθησὴ τους ἀναβλύζει ἀπὸ τὰ ἑνδον. Σ' ὅλη πράγματι τὴν ἱστορία, ἡ μοναξιά ὑπῆρξε τὸ θεμέλιο κάθε γνήσιας δραστηριότητος, ἀλλὰ ὁμως ἡ μοναξιά αὐτὴ ἐσυσχετίζετο μὲ τὸ ἔθνος ποὺ ἀνῆκε ἱστορικά. Σήμερα ὁ δημιουργὸς τοῦ πνεύματος θὰ φαίνονταν ὅτι πρέπει νὰ ζήσει ὄχι μόνο σὰν ἓνας μοναχικὸς ἄνθρωπος, ἀλλὰ σὰ νὰ ἔκανε μιὰ καινούργια ἀρχή, χωρὶς νὰ ἔχει ἐπαφὴ μὲ κανένα, ἐκτὸς ἀπὸ φίλους καὶ πολεμίους. Ὁ Νίτσε ἦταν ἡ πρώτη ἐξαιρετικὴ φυσιογνωμία, ποῦ ἡ τρομερὴ αὐτὴ μοναξιά ἀποτελοῦσε τὸ κυρίαρχο χαρακτηριστικόν.

Χωρὶς νὰ στηρίζεται ἀπὸ τὶς προηγούμενες γενεές οὔτε κι' ἀπὸ τὴν παρούσα γενεὰ, ἀποσυσχετισμένος καθὼς εἶναι ἀπὸ μιὰ πραγματικὰ ζωντανὴ παράδοση, ὁ πνευματικὸς δημιουργὸς θὰ μπορεῖ πιά νὰ εἶναι μέλος μιᾶς κοινότητος προσώπων, δεσμευμένων στὴν πιθανὴ τελειοποίησιν ἑνὸς δρόμου. Δὲν ἐπιχειρεῖ τὰ βήματά του, οὔτε συνάγει τὰ συμπεράσματά του σ' ἓνα ἀπόλυτο περιβάλλον. Ἀπειλεῖται ἀπὸ τὸ τυχαῖο, ὅπου δὲν μπορεῖ νὰ πορευτεῖ μὲ τόλμη πρὸς τὰ ἔμπρός, ἀλλὰ σπαταλᾷ τὶς δυνάμεις του. Ὁ κόσμος δὲν τοῦ ἐπιβάλλει καμμιὰ ἀποστολή. Πρέπει νὰ ἐπιλέξει, μὲ δική του διακινδύνευση, τὴν πορεία του. Χωρὶς ἀνταπόκριση ἢ μόνο μὲ μιὰ κίβδηλη ἀντίδραση, καὶ χωρὶς ἓνα γνήσιο ἀντίπαλο, χάνει τὴν ἀναγκαῖα αὐτοπεποίθησιν. Ἄν θέλει νὰ δραπετεύσει ἀπὸ τὴν ἑλλειψιν αὐτὴ τῆς συγκέντρωσης, θὰ χρειασθεῖ σχεδὸν ὑπεράνθρωπη ἐνέργεια μὲ τὴν ἑλλειψιν μιᾶς ἀκλόνητης καὶ φωτισμένης παιδείας, μ' ἓνα σκοπὸ ὀρισμένο, ποῦ χάριν αὐτοῦ τὸ ὕψιστο γίνεται ἐπιτεύξιμο, θὰ πρέπει νὰ ἐλίσσεται μέσα ἀπὸ συνεχεῖς ἀπώλειες, καὶ στὸ τέλος, ἴσως, θ' ἀρχίσει νὰ βλέπει τὴν δυνατότητα πραγματοποίησης μιᾶς νέας ἀρχῆς, ὅταν πιά ὁ

καιρός για την αρχή αυτή θα έχει παρέλθει. Μοιάζει, σαν να είχε στερηθεί την αναπνοή, στο μέτρο που δεν περιβάλλεται πιά από τον κόσμο της πνευματικής πραγματικότητας, πού, από αυτήν, το άτομο πρέπει να αναπτυχθεί, αν είναι ταγμένο να δημιουργήσει πνευματικά κάτι με διάρκεια.

Ακολουθεί ο κίνδυνος ότι θα απομακρυνθεί, από την άποψη της τέχνης, ο πολιτισμός εκείνος των στούντιο, που δεν είναι μόνο πειθαρχημένος, αλλά, κατά τον ίδιο λόγο, προσφέρει στα έργα τέχνης την εσωτερική αξία τους· από την επιστήμη ή εκπαίδευση εκείνη στη γνώση και στην έρευνα, που στηρίζεται από μια αίσθηση του συνόλου· από την φιλοσοφία, ή πίστη που εγχειρίζεται από πρόσωπο σε πρόσωπο. Θα υποκατασταθούν από τις παραδόσεις εκείνες της τεχνικής ρουτίνας, μιας απλής χειρωνακτικής επιδεξιότητας, μορφής και μεθόδων ακριβείας και στο τέλος από μια άσκοπη φλυαρία.

Αποτελεί, κατά συνέπεια, μοίρα εκείνων, που εξακολουθούν να επιδιώκουν την επιτυχία πρωτοτυπίας, να βρίσκουν, ότι οι δυνάμεις τους έχουν ολοφάνερα παραλύσει· στην καλύτερη περίπτωση, αυτό που παράγουν δεν είναι τίποτα περισσότερο από το αποσπασματικό και το ανεπιτυχές. Λίγοι θα βρεθούν αρμόδιοι να επιχειρήσουν εκείνο που απαιτεί άπιστευτη ικανότητα ενέργειας, και την τέχνη να σαγηνεύουν το πλήθος.

Η τέχνη Η αρχιτεκτονική είναι η τέχνη, πού, στην εποχή μας, διασφαλίζει την επιδοκιμασία τόσο της έλιτ όσο και των μαζών. Η τεχνική αντικειμενικότητα της μηχανικής ακολουθεί μια ανώνυμη ανάπτυξη, μέχρις ότου ανακαλυφθούν οι τέλειες και οι σχεδιασμένες μορφές για αντικείμενα καθημερινής χρήσης. Οι περιορισμοί, στην περίπτωση αυτή, εκείνου που μπορεί αποτελεσματικά να ελεγχθεί, ελαύνει σε μια τελειοποίηση, που χάριν αυτής, ο καρπός της ανθρώπινης δεξιότητας φαίνεται να μοιάζει με φυσική αναγκαιότητα, για να μην υπάρχουν κενά, ούτε τολμήματα ούτε πλεονασμός. Στην τεχνική αντικειμενικότητα καθεαυτή, όσο τέλεια και νάναι, δεν υπάρχει κανένα στύλ του είδους που επεκράτησε στις προηγούμενες εποχές, ούτε του στύλ που επέτρεψε στην υπέρβαση να καταλάβει μέσα κι' από τα πιο άμετρα κατασκευάσματα καλλωπισμού και διακόσμησης. Η ικανοποίηση που νοιώθουμε με τις πρόδηλες και σαφείς γραμμές, τους χώρους και τις μορφές της τεχνικής, σπάνια συνεπώς είναι αυτάρκης. Καθώς η εποχή μας δεν ανακάλυψε ακόμα ένα στύλ για τον εαυτό της ή δεν έχει γίνει απόλυτα ενήμερη γι' αυτό που πράγματι θέλει, δεσπόζει ο ωφελιμισμός του σκοπού, ενώ οι σύγχρονες εκκλησίες φαίνονται ανομοιογενείς, καθώς δεν έχουν επαρκώς τεχνικό σκοπό.

Η δυσaréσκεια ακόμη ελαύνει αθέλητα σε διαταραχές της τεχνικής καθαρότητας. Σε τιτάνια παραδείγματα, ασφαλώς, παρατηρούμε μιά επιτυχία, που είναι κάτι περισσότερο από επιτυχία της πρακτικής μορφής, ανάλογης με το στύλ. Στην περίπτωση αυτή θα έφαινετο, ότι οι αρχιτέκτονες συναγωνίζονται σ' ένα χωρίς ζηλοτυπία ανταγωνισμό, επιδιώκοντας από κοινού να επιτύχουν κάτι που όλοι θεωρούν σαν εκπλήρωση έργων που ειλικρινά επιτελούνται χάριν της γενικής ζωής του σύγχρονου ανθρώπου.

Μέσα στην είδεχθη μεταμπίση των ευρωπαϊκών κτηρίων έχει γίνει προφανές τα τελευταία χρόνια στα δημόσια οικοδομήματα, στην πολεοδομία, στις μηχανές και στα μέσα επικοινωνιών, σε κατοικίες και σε κύκλους αναψυχής, κάτι που δεν είναι απλώς αρνητικά απλό και εθύ, αλλά προικισμένο με μιά ικανοποιητικά θετική άποψη και μ' ένα αίσθημα για το περιβάλλον. Η δημιουργία των αντικειμένων αυτών είναι κάτι περισσότερο από την έκφραση μιάς περαστικής μόδας και έχει αξία διαρκείας.

Αντί όμως να επιζητείται η δημιουργία αντικειμένων εσωτερικής αξίας, δίδοντάς τους ανυπολόγιστη όμορφη μορφή, όπου η τόλμη της τεχνικής καθαρότητας υπερκεράννεται, ή τυπική τάση του καιρού μας είναι, να προχωρήσουμε από την αντικειμενικότητα προς το ίδιο το αντίθετό της, προσφεύγοντας σε μιά διαδοχή αυθαίρετων μεταβολών. Η νηφαλιότητα του τεχνικού κόσμου μας, όπου, έστω κι αν απουσιάζει ή υπέρβαση, ο μηχανισμός τελειοποιήθηκε, καταρρέει διαρκώς, έπειδη εγκαταλείφθηκε το βήμα της

γιὰ δημιουργικὴ ἐπιτυχία, ποὺ μόνο ἓνα μικρὸ ποσοστὸ σύγχρονων κτηρίων παρουσιάζουν. Φαίνεται ὁμως πιθανόν, ὅτι σὲ σχέση μετὰ τὴν πρωτοτυπία, καμμιά ἄλλη τέχνη δὲν μπορεῖ σήμερα νὰ ἀμιλλᾶται μετὰ τὴν ἀρχιτεκτονικὴ.

Παλαιότερα, οἱ πλαστικὲς τέχνες, ἡ μουσικὴ καὶ ἡ ποίηση ἦσαν τόσο ἐνδόμυχες γιὰ τὸν ἄνθρωπο στὸ σύνολό του, ὥστε ἡ ὑπέρβασή του ἐκδηλώνετο σ' αὐτὲς μετὰ σαφήνεια. Καθὼς στὸν κόσμον ποῦ, μετὰ τὴν μεταμόρφωσή του, σχηματίσθηκε τὴν ἡμέρην κλονίζεται, ἀνακύπτει τὸ ἐρώτημα σὲ ποῖο σημεῖο ὁ ἀληθινὸς καλλιτέχνης μπορεῖ νὰ ἀποκαλύψει τὸ ἀληθινὸ ὄν, ποῦ ἔστω κι' ἂν τὴν ὥρην ὑπνώττει, μπορεῖ νὰ φθάσει στὴ συνείδηση καὶ νὰ διασφαλίσαι μ' αὐτὸν τὴν ἀνάπτυξη. Σήμερα, φαίνεται, σὰ νὰ εἶχαν οἱ τέχνες μαστιγωθεῖ ἀπὸ τὴ ζωὴ. Δὲν ὑπάρχει βωμός, ὅπου θὰ μπορούσαν νὰ βροῦν ἀνάπαυση ἢ ὅπου οἱ ἀξίες τους μπορούν νὰ διασφαλίσουν τὴν ἐκφραση.

Ἐνῶ στὶς προηγούμενες δεκαετίες ὁ ἐμπρεσιονισμὸς ἦταν ἀκόμη ἐνστικτώδης μετὰ τὴν ἐπανάπαυσή του στὴν θεώρηση καὶ ἐνῶ ὁ νατουραλισμὸς ἐξακολουθοῦσε νὰ ἐπηρεάζει τὴν κατάκτηση τοῦ παρόντος σὰν ὑλικὸ γιὰ ἐνδεχόμενη καλλιτεχνικὴ δημιουργία, θὰ ἐφαίνετο σήμερα στὴν ροὴ τῶν γεγονότων, ὅτι ὁ κόσμος ἀπώλεσε ἀπόλυτα τὴν ἱκανότητα τῆς καλλιτεχνικῆς ἐμπιστοσύνης. Δὲν ἐπικρατεῖ πιά τὸ αἶσθημα, ὅτι τὸ πνεῦμα εἶναι ὁ κόσμος μιᾶς κοινότητος, ποῦ θὰ μπορούσε νὰ ἐκφρασθεῖ στὴν τέχνη. Δὲν διακρίνουμε τίποτε ἄλλο ἀπὸ τὴν καταπληκτικὴ πραγματικότητα μιᾶς ἀκόμα ἄφωνης συσκότησης. Ἐν ὅψει τούτου οἱ ἄνθρωποι φαίνεται σὰν νὰ μὴ μειδιοῦν οὔτε νὰ θρηνοῦν, ἐνῶ ἀκόμη καὶ ἡ σάτιρα εἶναι ἡλίθια. Ἡ προσπάθεια νὰ συλλάβουμε νατουραλιστικὰ τὴν πραγματικότητα, ὑπερβαίνει τὴν ἀνθρώπινη ἰσχύ. Ἡ περιγραφή τῶν βασανισμῶν τοῦ ἀτόμου, ἡ πραγματοποίηση μιᾶς σημαίνουσας περιγραφῆς τῆς ἰδιοτυπίας τοῦ παρόντος, ἡ ἀναφορά γεγονότων σὲ μιὰ νομβέλα — ἀποτελοῦν ἀσφαλῶς ἐπιτεύγματα, ἀλλὰ δὲν εἶναι ἀκόμη τέχνη.

Σήμερα, ὅπως πάντα, ἡ τέχνη πρέπει, εἴτε τὸ θέλει εἴτε δὲν τὸ θέλει, νὰ κάνει τὴν ὑπέρβασή αἰσθητὴ, πράττοντάς το πάντα στὴν μορφή ποῦ ἐγείρει τὴν σύγχρονη πίστη. Εἶναι ἀρκετὰ πιθανόν, ὅτι ἐπικρατεῖ ἡ στιγμή ποῦ ἡ τέχνη θὰ πεῖ καὶ πάλι τὸν ἄνθρωπον, τί εἶναι ὁ Θεὸς του καὶ τί εἶναι ὁ ἑαυτός του. Στὸ μέτρο ποῦ ἐμεῖς (πράγμα ποῦ δὲν συμβαίνει ἀκόμα) πρέπει νὰ στοχαστοῦμε γιὰ τὴν τραγωδίαν τοῦ ἀνθρώπου, τὴν λαμπρότητα τοῦ ἀληθινοῦ γίγασθαι, στὶς μορφὲς ἐνὸς κόσμου ποῦ παρήλθε — ὅχι ἐπειδὴ ἡ παλαιὰ τέχνη ἦταν καλύτερη, ἀλλὰ ἐπειδὴ μέχρι τὴν ὥρην δὲν ἔχομε ἀλήθεια δική μας — ἔστω κι' ἂν ἔχομε τὴν πρόθεσιν συμμετοχῆς στὰ γνήσια ἔργα τῶν συγχρόνων μας, ὅπως εἶναι ἡ κατάστασή μας ἐξακολουθοῦμε νὰ τὸ πράττουμε μετὰ τὴν συνείδησιν ὅτι δὲν καταφέρνομε νὰ συλλάβουμε τὸν δικὸν μας κόσμον.

Αὐτὸ ποῦ σήμερα εἶναι πασιδῆλον σὲ ὅλους, εἶναι μιὰ παρακμὴ στὴν οὐσία τῆς τέχνης. Στὸ μέτρο ποῦ ἡ ζωικὴ τάξι καθίσταται λειτουργία τῆς ζωῆς αὐτῆς, προσεγγίζει ἡ ἴδια τὸ ἄθλημα σὰν ἀντικείμενον εὐφοροσύνης καὶ μάλιστα σὰν εὐφοροσύνη ἀπολυτρώνεται ἀπὸ τὸν ἐξαναγκασμὸν τῆς ἐργασίας, χωρὶς νὰ μπορεῖ νὰ διευρύνει τὴν ἐαυτότητα τοῦ ἀτόμου. Ἀντὶ νὰ ἔχεις τὴν ἀντικειμενικότητα ἐνὸς ἐμβλήματος πρὸς τὸ ἑτεραισθησιακόν, ἔχεις μόνο τὴν ἀντικειμενικότητα ἐνὸς συγκεκριμένου παίχιδιου. Ἡ ἐρευνα γιὰ μιὰ νέα πρόσδεσιν στὴν μορφή βρίσκει μιὰ πειθαρχία μορφῆς χωρὶς τὴν ἐσωτερικὴν ἀξίαν, ποῦ θὰ διαπερνοῦσε τὴν οὐσίαν τοῦ ἀνθρώπου. Ἀντὶ νὰ ἐπηρεάζει τὴν ἀπελευθέρωσιν τῆς συνείδησεως στὴν θεώρησιν τοῦ εἶναι τῆς ὑπέρβασης, συνιστᾷ ἀποκήρυξιν τῆς δυνατότητος ἐαυτότητας, ὅπου θὰ μπορούσε νὰ ἀποκαλυφθεῖ ἡ ὑπέρβασιν. Ἡ πρακτικὴ τῆς τέχνης εἶναι ἔτσι ἀναμφίβολα κάτι ποῦ ἀπαιτεῖ ἀξιολογὴν ἱκανότητα, ἀλλὰ στὴν οὐσίαν ἡ τέχνη αὐτὴ βρίσκει ὑποδοχὴ ἀπὸ μέσου ὁροῦ ὁρμέφυτα. Ὁ μαζικὸς ἄνθρωπος παρουσιάζεται στὸν ἑαυτὸν του, σὰν νὰ διευρύνει τὴν ζωὴν κατὰ τρόπους ποῦ δὲν θεωροῦνται ἀμφισβητήσιμοι. Ἡ τέχνη τοῦ εἶδους αὐτοῦ ἀπηχεῖ τὴν ἀντίθεσιν τῆς ἀληθινῆς φύσεως τοῦ ἀνθρώπου σὰν ἄνθρωπον, ἐννοώντας τὸ ἄμεσον καὶ ὥμον παρόν. Ἡ λαχτάρα ἢ ἡ τέρψιν γιὰ τὸ παρελθόν μεγαλεῖο ἢ καθε ἀξίωσιν διαβεβαιουμένη ἀπὸ τὴν ὑπέρβασιν, ἐκφράζονται σὰν φαντασίωσιν. Σὲ

κάθε ἀντικειμενικότητα ἢ μορφή γίνεται τεχνική, ἢ κατασκευὴ γίνεται ὑπολογισμὸς καὶ οἱ προσδοκίες ἔνα ἀπλὸ αἶτημα γιὰ τὴν σύνθεση φωτογραφικῶν δίσκων. Στὴν ἑκταση ποὺ ἡ τέχνη ἔχει ὑποβιβασθεῖ στὸ λειτούργημα αὐτό, ἔχει στέρηθεῖ τὶς ἀρχές της. Μεταβαλλόμενη ἀπὸ τὴ μιὰ μέρα στὴν ἄλλη, μπορεῖ τώρα νὰ ἐπιμείνει σ' αὐτό, ὕστερα στὸ ἄλλο, σὰν οὐσιώδες, ἐνῶ παντοῦ ἀναζητᾷ τὴν αἴσθηση. Κατ' ἀνάγκη στερεῖται αὐτὸ ποὺ συνήθως ὑπῆρξε ἡ ἠθικὴ της οὐσία, ὁ δεσμὸς μιᾶς ἐσώτερης ἀξίας. Εἶναι οὐσιαστικὰ χαώδης παρ' ὅλη τὴν ἐπίδειξη ἀντικειμενικῆς ἱκανότητος. Ἡ ζωὴ βλάπτει σ' αὐτὴ ὄχι μόνον τὴν ζωτικότητά της ἢ τὴν ἄρνησή της, καὶ συνθέτει γιὰ τὸν ἑαυτὸ της τὴν φαντασίωση μιᾶς ἄλλης ζωῆς, ἕνα ρομαντισμὸ τεχνικῆς, μιὰ φαντασία μορφῆς, μιὰν ἀφθονία ἀπόλαυσης, τὴν περιπέτεια καὶ τὸ ἐγκλημα, τὴν εὐχάριστη ἀνοησία καὶ μιὰ ζωὴ ποὺ φαίνεται νὰ ὑπερβαίνει τὸν ἑαυτὸ της σὲ ἄσκοπα τολμήματα.

Γιὰ ἐκείνους ποὺ υἱοθετοῦν τὴν τοποθέτηση αὐτὴ πρὸς τὴν τέχνη, τὸ θέατρο μπορεῖ νὰ γίνῃ ἕνας ἀπλὸς τρόπος διασκέδασης, γιὰ τὴν ἱκανοποίηση τῆς περιέργειας καὶ τῆς ἀνάγκης γιὰ φαντασίωση. Ἀκόμη κι' ἔτσι ἐξακολουθεῖ νὰ ἀκούγεται ἕνας γνήσιος τόνος, ποὺ ἴσως θὰ πρέπει νὰ τὸν ἀποκαλέσω ὑπότονο, ποὺ εὐκολα πνίγεται.

Ὁ κινηματογράφος ἀποκαλύπτει ἕναν κόσμον, ποὺ διαφορετικὰ θὰ ἔμενε ἔξω ἀπὸ τὸ βλέμμα μας. Μένουμε κατάπληκτοι μὲ τὴν ἀδιάκριτη ἀποκάλυψη τῆς φυσιογνωμικῆς πραγματικότητος τῶν ἀνθρώπων. Οἱ ὀπτικὲς ἐμπειρίες μας ἐκτείνονται σ' ὅλους τοὺς ἀνθρώπους καὶ σ' ὅλες τὶς χώρες. Αὐτὸ ὅμως ποὺ βλέπομε, δὲν τὸ βλέπομε ἀπόλυτα ἢ κατὰ τρόπο ποὺ νὰ μᾶς διευκολύνει νὰ ἐνδιατρίψουμε στὴν διερεύνηση. Αὐτὸ ποὺ βλέπομε στὴν ὁθόνη, κεντρίζει τὸ ἐνδιαφέρον, δὲν ἐπηρεάζει μόνον, ἔτσι ὥστε δὲν τὸ λησμονοῦμε, ἀλλὰ οἱ περισσότερες ἀπὸ τὶς ὥρες ποὺ περνοῦνε στὸ θέατρο εἰκόνων πρέπει νὰ ἀντισταθμισθοῦν μὲ μιὰ ἰδιότυπη καὶ χωρὶς παράδειγμα φιλοστοργία τοῦ πνεύματος, ποὺ ἐπιμένει, ὅταν ἔχει παρῆλθει ἡ ἐνταση τῆς θέας.

Ἡ θεαματικὴ τέχνη ἐξακολουθεῖ νὰ ἔχει μιὰ παραδοσιακὴ τεχνικὴ. Στὴ νεώτερη αὐτὴ ἀνάπτυξη μπορεῖ πρὸς στιγμὴ νὰ ἐξασκήσει μιὰ ἐκπληκτικὰ παντοδύναμη ἐπιρροή. Μιὰ παραγωγὴ Piscator, μ' ἕνα σύμφυρμα μηχανῶν, δρόμων, ποδιῶν ποὺ χορεύουν, στρατιωτῶν ποὺ βηματίζουν, μᾶς παρουσιάζεται μὲ μιὰ ὠμὴ πραγματικότητα, ποὺ ταυτόχρονα αἶρεται στὴ σφαῖρα τοῦ μὴ πραγματικοῦ. Ὅταν τὸ κάθε τι ρίχνει δυὸ φορές, ὅταν τὴ δεύτερη φορὰ φαίνεται νὰ εἶναι τὸ φάντασμα τῆς πρώτης τοῦ ἐμφάνισης, ὁ τεχνικὸς μηχανισμὸς, σὰν μέσο παράτασης, φαίνεται νὰ ἐξολοθρεῖ τὴν πραγματικότητα αὐτοῦ τοῦ μηχανισμοῦ. Ὅμως μὲ τὴν κατάργηση αὐτῆ χάνεται ἡ αἴσθηση τοῦ ὄντος καὶ παραμένει μόνον τὸ τίποτε, ποὺ στὴν ἐκκλήσή του στὸν θεατὴ διεγείρει τὸν τρόμο τῆς ζωῆς. Σὰν ἀντίδραση πρὸς αὐτό, ἡ πολιτικὴ τάση δὲν εἶναι ἀποτελεσματικὴ ἀλλὰ μόνον συνεργός.

Ὁ σύγχρονος ἄνθρωπος τῆς δράσης μπορεῖ νὰ προσφέρει μιὰ στοιχειώδη παράσταση τῶν πρωτογενῶν ἐπιτηδευμάτων τῆς ζωῆς: μῖσος, εἰρωνεία καὶ περιφρόνηση, πορνεία, ἐρωτισμὸς, ἀστεῖες φυσιογνωμίες θορυβώδεις, ἀπλὲς καὶ πειστικὲς ἀντιθέσεις. Ἐνῶ στὴν τεράστια πλειονότητα τῶν περιπτώσεων ἀποτυγχάνει, ὅταν καλεῖται νὰ προβάλλει τὴν ἀνθρώπινη εὐγένεια. Σπάνια μπορεῖ τώρα νὰ βρεθεῖ κανεὶς ἱκανὸς νὰ ἐνσάρκωσει τὸν Ἀμλετ ἢ τὸν Ἐντγκαρ.

Οἱ ὅπερες τοῦ Μότσαρτ μποροῦν νὰ ἐξακολουθοῦν νὰ παίζονται κατὰ θαυμάσιο τρόπο σὲ ἐνθουσιώδη ἀκροατήρια, καὶ μάλιστα ἡ καλύτερη μουσικὴ τῶν πρώτων ἡμερῶν μπορεῖ νὰ ἀναπαραχθεῖ στὸ πνεῦμα μιᾶς ὑψηλόφρονος προσδοκίας καὶ χωρὶς νὰ ὑποβαθμίζεται, προσαρμοζόμενη στὰ ἐνστικτα τῶν μαζῶν. Δὲν ἔχομε τὸ δικαίωμα νὰ ἐρωτήσουμε, ἂν τὸ κοινὸ τοῦ Piscator ἢ τοῦ Μότσαρτ εἶναι καλύτερον, ἂν βρίσκεται σὲ ἐγγύτερη ἐπαφὴ μὲ τὴν ἀλήθεια. Στὴν περίπτωσιν αὐτὴ δὲν ἐνδιαφερόμεθα μὲ τὶς διαζευκτικὲς δυνατότητες, καθὼς οἱ ὀντότητες ποὺ ἀσχολούμεθα δὲν μποροῦν νὰ συγκριθοῦν. Τὸ κοινὸ τοῦ Piscator εἶναι ἕνα κοινὸ ποὺ τὸ χάος τῆς στιγμῆς φέρεται ἐφήμερα στὴν συνείδηση, μὲ μιὰ ὠμὴ συνειδητοποίηση τῆς ζωῆς σὰν τίποτε. Στὴν ἀναπαραγωγὴ ὅμως τῆς κλασσικῆς μουσικῆς

ΚΩΣΤΑΣ Π. ΜΙΧΑΗΛ

Ἑλεγείο

Στὸν Παναγιώτη Κανελλόπουλο

Ἔπεσε Διγενὴς στοῦ Χάροντα τ' ἄλοησμέν' ἁλώνια.
Γέρνουν χαιρετισμοὺς σκληρόβραχοι καὶ χαμολίθια,
γέρικα ἐλάτια πέρφανα κι οἱ ταπεινὲς οἱ χλόες
κι ἀπλώνουν ρόδα οἱ βραγιᾶς νὰ τὸν μοσκομυρῶσουν
κι ἀγριολουλούδια τίς χοῶς μὲ τῆς αὐγῆς τῇ δρόσο.
Καὶ μιὰ δαφνούλα λυγερή, τοῦ γήλιου θυγατέρα,
πλέκει στεφάνι ἀμάραντο γιὰ τὴ σεβάσιμα κάρα.

Ρεῦει στῇ Γῆς κορμὶ σκεβρό, στὸ χρόνο ἀφανισμένο
καὶ λευτερώνει ἐξαίσιο Ρυθμὸ τὸ μέγα Λόγο.
Κι ἓνας αἵττος τοῦ Παρνασοῦ τῇ σκέψῃ του ζυγιάζει
καὶ στὸ ναὸ τ' Ἀπόλλωνα, τοῦ Δελφικοῦ του κύρη,
στὰ θεϊκὰ καλλίλεκτα παράδιπλα τῇ στήνει.

...

Χαμογελάει ὁ Ραδάμανθς, τὰ Ἥλύσια π' ὁμορφαίνουν.

[Ἀθήνα, 11.9.1986]

PAUL VALERY

Τὰ βήματα

Τὰ βήματά σου, πλάσματα τῆς σιωπῆς μου
σεπτὰ, μεθοδικά, ταγμένα
διστάζουν στὴν κλίνη τῆς ἀπαντοχῆς μου
ἀργόκοβα καὶ μουδιασμένα,

ἀμίαντο ὄραμα, ἀνθηρὸ σκοτάδι
τὰ μετρημένα βήματά σου εἶναι γλυκὰ,
Θεέ μου! ποῖδ' ὤρω, ποῖδ' σημάδι
φέγγει γιὰ μὲ στὰ πόδια τοῦτα τὰ γυμνά.

Ἄν τὸ μισανοιγμένο τοῦτο στόμα
προσφέρεται — γλυκειὰ τροφή —
μὲ ἓνα καὶ μόνο ἓνα φιλὶ
ὥς καὶ στὸ λογισμό μου ἀκόμα,

μὴν ἀναιρεῖς μιὰ πράξη τόσο τρυφερή,
χαρὰ νὰ ζεῖς, χαρὰ καὶ νὰ μὴ ζεῖς! Στοχάσου,
ἐσένα πάντα περιμένοντας ἔζησα μιὰ ζωὴ
καὶ τῆς καρδιᾶς μου οἱ παλμοὶ ἦσαν τὰ βήματά σου.

Μετάφραση Νίκου Σπάνια

‘Ο τέλειος άνθρωπος

Νύφη, τὸ χιόνι πάτησες καὶ πήρες τὴν ἀσπράδα

Χθὲς τοὺς εἶχε πάρει ἀπ’ τὸ μαιευτήριο, σήμερα, ὥρα τέσσαρες, γύριζε ἀπ’ τὸ ἐργοστάσιο.

‘Ο γιὸς του (πρῶτο καὶ τελευταῖο παιδί — «κατὰ λάθος»...) κοιμόταν. Τοῦ μίλησε ἀπαλὰ — ἔτσι κι ἀλλιώως εἶχε ζεστή, μουσικὴ φωνὴ καὶ τέλειαν ἄρθρωση.

— Γιά σου Σταῦρο. Τί κάνεις; Κοιμᾶσαι; ‘Ωραῖα λοιπόν: Δουλεύεις! Πρὸς τὸ παρὸν αὐτὴ εἶναι ἡ δουλειά σου: νὰ κοιμᾶσαι! Πιὸ πέρα θὰ ν’αἰ ἡ κουδουνίστρα, τὸ μεκανό, ἡ δημιουργία-ἡδονή, ὁ μόχθος-ἔρωτας!

Πέρασαν μερικὰ λεπτά.

— Σταῦρο! Ξανάπε μουσικά. Σὲ βάφτισα Σταῦρο, φίλε, καλορρίζικος!

‘Ακούμπησε τὴν ξανάστροφη τοῦ δείκτη στὰ δαχτυλάκια τοῦ νεογέννητου ἀργά, ἀέρινα, μ’ ὅλη τὴν ἱερότητα τῆς στιγμῆς — τὸ καλύτερο βελούδο (τὶ βελούδο, χνουδὶ γαζίας!) σὲ προβολὴν ἀτσαλιού! ‘Ηταν ὁ τρόπος ποὺ τὸ μωρὸ θὰ «ἐλάμβανε ἐπαφὴν» μαζί του — μέσα στὸν ὕπνο του! ‘Ανάμεσά τους θ’ ἀπεκαθίστατο *προγραμματισμένη* ἡ «σημαντικὴ γνωριμία». Προχωροῦσε στὸ πρόγραμμά του ἀδιάφορος, μήπως πίσω ἀπ’ ὅλ’ αὐτὰ ἐμφιλοχωροῦσε κάτι τὸ δαιμονικὰ πρωτόφαντο, τὸ τερατωδῶς «ἀπάνθρωπο»... Δὲν γίνονταν διαφορετικά: ‘Όλα θὰ ‘πρεπε νὰ ὑπολογίζονται, νὰ μεθοδεύονται μὲ συνέχεια καὶ συνέπεια ἀπαρέγκλιτη, ἀνελλιπῇ, χαλύβδινη.

— Ποὺ λές, Σταῦρο, ἀπὸ σήμερα δὲν ἔχω ζωὴ. Παρατιθῶμαι. Θὰ ὑπάρχω μόνο γιὰ σένα — πέθανες-πέθανα, πρόσεχε τὴ ζωὴ σου, δὲν ἔχεις δικαίωμα νὰ τὴν ἀμελεῖς. Πρέπει ν’ ἀποδείξουμε μαζί πῶς ἡ Ζωὴ δὲν εἶναι ὁλότελα μάταιη — κάθε ἄλλο, πιθανῶς, παρὰ μάταιη! Πρέπει νὰ ξέρεις, φίλε, πῶς ἂν ἐπιτύχουμε νὰ πλησιάσουμε τὴν *τελειότητα*, ἡ ἀνθρωπότης θὰ ἔχει τὴν *πειραματικὴ ἀπόδειξι* δυνατότητας σωτηρίας της — μὴ αὐτοκαταστροφῆς της! Οἱ σοφοὶ θὰ σκύβουνε στὴν περίπτωσί

μας — μιὰ σίγουρα φωτεινὴ μέρα εἶναι ἀπὸ δειξίς πῶς μπορεῖ νὰ ὑπάρξει *ἀπειρο* πληθὺς *φωτεινῶν ἡμερῶν*! ‘Ας προσπαθήσουμε, φίλε, σήμερα ξεκινᾶμε τὸ μέγα ἔργο — τὴν ἀπόλυτη εὐτυχία σου, φύγαμε μαζί...

‘Εφερα τὴν πολυθρόνα δίπλα στὴν κούνια καὶ κάθησε συνεχίζοντας νὰ μιλάει στὸ παιδί. Λόγος βαυκάλημα, ὑποβολή, διάχυσις σιγουριάς. Στὰ ὄνειρα τοῦ νεογέννητου περνοῦσανε κιόλας οὐρανοὶ φωτός, ἁρμονίας, ἡ ποιήσις τῶν διαστάσεων, τῶν χρωμάτων, τῶν ἤχων (τὸ «στέρεο», πολὺ σιγά, ἔπαιζε ἐπιλεγμένα νανουρίσματα ἀπ’ ὅλο τὸν κόσμο).

— Καλὰ ἦταν νὰ μὴ γεννιόσουν, φίλε. Μ’ ἀφοῦ γεννήθης, πρέπει νὰ ζήσεις καὶ νὰ πεθάνεις εὐτυχισμένος. Ποὺ θὰ εἰπεῖ, πῶς αὐτὸ θὰ γίνονταν πιθανῶς δυνατό μόνο στὴν περίπτωσι ποὺ *δὲν θὰ σοῦ ἔλειπε τίποτε*, στὴν περίπτωσι ποὺ θὰ πλησίαζες τὴν *ἀκεραιότητα, τὴν τελειότητα*. Θὰ μοῦ εἶπεις: πῶς εἶναι δυνατόν κάτι τέτοιο, ἂν καὶ *οἱ ἄλλοι δὲν ἀκεραίωνονται*; Δὲν θὰ μοῦ *λείπει ἡ ἀκεραίωσις τῶν ἄλλων*; Καὶ βέβαια, φίλε. ‘Όμως αὐτὰ ἄς τ’ ἀφήσουμε γι’ ἀργότερα. Πρὸς τὸ παρὸν ἔνα νὰ ξέρεις: ‘Αν ζήσω ὅσο χρειάζεται, θὰ ‘σαι ὁ *ἄνθρωπος* ποὺ θὰ πλησιάσει τὴν εὐτυχία ὅσο κανένας ἄλλος. Λόγω τιμῆς!

— Μὰ τί λές, Γιώργη! Τὸν ἔκοψε ταραγμένη ἡ λεχώ. Μὴ προκαλεῖς τὴ μοῖρα! Σὲ ἱκετεύω... Φοβᾶμαι!

Γύρισε καὶ τὴν κοίταξε, σὰ νὰ τὴν ἐβγαζε ἀπ’ τὸ σπίτι. Δὲν χρειάστηκε νὰ μιλήσει. Μόνο ποὺ τὴν ξανακοίταξε — τώρα σὰ νὰ συγχωροῦσε γιὰ *τελευταία φορὰ* λόγον ἀνοίκειο, ἀμετροέπειαν, ἀστοχία...

— Θὰ μὲ κόψει μὲ τὸ «μπλακεντέκερ», λογάρισε ἡ ἄλλη, καὶ δὲν δίπλωσε λέξι. Δὲν εἶχε παράπονο, τὴ ζωὴ της θὰ τὴ ζήλευε κάθε γυναίκα. ‘Όμως αὐτὴ δὲν εἶχε ἄντρα, Δράκο εἶχε, «μὲ Δράκο ἔχω ἀνοίξει λογαριασμό», σκέφθηκε, «κιμὰ γιὰ κεφτέ-

δες νά τονε κόψω, ἐγὼ χάνω: Θὰ πεταχτεῖ γιὰ τσιγάρα στὸ περίπτερο καὶ θὰ γυρίσει σὲ καμμιά ἐξηνταριά χρόνια! "Αστον».

Τὸ μωρὸ ἔδειξε νὰ ξυπνάει, μὰ ξανακοιμήθη ἀμέσως, μόλις ἄκουσε τὴ φωνή του — ποὺ κιόλας εἶχε ἀρχίσει νὰ γράφεται στὸ ὑποσυνειδητό του.

Πῆρε τὴν πόστα — ἀλληλογραφία, ἐφημερίδες, περιοδικά. "Ερριχνε ματιές, μὰ ἡ κουβέντα μὲ τὸ παιδί ἦταν τὸ κύριο μέλημά του.

— "Ὅπως τὸ βλέπεις, Σταῦρο. "Ετσι θὰ δουλεύουμε, μαζί· ἀπὸ δῶ καὶ πέρα θὰ ἴμαστε πάντα μαζί. "Αξεχώριστα. Δίπλα - δίπλα. "Ὅ,τι θελήσεις, ὅ,τι χρειασθεῖς, θὰ στὸ προλαβαίνω ἐγώ, μὴ φοβᾶσαι. Σὲ πιστώνω χρόνο, φίλε, γιὰ νὰ μπορέσεις, ἐλεύθερος κι ἀπερίσπαστος, νὰ σκοπεύσεις τὴν ἀκεραΐωσι! Πρέπει νὰ φτιάξεις τὸν ἑαυτό σου, τὸν ἄνθρωπο (ἡ ἀκεραΐωσι τῆς ἀνθρωπότητας περνάει μέσα ἀπ' τὴ δική μας!) ὅσο πιὸ ἀκέραιον γίνεται — ἐγὼ θὰ βάλω ὅ,τι μπορῶ, ἐσύ ὅ,τι θὰ θέλεις. Κοίταξε πρὸς τὴν κούνια, χαμογέλασε τρυφερά κι ἀπόσπασε: Ποτὲ δὲν θὰ νιώσεις μόνος, δὲν ὑπάρχει τίποτε νὰ μὲ ἀποσπάσει ἀπὸ σένα — οὐτὲ ὁ θάνατος! Θὰ ἴμαι πάντα πάνω ἀπ' τὸν ὦμο σου — ὅταν δὲν θὰ ἴμαι, θὰ νομίζεις πὼς δὲν εἶμαι: "Ετσι θὰ πρέπει...

— Παναγία μου, βάλε τὸ χέρι σου, σκέπτονταν ἡ γυναίκα του. Αὐτὸς ἡ Θεὸς εἶναι ἡ θεριό ἡ καὶ τὰ δύο. Καλοκυράδες τοῦ σπιτιοῦ μου, φυλάτε τον μὴν ἀστοχήσει — «ὁ ἀγέλαστος κι ἂν γελαστῇ γιὰ λίγο, δὲν γελιέται»...

— "Απὸ αὔριο τὸ παιδί στὸ δωμάτιό του, πρόσταξε ὁ Δράκος.

— Μά, Γιώργη, ἂν χρειασθεῖ κάτι, ἂν κλάψει τὴ νύχτα;

— Θὰ ξενυχτῶ του. Πὲς στὴν Μαρία νὰ μοῦ στρώσει κοντά του.

...

Τὸ παιδί στὰ ἑπτὰ του χρόνια «ἔπιασε δουλειά» στὸ βενζινάδικο τῆς γωνίας — μισὴ βάρδια. Μῆτε ἕνας δὲν ἀμφέβαλλε πὼς εἶχε πατέρα θεότρελλο...

'Απ' τὸ μεσημέρι κι ἔπειτα ὁ χρόνος του μοιράζονταν σὲ καθηγητές, δασκάλους (ἡ «μητρική του γλώσσα» ἦτανε κιόλας...

τρεῖς γλώσσες) καί, φυσικά, στὸ παιγνίδι μὲ τὴν Τίνα καὶ τ' ἀδελφία της. Ἡ Τίνα ἦταν τὸ κοριτσάκι τοῦ πολύτεκνου περιπτερᾶ, ἀπέναντι, ποὺ ὁ Δράκος εἶχε σχεδὸν ἀποσπάσει ἀπ' τοὺς γονεῖς του. «Θὰ μοῦ δώσετε τὸ παιδί», τοὺς εἶπε, κι ὁ λόγος του δὲν σήκωνε ἀντίρρηση. Θὰ τὸ μεγαλώσω ὅπως τὸ δικό μου — σπουδές, γλώσσες, τὰ πάντα. Σοβαροί, νοικοκυραῖοι, μυαλωμένοι ἄνθρωποι εἰστε, πρέπει νὰ καταλάβετε ἀμέσως. "Αν ἀγαπηθοῦν, τὰ παντρεύω. "Αν ὄχι, ἡ πεθάνει ὁ γιός μου, τὸ προικίζω ἐγώ — τῆς ἔγραψα σήμερα (τοὺς ἔδωσε τὰ χαρτιά) τὸ μισὸ χτήμα τῆς Ἐκάλης, σαράντα στρέμματα. Σκεφθῆτε, καὶ τὸ βράδυ μοῦ λέτε» — τρελλάθηκαν οἱ ἄνθρωποι...

"Ετσι ἔγινε ποὺ ἡ Τίνα, στὰ τέσσερα χρόνια της, μετακόμισε στὴν καινούργια της οἰκογένεια, καὶ ποὺ ὁ πατέρας της διορίστηκε στὸ «Προσωπικὸ» τοῦ Ἑργοστασίου — τώρα ἦτανε Προσωπάρχης. Ἀποδείχθηκε ἱκανότατος στὶς σχέσεις ἐπιχείρησης - προσωπικοῦ, ἡ σωστὴ κρίσι του ἐπιβάλλονταν, εἶχε τὸν τρόπο νὰ τὴν περνᾶ στοὺς ἐργατοῦπαλλήλους, ἡ σοβαρότης καὶ ἡ λογικὴ του ὑποχρέωναν, μεταδίδονταν. Μέρα-νύχτα στὸ ἐργοστάσιο ἦταν τὸ μάτι καὶ τὸ χέρι τοῦ ἀφεντικοῦ, ὁ φύλακας-ἄγγελος τῆς γιγαντιαίας βιομηχανίας...

Στὶς ἑννέα τὰ παιδιὰ κοιμόταν στὰ δωμάτιά τους, τὸ σπῆτι ἡσύχαζε ἀπ' τὸν κάματο καὶ τὴ φασαρία — τ' ἀδελφία τῆς Τίνας τὰ ἔπαιρνε ἀμέσως μετὰ τὸ βραδυνὸ φαγητὸ ἢ μητέρα τους, ἔμεναν πολὺ κοντά.

"Ὅταν ὁ Σταῦρος ἔκλεισε τὰ δώδεκα, εἶχε ρόζους στὰ χέρια κι ἦτανε «μάστορας» στὴ «μερσεντές»! Πὼς ἔγινε, μὴ ρωτᾶτε — ἕνα σᾶς λέγω: "Αν θέλετε νὰ κάμετε τὰ παιδιὰ σας ἀξιόλογους ἄνθρώπους, ἂν θέλετε νὰ κάνετε, κυρίως, ἐπιστήμονες κι ὄχι μικροκατεργαρίους - μεγαλοκατεργαρίους μὲ πτυχίο, βάλτε τα σὲ βενζινᾶ, ὑδραυλικό, παπουτσή, σιδερᾶ, μπιστοναλὸγο, κηπουρὸ — σοβαρὲς κουβέντες...

Στὸ σημεῖο αὐτὸ διακόπτεται ἡ καριέρα τοῦ Σταύρου στή... Μερσεντές. Τὸ παιδί εἶχε πιά ἐξοικειωθεῖ μὲ τὴν ἐργασία, ὁ μόχθος εἶχε περάσει στὸ αἷμα του ἔρως καὶ ἡδονή — τώρα, ὅταν κουράζονταν μὲ μιὰ

δουλειά, ξεκουράζονταν πιάνοντας άλλη! Φυσικά ο πατέρας του ξαγρυπνούσε, είχε τὸν τρόπο νὰ βγάζει τὰ δυὸ παιδιά (σχεδὸν πάντα μαζί με τ' ἀδελφία τῆς Τίνας) στὸ βουνό, στὴ θάλασσα, στὴν ἐξοχή. Ὁ Σταῦρος διασκέδαζε ὁδηγώντας τὸ δυνατό ἀμάξι τοῦ πατέρα του στὰ βουνά. Συχνὰ τὸ ἄφηναν κάπου, φόραγαν τὰ ὀρειβατικά τους ἄρβυλα καὶ σκαρφάλωναν στὶς κορφές. Τὸ καλοκαίρι, πάλι, κυβέρναγε μόνος τὴν «ΤΙΝΑ», εἰδικὴ παραγγελία στοὺς «Στῆβενς καὶ Στῆβενς» τοῦ Πλύμουθ, κόβοντας μόνος του τὶς ρότες (ὅλο πανί!) — εἶχανε «κάμει» μέχρι Λὰς Πάλμας καὶ Λὰ Κορούνια (ἀκροπατήσανε τὴ Μπισκάγια)!... Μιὰ ἀσημαντὴ ἐμπλοκὴ παρουσιάσθηκε, ὅταν ζήτησε τὴ μοτοσυκλέττα, μὰ φυσικὰ δὲν ἐγινε θέμα: Τὸ ἴδιο βράδυ ἡ μοτοσυκλέττα ἦτανε στὸ γκαράζ.

— Θὰ σοῦ τὴ χαρίσει τὴν Πέμπτη, στὰ γενέθλιά σου, εἶπε ἡ Τίνα.

Κατέβηκαν στὸ γκαράζ με χτυποκάρδι. Ὁνειρο! Σὲ μάγεψε καὶ σὲ φόβισε. Μὰ ἔτσι κι ἀλλιῶς ἦταν ἓνα χάρμα, ἓνα ποίημα, χίλια ἐξακόσια κυβικά, δισκόφρενα με κομπιούτερ!... Ὅταν τὴν καβάλησε — ἐν στάσει— ἀνοιξαν τὰ πόδια του, τοῦ φάνηκε πὼς εἶχε ἓνα θηρίο τῆς Ἀποκάλυψης κάτω ἀπ' τὰ σκέλη του, ἦταν κάτι τὸ τερατώδες. Αἰσθάνθηκε δέος «Πὼς καβαλιέται αὐτὴ ἡ πολυκατοικία;», διερωτήθη, «καὶ μύγα νὰ τρακάρω, θὰ με σκοτώσει...».

Ὅταν ἀνέβηκαν, τοὺς εἶπε πὼς τὸ γραφεῖο τους θὰ ἴσταν ἓνα φάκελο.

— Ρίξτε μιὰ ματιά, ἀπόσπασε ἀδιάφορα, καὶ τοὺς καληνύχτισε.

Ἀνοιξαν τὸ φάκελο — τί φάκελος; βαλίτσα ὁλόκληρη. Ἦταν γεμᾶτος με ἀποκόμματα ἐφημερίδων — κάθε ἀποκόμμα καὶ δυστύχημα με μοτοσυκλέττα. Οἱ φωτογραφίες, ταξινομημένες προσεχτικά, προβάλλονταν ἰδιαίτερα. Πρόσεξαν τὴν ἡμερομηνία τοῦ πρώτου ἀποκόματος: *Ἡ μέρα πού εἶχε γεννηθεῖ ὁ Σταῦρος!* Δεκαφτὰ ὁλόκληρα χρόνια, ὡς χθὲς ἀκόμα, ἀπ' τὴν ἴδια ἡμέρα πού γεννήθη ὁ γιός του, αὐτὸ τὸ χαλύβδινο τέρας ἄρχισε τὴ μάχη του ἐναντίον τῆς «μηχανῆς»! Ἀκούραστος, σιωπηλός, μεθοδικός, ἀήτητος!... Ὑπῆρξαν φωτο-

γραφίες με τσακισμένο νεανικὰ κορμιά, μιὰ κοπέλα δεκάξι χρόνων κομμένη στὴ μέση. Μιὰ δευτέρη, ἀποκεφαλισμένη στὴ μιὰ φωτογραφία, χαμογελοῦσε εὐτυχισμένη στὴν ἄλλη — δυὸ μέρες μπροστά! Φρίκη, φρίκη, φρίκη! Ἐνα φρικτὰ μακελλεμένο κορμάκι, ἓνα οἰκτρὰ παραμορφωμένο παιδικὸ πρόσωπο — πού κανεὶς δὲν ὑποψίασε, προειδοποίησε, προστάτευσε! Δὲν εἶχε ἐκτιμήσει τὸ θαῦμα τῆς ὑπαρξης, τὸ εἶχε περιφρονήσει — δὲν ἤξερε! Τίνα τὴν ἔλεγε καὶ αὐτὴ, μὰ... γιὰ στάσου, κι ἄλλη Τίνα παρέκει, κι ἄλλη, καὶ Σταῦροι πολλοί, ὅλοι — ξάφνου κατάλαβαν: Εἶχε σβήσει περίτεχνα ὅλα τὰ ὀνόματα καὶ τὰ εἶχε ἀντικαταστήσει με τὰ δικά τους, τὰ εἶχε κάμει ὅλα Τίνα καὶ Σταῦρος! Ὁχι, δὲν τὸ ἵπαιρνες μάχη, ἤξερε νὰ διαλέγει τὰ ὅπλα του!...

— Τί γίνεται, ἂν τσακιστοῦμε; εἶπε πρώτη ἡ Τίνα. Κι ἔβλεπε νοερὰ τοὺς «γέροντες» παραλοισμένους μπροστὰ σὲ δυὸ πτώματα — τοῦ Σταῦρου καὶ τὸ δικό της. Καὶ πρόσθεσε δῆθεν ἀστεῖα: Κι ἔχουμε τέσσαρους!...

— Δὲν τὴν ἤθελα τὴ μηχανή, εἶπε κι ὁ Σταῦρος. Ἀν παθούμε τίποτα, θὰ ἐπιτεθεῖ με τὴν Πόρσε στὶς Καβοκολώνες.

Σιγὰ-σιγὰ μοντάρησε στὸ νοῦ του τὴ φιλοσοφία τοῦ Δράκου γιὰ τὶς «μηχανές»: «Ὁχημα τῶν νέων», ὑπεστήριξε, ἡ μοτοσυκλέττα ἔχει θετικὰ ἢ ἀρνητικὰ συνακόλουθα πού ἀφοροῦν σ' ἀνθρώπους με ἑλλιπῆ γνώσιν ἐπὶ γνωστῶν πραγμάτων. Πού θὰ εἰπεῖ, πὼς, ἂν στὴν ἐφηβικὴ ὑπερεκτίμησι τῶν ἰδίων δυνάμεων προσθέσεις τὸν ἀνήθικο γιγαντισμὸ αὐτῶν τῶν μηχανῶν σὲ ἴππους (ἡ δικὴ του εἶχε κοντέρ... 280!), καταλαβαίνει πολὺ εὐκόλα τί σημαίνει σύγκρουσις ἢ ἀπώλεια ἰσορροπίας σὲ τέτοιες ταχύτητες! Ἐξ ἄλλου, καθὼς ἡ μηχανὴ εἶναι ἡ φθηνότερη καὶ «κοινωνικότερη»... ἱπποσύνη (ποῖος σὲ βλέπει στὴ θάλασσα ἢ στὸν ἄερα;...), ἡ ἀνάπτυξις τοῦ ἐρωτικοῦ στοιχείου κι ἡ ἀόριστη ὑποψία τοῦ ἐφήβου γιὰ τὸν θανάσιμα ἀνταγωνιστικὸ στίβο πρὸς τὸν ὁποῖον στριμώχεται (πού δὲν ἐπιτρέπει ἐπιβίωσι στὸν ἡττημένο), καὶ μαζί ἢ προϊούσα μάκρυνσις ἀπ' τὴν παιδικότητα δημιουργεῖ στοὺς νέους:

α) την ανάγκη να δηλώσουν - υποδηλώσουν προσωπικότητα ρωμαλέαν, ολοκληρωμένη, επαρκή,

β) την ανάγκην διάψευσης - απόκρυψης - συγκάλυψης όσων *άρνητικῶν* οί ίδιοι φοβούνται, υποψιάζονται ή αναγνωρίζουν (ανομολόγητα) σ' αυτά που συγκροτούν την προσωπικότητά τους,

γ) την ικανότητα μιᾶς οίονει άνεξαρτησίας, πού, άπόρροια τής *άνοδικῆς* πορείας τής *δικῆς* τους *καινούργιας* *δύναμης* καί τής *προϊούσας κατάπτωσης* τής παλιάς (γεννητόρων), κάνει έφικτή τήν *έκβάσι* των γονέων.

Τά άνω όλα ένεργοῦν σέ τρόπον, πού τὸ τελείως άνώριμο έφηβικὸ πνεῦμα (άν δέν διαπαιδαγωγεῖται καταλλήλως...) *διαστρέφεται* (άντὶ νὰ ώριμάζει...), κατὰ τὸ λόγον πού τὸ άποσποῦν άπ' τὸν αὐτοέλεγχον ή άεργία — φυγοπονία, νωθρότης, κωφότης, άμεθεξία, έλλειψις ενδιαφέροντος! "Ετσι οί νέοι, σήμερα, άμελοῦντες τήν άνάπτυξι των ίδιων ζωτικῶν άπαραίτητων άνταγωνιστικῶν δυνάμεων, τή «βγάζουν» άκοπα ύπαινισσόμενοι ρώμη κι έπάρκειαν άνάλογη των... κυβικῶν τής μηχανῆς τους — δηλαδή τοῦ με έξοδα των γεννητόρων δαπανηροῦ βίου τους!».

Μιά άλλη φορά, σέ παρεμφερή συζήτησι, τοῦ εἶχε εἰπεῖ: «Δέν νομίζω πώς εἶναι άθλητισμός οί πέραν τής άνθρώπινης αὐτοδυναμίας μάταιες επιδόσεις. "Αθλησις εἶναι ή άσκησις γιά ύγιες σῶμα καί πνεῦμα! "Η επιδίωξις (με κίνδυνο συντριβῆς) άσκοπων επιδόσεων εἶναι διαστροφή. "Εξ άλλου ή άνάπτυξις μεγάλων ταχυτήτων δέν προσέφερε τίποτε στήν άνθρωπότητα. "Απεναντίας: Μικραίνοντας ζοφερά τίς διαστάσεις (χώρου καί χρόνου), δολοφονώντας τὸ έξωτικό, τὸ όνειρο, τήν ποίησι, τή μαγεία τοῦ μακρυνοῦ, τοῦ άγνωστού, τοῦ καινούργιου, καθιστᾷ τή ζωή όλο καί περισσότερον άγχώδη, πυρετική, *άγαλήνευτη!*... *Δολοφονεῖ τήν προσδοκία!*...».

Μέ τὸ πού κάθησαν στὸ τραπέξι, ὁ Σταῦρος δήλωσε πώς δέν θά κρατοῦσε τή μηχανή. «Εὐχαριστῶ, πατέρα», εἶπε. «Δέν νομίζω πώς μοῦ χρειάζεται»...

— Δέν θά μοῦ τοῦς φέρουνε στὸ τσουβά-

λι, σκέφθη ὁ Δράκος. Δέν θά σκοτωθοῦνε στήν ασφαλτο!

"Εβγαλε άπ' τήν τσέπη του μιᾶ κλειδοθήκη καί μιᾶ κάρτα. «Δῶρο γιά τ' αὐριανά σου γενέθλια», εἶπε. «Εἶναι τὸ σπίτι *σας* στήν Πολιτεία. Τὸ *δικό σας* σπίτι. Νὰ πηγαίνετε, ὅταν θά θέλετε. "Απόψε θά σᾶς περιμένει ἐκεῖ ή Μαρία — τσακώθηκε καί μετὴ μάνα σας, δέν τήν ξεφορτώνεστε με τίποτα... Αὔριο στίς ἔξι θά ῥθουμε νὰ σᾶς δοῦμε...».

Τούτη τή νύκτα ὁ Σταῦρος έκλεινε τὰ δεκαεπτὰ. "Ενα χρόνο μεγαλύτερος άπ' τήν Τίνα.

Τήν άλλη μέρα τὰ παιδιά άπ' τίς πέντε άνοιξαν τήν έξώπορτα καί περίμεναν — δέν εἶχαν ύπομονή. Στὸ πεζοδρόμιο, άντικρύ, άκουμπησμένος στὸν τοίχο στεκόταν ένας παράξενος άνθρωπος. "Εμοιαζε μπιστανατζῆς, πού κάτι περιμενε. Φοροῦσε πλατύγυρη ψάθα κατεβασμένη στὰ μάτια.

Δέν άργησε νὰ τὸν γνωρίσει ὁ Σταῦρος.

— Τίνα, εἶπε, ὁ Δράκος! Δέν μποροῦσε νὰ περιμένει στίς ἔξι! "Ανοιξε τὰ χέρια κι ὤρμησε στὸ ψάθινο καπέλο.

— Μήηη, φώναξε ή κοπέλα παγωμένη, κι έχύθη νὰ τὸν κρατήσῃ. Μὰ όλα εἶχαν πιά τελειώσει...

Κανείς δέν μπόρεσε νὰ καταλάβῃ πού εἶχε δραπετεύσει... Τὸ φοβερὸ μέτωπο εἶχε τινάζῃ στὰ εἴκοσι μέτρα τὸ νεανικὸ κορμί. Τὸ κρανίό εἶχε διαλυθεῖ στήν τσιμεντένια κολώνα — άπό μέσα χύνονταν στήν ασφαλτο τέσσαρες γλώσσες, φυσικές, χημεῖες, μαθηματικά, δέν θά χρειάζονταν πιά, τίποτε δέν θά ὠφελοῦσαν, ποτέ, τίποτε. "Ο φοβερὸς τζάγκουαρ ξελαχάνιαζε παρακεῖ: πάφ, πάφ, πάφ! Στὸ ρελαντὶ γκρέμιζε πύργο — ἦταν τῶν ὀκτῶ λίτρων! "Ο μπιστανατζῆς πάντα στὸ ἴδιο μέρος, πάντα άκουμπησμένος στή μάντρα. Μόνο πού εἶχαν διπλώσει τὰ πόδια του — πού εἶχαν μεπερδευτεῖ σάν παράλυτα. "Η ψάθα ἱσοροποῦσε άκόμα στὸ κεφάλι του, μὰ θά πεφτε σέ λιγάκι...

....

"Η ἱστορία ἔληξε γρήγορα: "Ο ένας στὸ νεκροτομεῖο, οἱ δυὸ πάρα δίπλα, στὸ θεραπευτήριο «'Αγία Τερέζα»...

‘Ο «Δράκος» «καθάρισε» άμέσως, τὸ κορίτσι χρειάστηκε δεκαριά μέρες. Σ’ αὐτὸ τὸ διάστημα πάντα ἀνάμεσα ὕπνο καὶ ξύπνο (μόλις πού μισοξύπναε μερικά λεπτά) καταλάβαινε ἀόριστα πὼς αὐτὸς ἦταν πάντα ἐκεῖ — πὼς κυβέρναε ἕνα-ἕνα τὰ δευτερόλεπτα τῆς ζωῆς τῆς. ‘Ενιωθε ἡσυχία, μιὰ γλύκα νάρκωση τὸ σῶμα τῆς καὶ τὸ πνεῦμα τῆς, δὲν εἶχε νὰ σκεφθεῖ τίποτε... ‘Ισως κάπως ἔτσι νὰ ‘ναι κι ἡ «εὐτυχία τοῦ θανάτου»! Νὰ ἐμπιστευέσαι, νὰ ἐπαφίεσαι, νὰ μὴ θέλεις, νὰ μὴ πολεμᾷς!...

Τῇ μέρᾳ πού εἶπαν νὰ τῆς κόψουν τὸν ὕπνο, μὲ τὸ πού πῆρε ν’ ἀναλογιέται, κατάλαβε πὼς ἦταν κοντά τῆς ὅλοι· σὰ νὰ ‘στεκαν ἀπέναντί τῆς, κολλημένοι στὸν τοῖχο — τὸ δωμάτιο πνιγμένο στὰ ἄνθη... ‘Όταν ἡ εἰκόνα ἔγραψε καθαρά στὸ νοῦ τῆς, ὅλοι γελοῦσαν χαρούμενοι, ἐγκάρδια, λυτρωτικά... Πῆρε μπροστὰ τὸ μυαλό, «παίζουνε θέατρο κατὰ πού τοὺς δασκάλεψε», συλλογίστηκε. ‘Εκεῖνος, παράμερα ἐπίσης, γέμιζε ὥστόσο τὴ μεγάλη κάμαρα. Εἶχε τὸ δείκτη κάθετον στὴ μύτη, γνέφοντας τῆς πὼς δὲν ἔπρεπε νὰ μιλήσει. Χαμογελοῦσε τῇ γνώσῃ γκριμάτῃ, πού σὲ ἡσύχαζε καὶ ἀπάλυνε· πού σοῦ ‘λεγε, «μὴ νιάζεσαι, εἶμαι πίσω ἀπ’ τὴν τρωτότητά σου ἐγώ, περνῶ στὴ δική μου μερίδα τὰ χρέη σου, μὴ σε κλειτίζεις, μὴν ἀνησυχεῖς... Πλησίαζε στὸ κρεβάτι ἀργά, δλόφωτος, θετικός, ἀκριβῆς — τὸ δάχτυλο πάντα στὴ μύτη μὲ σημασίαν ἀξεκαθάριστη κι ὥστόσο ἀναντίρρητη, πειστική, ἐγκυρη...

— Μὴν εἰπῆς λέξι, ἀκούστηκε ἡ φωνὴ του σιγαλινῇ, πραῦντικῇ, «κοινωνός». Μὴ μιλήσεις! Δὲς τὸν κόσμο ὅπως ἀκριβῶς εἶναι. ‘Ό,τι λείπει θὰ λείπει γιὰ πάντα, ἀμετάκλητα, ἀμετάβλητα, ἀμεταλλοίωτα. Δὲν θὰ ὠφελοῦσε σὲ τίποτα ἡ ἐξάρτησις ἀπ’ τὸ παρελθόν, ἡ ἀντλησις ἀπ’ τὴ μνήμη! Μὴν καταδεχθεῖς τὴν πρόσκλησις στὸ ἀνύπαρκτο, τὴ διαμαρτυρία, τὸ παράπονο! ‘Εδειξε τοὺς «κολλημένους στὸν τοῖχο»: «Κοίτα τους», εἶπε. «Δὲς τους καλά. Μιὰ τρίχα τοὺς κρατᾷ ὅλους... Μὴ τὴν κόψεις — ἐγὼ στοὺς ἔφερα γελαστοὺς, μὴ μοῦ τοὺς ἀπелπίσεις...».

‘Αγγίξε μὲ τὴν ἀνάποδη τῶν δακτύλων

τὸ μάγουλό τῆς — τὸ γνώριμο ἀκριβὸ χᾶδι του. Κοιτώντας τὴν ἴσια στὰ μάτια περνοῦσε στὸ βάθος τῆς ὑπαρξῆς τῆς ὅλη τὴν ἀκαταδάμαστη θέλησί του, λίγο ἀκόμα καὶ θὰ τὸν ἔλεγε πέτρινο σύμβολο ἐνὸς ἀδιάλλακτου, ἀνένδοτου Κρο-Μανιόν, πού, ἀπορρίπτοντας τὴν εἰδολογική του «ἐξέλιξη», πισωστρέφει πρὸς τὶς ἀρχέγονες καταβολές του — παίρνει τὸ δρόμο τοῦ γυρισμοῦ...

Τὸ κορίτσι ἄφησε μ’ ἐμπιστοσύνη τὸ χέρι του στὴν κυκλώπεια χούφτα.

— Θέλω νὰ κάνω μπάνιο, εἶπε.

Τῆς ἔρριξαν στοὺς ὤμους τὴ ρόμπα — ἦρθαν οἱ «μαμάδες». Δοκίμασε λίγο τὰ πόδια τῆς, στήθηκε — δεκάξυ χρονῶν νιότη!... Τοὺς κοίταξε ὅλους ἕναν-ἕναν, μὲ τὴ σειρά.

— Μὴν ἀνησυχεῖτε, εἶπε. ‘Ο κεύ, μαμά. Κι ὕστερα γυρίζοντας καὶ στὴ «δεύτερη» (τὴ φυσική τῆς), ξανάπε: «‘Ο κεύ, μαμά». Οἱ ἄντρες βγήκανε στὸ σαλόνι.

...

Τῆς ἔβγαλε τὴν Παναγία, καθὼς τὴν ἔφερε στὸ σπῖτι. Μὲ τὸ πού τέλειωναν τὸ τένις κάθε πρωί, τὴν γύριζε σ’ ὅλη τὴ συμφωρὰ τῆς ‘Αθήνας: Σπαστικά, ἀπροσάρμοστα, «‘Ανιάτων», «Λοιμωδῶν», «Δαφνί», «Σωτηρία»... Σχεδὸν ἀμέσως κατάλαβε, πὼς δὲν ὑπῆρχανε περιθώρια νὰ σκεφθεῖ τὸν ἑαυτὸ τῆς. Τί ἦταν ὁ δικὸς τῆς πόνος μπροστὰ σὲ τέτοιες, δίχως ἔλπισι, καταδίκες; ‘Ακόμα κι ὁ θάνατος τοῦ Σταύρου ἦταν ἕνα γεγονός, πού ἡ φρίκη του τέλειωσε πρὶν ἀκόμα ἀρχίσει!... Δὲν ἦταν ντροπὴ νὰ σκέπτεται τὴν πάρτη τῆς ἔτσι κοντὰ σὲ τόσο πόνον, σὲ τόση καθημερινὴν ἀπόγνωση; Μὲ ποιὸ δικαίωμα νὰ παραπονιόταν αὐτὴ, πνιγμένη στὴν ὑγεία, εὐμάρεια, δόξα — νὰ τὴν σκεπάζει τέτοια φτερούγα; Δὲν θὰ ‘ταν νοσηρότης, διαστροφή, νὰ δένεται σ’ ἕνα γεγονός, πού, *τελειωμένο γιὰ πάντα*, δὲν ἔκανε παρὰ νὰ ἐπαληθεύει τὸ ἀμετάκλητο, ὀριστικό, ἀναλλοίωτο;

— Πάει, κυρά μου, παραδέξου το, αὐτὸ ἦτανε, τέλειωσε! Δὲν ἔγινε ἡ Πλάσι γιὰ λόγου σου, κάνε τόπο στὴ Ζωή, παραμέρισε, βούλω το... Δὲν θὰ μιλοῦσε ποτὲ πιά γι’ «αὐτό»...

...
 «Η «λιγοκάρδια» τῆς ἦρθε στὸν «Ἅγιο Σάββα». Εἶχαν γυρίσει ὅλους τοὺς θαλάμους — ὅλα θειάφι, ζαφορά, καταδίκη χωρίς ἐπαύριο! Συνήλθε ἀμέσως. «Δὲν εἶναι τίποτε, πατέρα», εἶπε, «μὴν ἀνησυχεῖτε».

— Τὴν παραφώρτωσα κι ἐγώ, συλλογίστη' αὐτὸ τὸ Δράκος. Πρέπει νὰ λασκάρω ἀπὸ αὐριο... Ἐξ ἄλλου ὁ σκοπὸς ἔχει ἐπιτευχθεῖ...

...
 Πέρασαν μέρες. Ἐκεῖνος καθόταν σὲ μιὰ πολυθρόνα ξεφυλλίζοντας κάτι χαρτιά. Ξαφνικά πόρτες, ποδοβολή, θόρυβος, φασαρία. «Τί γίνεται;» ἀναρωτήθηκε. Πρὶν συνειδητοποιήσει τὸ γεγονός, τὸ κορίτσι εἶχε ριχτεῖ στὰ πόδια του. Ἐφίσησε μεγάλη φωνή, δαμάλα πού σφάζεται, καὶ λύθηκε σὲ λυγμούς. Ἐκλαιγε δυνατά, ἀντρίκια, παληκαρίσια, ἀντρόπιαστα, δεκάρα δὲν ἔδινε· ἀνοιξαν οἱ κρουνοί, τὰ δάκρυα τρέχανε λεύτερα στὰ παιδικὰ μάγουλα — τώρα ἔκλαιγε τίς χυμένες στὴν ἀσφαλτογλώσσες, χημεῖες, φυσικές! Ἀγκάλιαζε τὰ γόνατα πού τὴν εἶχαν κρατήσει ἀπειρες φορές κοριτσάκι, «Δράκο μου», ἔλεγε μέσ' στ' ἀναφυλλητὰ της, «Δράκο μου, Δράκο μου...».

Ἐκεῖνος τῆς χαίδευε τὸ κεφάλι, περνοῦσε ὅλη ἡ σιγουριά τῆς φοβερῆς του θέλησης στὸ νεανικὸ στῆθος, μὴ σπάσει... Καὶ ξαφνικὰ *στηλαυτιάστηκε*, ὁσμίστη τὸ μῆνυμα, ἓνα ρίγος διέτρεξε τὸ κορμί του. Σηκώθη, ἴδιος ὁ παλιός, γρανίτινος πύργος, κοίταξε πρὸς τὸ κεφαλόσκαλο.

— Ἀγγελικὴ, φώναξε μὲ φωνὴ σταθερὴ. Μαρία! Τοιμάστε τὸ δωμάτιο τοῦ Σταύρου!

Θὰ ξανάρχιζε...

...
 Δυὸ χρόνια μετὰ τὴ γέννησι τοῦ καινούργιου Σταύρου ὅλα εἶχανε πάρει τὴ σειρά τους στὸ σπίτι. Τὸ παιδί μεγάλωνε σωστά, ὡραῖα, κατὰ τὸ πρόγραμμα. Στὴν οἰκογένεια δὲν ὑπῆρχε πρόβλημα.

Μιά μέρα τὴ φώναξε στὸ γραφεῖο του.

— Κόρη μου, ἄρχισε ξέροντας τί θέλει, τὸ παιδί ξεπετάχθηκε, ἀντρεῖται, ἡ δικὴ μας ζωὴ, θέλω νὰ εἰπῶ ἡ δικὴ μου καὶ τῆς

μητέρας, ἀκολουθεῖ τὴ φυσικὴ τάξι. Μὴν ἀνησυχεῖς, γεροὶ εἴμαστε, μὰ καὶ οἱ γεροὶ πεθαίνουνε σὰ γεράσουν. Τὸ πρόβλημα πού θέλω νὰ λύσω εἶναι τὸ δικό σου, ἡ δικὴ σου ζωὴ...

— Πατέρα, δὲν βλέπω καμμιά «δική σας» καὶ «δική μου» ζωὴ, κοινὴ εἶναι ἡ ζωὴ σ' αὐτὸ τὸ σπίτι. Κοινὴ τελεσίδικα...

Χαμογέλασε μὲ κατανόησι ὁ γέρος.

— Μὲ σένα δὲν χρειάζονται εἰσαγωγές: Πρέπει νὰ σὲ γνοιαστῶ ὁ ἴδιος. Περίμενα κάποια δικὴ σου ἀπόφασι, ἀργεῖ, δὲν μ' ἀρέσει. Πρέπει νὰ σκεφθεῖς τὸν ἑαυτό σου, καὶ θὰ τὸ κάμεις, μὰ τὸ Θεό! Ἀρκετὰ πέρασες, φθάνει. Εἶσαι νέα γυναῖκα...

— Ὅχι, πατέρα, ἀντέδρασε ἥρεμα τὸ κορίτσι. Νέα, ναί, εἰμαι. Μητέρα, ναί, εἰμαι. Ὅμως, *γυναῖκα δὲν εἰμαι* — ὄχι πιά! Σ' αὐτὸ τὸ σπίτι ἀνήκω καὶ σ' αὐτὸ θὰ πεθάνω.

— «Ὅχι πιά»; ἀπόρησε χαμένος, πελαγωμένος, προσπαθώντας νὰ συλλάβει τὴν φοβερὴ πραγματικότητα. Εἶσαι νέα, εἶσαι μητέρα, μόνο γυναῖκα δὲν εἶσαι; Τί σημαίνουν αὐτά; Τί λές, κόρη;

— Παραιτήθηκε, πατέρα. Ἐπρεπε νὰ βρεθῶ ἔτοιμη, ἂν μ' ἀφῆναντε μισοστρατίς. Θυμηθῆτε τὸ ταξίδι μου τὸν Αὐγουστο... Στὸ Λονδίνο...

ὦωωω! ὦωωω! Τῆς ἔκαμε νόημα νὰ φύγει καὶ δίπλωσε στὸ κρύσταλλο τοῦ γραφείου. Μούγκριζε σὰ βαρεμένος βρόντο-σαυρος, ἔκλαιγε δυνατά, σπαραχτικά, ἀδιάφορος γιὰ τὴ λιγοψυχία του, δὲν ἔκλαιγε τὸ γιό του κι ἔκλαιγε τὴ *θηλύτητα* ἐνὸς κοριτσιοῦ — ἀποτεφρωμένη σὲ μιὰ κλινικὴ τοῦ Δυτικοῦ Λονδίνου!

— Πέρασαν δυὸ ὥρες κοντά. Χόρτασε τὸ κλάμα, ἡμέρωσε, ἡσύχασε. Βγῆκε. Τὸν περίμενε καθισμένη ἔξω ἀπ' τὴν πόρτα.

— Δράκο μου, τοῦ 'πε χαμογελώντας.

— Ἄλλου τὸ περίμενα κι ἄλλου μοῦ βγήκε, σκέφτη ὁ γέρος, κι ἐμοιαζε δρὺς πού τὴ βαράει μέγας σορόκος...

Νύφη, τὸ χιόνι ἐπάτησες κι ἐπῆρες τὴν ἀσπράδα — θυμῆθη τὸ γάμο του. Πέρασε τὸ χέρι του στὸ μπράτσο τῆς κοπέλας — ἦταν πού τοῦ 'δειχνε ὁ καιρὸς, ἡ προσωρινό; Ἐλύγα ὁ δέντρος ἢ τοῦ 'βγε ἡ σβιλάδα;

Κοιτώντας λοξά καμάρωνε τὴν «κατὰ κρόταφον» γραμμὴ τοῦ προσώπου της, δὲν χόρταινε τὴ θηλυκὴ της μεγαλωσύνη. Ὡ-
θελε νὰ χαϊδέψει τούτῃ τὴν *ψαύχενη* χάρι,
τὴν *εὐθυτένεια* αὐτῇ, τὸν κύκνειο λαιμό.
Μά, συλλογίστη, δὲν ἔπρεπε: Δὲν χαϊδεύ-
ουν τὸν *σκύμνο*, χαλᾷ ἡ σειριά του, ἡ φύσι
του διαστρέφεται, διαφθείρεται, *ἐκπορνεύ-*
εται ἡ λιονταροσύνη του!

— Δράκαινα, εἶπε μέσα τοῦ τρυφερά, κι
ἀνάσανε βαθιὰ τὸ ἄρωμά της.

...

Ρουφώντας τὴ σούπα τοῦ θριαμβευτικά,
ἀνέτρεπε λὲς ὅλη τὴ σιγουριά ἑνὸς ἐπιμη-
θειϊκοῦ, *αὐτοπροδιδόμενου* κόσμου. Ἐνὸς
κόσμου ποὺ *πρόσπεφτε*, *ικέτης* καταγέλα-
στος κι ἐπονείδιστος, στὸ ἴδιο τὸ... *κυλῶ-*
νειον ἄγος — στὸ ὕψιστο ἀνοσιούργημα!
Ἀπεδείκνυε, λές, τὴν ἀνεδαφικότητα τῶν
ἐδαφισμένων, τῶν αὐταποδείκτων τὸ ἀνα-
πόδεικτο — ψευδῇ, ἐπισφαλῇ τὴν προαιώ-
νια σύμπηξιν. Ὁχι! Ἡ Πλάσις ὕστεροῦσε,

δὲν ταίριαζε σὲ τούτῃ τὴν κοπέλα, ἔπεφτε
πολλὰ φυρῇ σὲ τέτοιαν *ὀρθοτένεια* κι *ἀτρω-*
σίαν, ἐβγαίνει *ὑβρις* γιὰ τοῦτο τὸ *ἀταλάντευ-*
το ξίφος!... Τὸ ξαναλέω: Ἡ *Πλάσις* ἦταν
ποὺ συνιστοῦσε *ὑβριν*, ἡ *πλανητικὴ* μάζα
(ἐδῶ) ἦταν ἡ *ὑβρις*, ἡ *συμπάγεια* τῆς ἀδρά-
νειας ἦταν — *πλάσις* κι ἀδράνεια, αὐτές, ὁ-
ποχρεώνονταν σὲ προσαρμογὴ: *Ὑπῆρχε*
πιά τὸ καινούργιο πρότυπο, τὸ μοντέλο γιὰ
τὴν *καινούργια χύτευσι*!... Κι ἦταν ἀκριβῶς
αὐτὴ ἡ *ἀέρινη ἀτέλειωτη κάμα*, ποὺ γλύ-
στραγε δίπλα τοῦ μόλις, αὐτὸ τὸ χαλύβδι-
νο φλέγμα, ποὺ ἔτσι κρύα βυθίστη στὸν *ἴδιο*
τοῦ ἐαυτοῦ ἐτούτῃ ἡ συνισταμένη αἰδοῦς
καὶ υγείας, ποὺ (ἀπὸ διαφεύγοντα σύνορα
ξεκινώντας) *ὀδεύε* πρὸς τὸν *ἐαυτὸ* της,
θειότης καὶ θεοποίησις ἑνὸς «εἶναι» ποὺ
δὲν προδίδει καὶ δὲν προδίδεται — φριχτό,
πρωτάκουστο χαρακίρι μιᾶς θηλυκάδας,
ποὺ οἱ Σαμουράι θὰ παρήλαυναν μπρὸς της
μὲ σοσόνια καὶ κοτσιδάκια, τὸ πολὺ μοδι-
στροῦλες τῆς ἀσπρίνης...

ΣΠΥΡΟΣ ΓΕΡΑΣΙΜΟΣ Γ. ΠΑΝΑΓΙΩΤΑΤΟΣ

Στς' Ἀγερανοὺς

Στς' Ἀγερανοὺς λουλούδισες καὶ τράβηξες τ' ἀψήλου,
μίσχος λιγνὸς ποὺ ἀνέμισες τῆς *κερασιᾶς* τὸ *μύρο*.
Στ' ἄμπρὶ τοῦ τυφλοπόντικα — *ἄστρο* στὴν *ἐπωμίδα* —
ποιεῖς ὄρτσες σ' ἀνεβάσανε τοῦ νότου *λαγουδάκι*;

Σὲ καταχείμωνο καιρόν, ἀνασαιμιὰ τοῦ Ἀπρίλη
ποιοὶ ἄσκορδαλοὶ σὲ φέρανε, νὰ μοῦ θωρεῖς, ἀπικο,
καθὼς περνῶ στὸ Τίποτε, στὸ Ποτεπιά, στὸ Ἦταν
— δὲν στὸ *πα: Λιποτάχτησα. Σμῖθ Γουέσσον. Στὸ ριζαῦτι.*

Η ΚΙΝΗΣΙΣ ΤΩΝ ΙΔΕΩΝ

ERNEST NAGEL and JAMES R. NEWMANN, *Goedel's Proof*
(Ἡ ἀπόδειξις τοῦ Γκαϊντελ)

Τὸ σημαντικό αὐτὸ ἔργο τῶν καθηγητῶν Νάγκελ καὶ Νιούμαν ἀναφέρεται στὸ ἐπαστατικό κείμενο τοῦ Κούρτ Γκαϊντελ (Βιέννη, 1931) «*Ueber formal unentscheidbaren Sätze der Principia Mathematica und verwandter Systeme*» (περὶ τῶν μὴ δυνάμενων ν' ἀποδειχθοῦν προτάσεων τοῦ Principia Mathematica καὶ τῶν συγγενῶν συστημάτων), ποὺ δημοσίευσε σὲ ἡλικία 25 ἐτῶν καὶ θεωρεῖται ὡς ἓνα ἀπὸ τὰ μεγαλύτερα ἔργα τοῦ αἰῶνα μας, ἀνατρέχει δὲ στὴν μνημειώδη τρίτομη πραγματεία τῶν Alfred North Whitehead καὶ Bertrand Russell πάνω στὴν μαθηματικὴ λογικὴ καὶ τὴν θεμελίωση τῶν μαθηματικῶν.

Τὸ ἔργο αὐτὸ τοῦ Γκαϊντελ ἀποδεικνύει ὡς ἀνεπίτευκτη τὴν παραδοχὴ ὅτι κάθε τομέας τῆς μαθηματικῆς σκέψης, μπορεῖ, μὲ μιὰ σειρὰ ἀξιωμάτων, νὰ ἐπιτύχει τὴν συστηματικὴ ἀνάπτυξη ἀτελειώτης σειρᾶς προτάσεων ἀληθείας. Ἀντίθετα, ἡ ἀξιοματικὴ μέθοδος —σύμφωνα μὲ τὸν Γκαϊντελ— ἐμπειριέχει ὀρισμένους ἐσωτερικούς περιορισμούς ποὺ ἀποκλείουν τὴν δυνατότητα ἀξιοματοποίησης ἀκόμη καὶ τῆς συνήθους ἀριθμητικῆς τῶν ἀκεραίων, ἀποδεικνύοντας ὅτι εἶναι ἀδύνατη ἡ ἀπόδειξις τῆς ἐσωτερικῆς λογικῆς συνεπειᾶς μιᾶς μεγάλης τάξεως ἐπαγωγικῶν συστημάτων (π.χ. τῆς στοιχειώδους ἀριθμητικῆς) —ἐκτὸς ἂν υἱοθετηθοῦν ἀρχὲς σκέψης τόσο περίπλοκες, ὥστε νὰ καθίσταται ἀμύρι-

ΕΠΙΚΙΝΔΥΝΟΣ ΕΝΑΓΓΑΛΙΣΜΟΣ

“Ὅτι ἡ οἰκονομία μας βρίσκεται σὲ ἀθλία κατάσταση ἔπαψε πλέον νὰ εἶναι μυστικό, κι ὅσο περνάει ὁ καιρὸς τὸ μέγα πλήθος μὲ τὸ μέγα πάθος βιώνει ὅλο καὶ περισσότερο τὸ δράμα. Στὴν πρώτη φάση τοῦ δράματος παρατηρήθηκε τὸ πρωτοφανὲς γεγονός, οἱ μὲν Ἕλληνες νὰ πλουτίζουν, ἡ δὲ Ἑλλάδα νὰ φτωχαίνει —καὶ ἡ εὐρεσιτεχνία αὐτὴ συντελέστηκε μὲ δανεικὰ σὲ συνάλλαγμα. Ἡ σημερινὴ φάση χαρακτηρίζεται ἀπὸ κάτι ἄλλο, ἐπίσης πρωτοφανές, ποὺ ἀφορᾷ τίς σχέσεις κυβερνώντων καὶ κυβερνωμένων στὴν πλειοψηφία τους. Οἱ σχέσεις τῶν δύο αὐτῶν μερῶν ἔχουν ὅλα τὰ χαρακτηριστικὰ σφοδροῦ καὶ τυφλοῦ ἐρωτικοῦ πάθους, ὅπου ὁ ἓνας ἀγαπᾷ καὶ ὁ ἄλλος ἀγαπάται, ὁ ἓνας τυραννᾷ καὶ ὁ ἄλλος τυραννᾶται, ὁ ἓνας πληρώνει καὶ ὁ ἄλλος εἰσπράττει, ὁ ἓνας εὐτυχεῖ καὶ ὁ ἄλλος δυστυχεῖ. Κι ὅλα αὐτὰ στὸ ὄνομα τῆς ἀνύπαρκτης ἐρωτικῆς ἀμοιβαιότητος, ὅταν ὁ φτερωτὸς Θεὸς ἐξυπηρετεῖ πάντοτε καὶ ἀποκλειστικὰ μόνον τὸν ἓνα ἀπ' τοὺς δύο.

Ἀτενίζοντας μὲ ψυχραιμία τὸ θέατρο τοῦ παραλόγου ποὺ παίζεται σήμερον στὸν τόπο μας μὲ θέμα τὴν οἰκονομία, διαπιστώνει κανεὶς τὸ σφιχταγκάλισμα ἐξουσίας καὶ ἐξουσιαζομένων, ὅπου, ἂν καὶ ὁδηγεῖ στὸν ὀλεθρο, καμμία παραίτηση δὲν ὠφελεῖ, καμμία ἄλλη λύση δὲν λειτουργεῖ οὔτε εἶναι ὁρατὴ στὸν ὀρίζοντα.

Εἶναι μοιραῖο, ὡς φαίνεται, νὰ περιμένουμε τὴν «κάθαρση» μέσα ἀπὸ τοὺς νόμους τῶν ἐνστίκτων καὶ τῶν παθῶν, τὴ μεσολαβήσει τῶν Ἑρινύων. Κι ἐδῶ ἄς θυμηθοῦμε τὴν ἀποψη τοῦ Ἑλύτη περὶ ἔρωτος: Ντρίνγκ, λάμψη, θρύψαλα. Θρύψαλα, λοιπόν, εἶναι ἡ ἀπόδειξις κάθε παρορμητικοῦ δεσμοῦ. Λογικὴ δὲν χωράει. Καὶ τὸ μόνο κέρδος ποὺ μένει, ἔστω καὶ ἀκριβοπληρωμένο, εἶναι τὸ αἰώνιο μῖσος τῶν πρώην ἐραστῶν ὅταν χωρίζουν. Κάτι θὰ εἶναι καὶ αὐτὸ γιὰ τὸν τόπο.

Σπύρος Νόνικας

βολη ή έσωτερική συνέπειά τους, όπως κι εκείνη τών ίδιων τών συστημάτων. 'Υπό τὸ φῶς τών συμπερασμάτων αὐτῶν, θεωρεῖται ὡς ἀνεπίτευκτη κάθε τελική συστηματοποίηση πολλῶν σημαντικῶν περιοχῶν τών μαθηματικῶν, ἐνῶ, ἀπὸ τὴν ἄλλη μεριά, δὲν ὑπάρχει ἀδιάβλητη ἐγγύηση, ὅτι πολλοὶ σημαντικοὶ κλάδοι τῆς μαθηματικῆς σκέψης εἶναι ἀπαλλαγμένοι ἀπὸ ἐσωτερικὲς ἀντιφάσεις.

Στὸ τέσσερα ἐπόμενα κεφάλαια τοῦ ἔργου ἐπιχειρεῖται μιὰ εἰσαγωγή στὴν φιλοσοφία τών μαθηματικῶν καὶ στὴν μαθηματικὴ λογική, ὅπως καὶ στὰ μεταμαθηματικά, σὲ μιὰ προσπάθεια ἐξοικειώσεως τοῦ ἀναγνώστη μὲ τὴν ἐκπληκτικὴ σκέψη τοῦ Γκαϊντελ στὸ πρόβλημα ποὺ καταπιάνεται.

'Υπάρχει ἀκόμη ἓνας ἀτελείωτος ἀριθμὸς ἀληθῶν προτάσεων ποὺ δὲν μποροῦν τυπικὰ νὰ συναχθοῦν ἀπὸ μιὰ σειρὰ ἀξιωμάτων μὲ μιὰ κλειστὴ σειρὰ συμπερασματικῶν ἀρχῶν. "Αρα μιὰ ἀξιοματικὴ προσέγγιση στὴν θεωρία τών ἀριθμῶν δὲν ἐξαντλεῖ τὴν σφαῖρα τῆς ἀριθμητικῆς ἀλήθειας, καὶ ἀκόμη ἡ μαθηματικὴ ἀπόδειξη δὲν συμπίπτει μὲ ἐκμετάλλευση μιᾶς τυποποιημένης ἀξιοματικῆς μεθόδου. 'Ανεξάρτητα ἂν μπορεῖ νὰ ἐπινοηθεῖ ἓνας γενικότατος ἀριθμὸς τῆς λογικῆς καὶ τῆς μαθηματικῆς ἀλήθειας, μόνον ἓνας φιλοσοφικὸς πλατωνικὸς ρεαλισμὸς εἶναι σὲ θέση νὰ προσφέρει ἐπαρκῆ ὀρισμὸ. Σύμφωνα μὲ τὸ πλατωνικὸ δόγμα, τ' ἀντικείμενα τῆς μαθηματικῆς ἐρευνας δὲν βρίσκονται στὴν χωροχρονικὴ διάσταση, ἀλλὰ εἶναι αἰώνιες μορφές ἢ ἀρχέτυπα σ' ἓνα χώρο προσκείμενο μόνον στὸ πνεῦμα.

Μανώλης Μαρκάκης

ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΗΣ ΝΙΚΟΛΑΪΔΗΣ, «*Ἐξορκίζοντας τὸ θάνατο*» («Μυθιστόρημα»)

«*Ὁ ἄνθρωπος εἶναι ἡ κατάληξη μιᾶς βραδείας ἐξέλιξης, βέβαια, μὰ δὲν ὑπάρχει λόγος νὰ διαβάσω τὴν Βιολογία, τὴν Παγκόσμια Ἱστορία: τίς γνωρίζω μέσα μου. Εἶναι φανταστικές, φανταστικές!* "Ὅλες οἱ ἐξαλλαγές ποὺ μοῦ συνέβησαν παλιότερα, δὲν εἶναι τίποτα δίπλα σ' αὐτὲς ἐδῶ, τίς τελευταῖες». Θ' ἀρχίσω ἀπὸ τὸ ἀπόσπασμα αὐτό, γιὰ νὰ ἐπισημάνω τὸν μοναδικὸ αὐτὸν τρόπο, ποὺ διάλεξε ὁ συγγραφεὺς ψυχίατρος Ἀριστοτέλης Νικολαΐδης, γιὰ νὰ μᾶς μιλήσῃ ὄχι μόνον γιὰ τοὺς μακρινοὺς προγόνους, ποὺ ζοῦν «μέσα μας», μέσα στὸν ἐγκέφαλό μας καὶ ποὺ ρυθμίζουν πολλὰς φορὲς τὴ συμπεριφορὰ μας, χωρὶς ἐμεῖς νὰ τὸ φανταζόμαστε, ἀλλὰ καὶ γιὰ κάτι ἀκόμη περισσότερο, γιὰ μιὰ ὁλόκληρη προσωπικὴ ἱστορία, ποὺ ὁ καθένας μας ἔχει καὶ ποὺ βρίσκεται χαραγμένη μέσα μας, μὲ ἄγνωστο ἀκόμη τρόπο, ἀλλὰ ποὺ τὴν νοιώθουμε ἄλλοτε νὰ ζυπνᾷ καὶ ν' ἀρκεῖται νὰ μᾶς «κατακρημνίζει» σὲ πράξεις ποὺ δὲν ἐντάσσονται στὴ ζωσα βούληση κι ἄλλοτε νὰ ζεῖ μαζί μας «ταυτιζόμενη» ἀπόλυτα μὲ τίς ἐκδηλώσεις μας, ἀφήνοντας σ' αὐτὴ τὴν ἐγχώραξη, ποὺ μοιάζει σὰν τυπωμένο κύκλωμα, νὰ ρυθμίζει τὴν συμπεριφορὰ μας.

Τὸ «μυθιστόρημα» αὐτὸ τοῦ Ἀριστοτέλη Νικολαΐδη μοῦ ἔφερε στὴ μνήμη ἓνα ἄλλο βιβλίο τοῦ καθηγητοῦ στὸ Πανεπιστήμιο Κορνέλ τῆς Πολιτείας τῆς Ν. Ὑόρκης Κάρλ Σάγκαν, σχεδὸν πάνω στὸ ἴδιο θέμα: «*Οἱ δεινόσαυροι — λέει ὁ καθηγητὴς — ἔχουν ἐξαφανιστεῖ, ἀλλὰ δὲν ἐξαφανίστηκε καὶ ὁ ἐγκέφαλός τους, ποὺ συνέχισε νὰ ἐξελίσσεται μέσα στὸν ἀνθρώπινο ἐγκέφαλο, ὑπάρχει ἓνα μέρος τῆς φαιᾶς οὐσίας ποὺ μπορεῖ νὰ χαρακτηριθεῖ σὰν "σύμπλεγμα ἐρπετοῦ" (r. complex). στὸ ὁποῖο παραμένουν πρότυπα συμπεριφορᾶς ἀπ' τὴν περίοδο τῶν δεινοσαύρων... "Ὅσο κι ἂν ὁ ἄνθρωπος προσπαθεῖ ν' ἀπαρνηθεῖ τὸ παρελθόν του, αὐτὸ ξαναγυρίζει, γιὰ ἓνα ἀπλούστατο λόγο: βρίσκεται μέσα του».*

Εἶναι βεβαίως ἀκόμη ὁ ἄνθρωπος, περιοχὴ ἀδιερεύνητη, καὶ γι' αὐτὸ «ὅλες αὐτὲς οἱ ἐξαλλαγές» ποὺ συμβαίνουν σ' ἓνα ψυχωτικό καὶ ποὺ ἀπετέλεσαν ὁμοῦ μὲ τίς σημειώσεις

ένος ψυχιάτρου την πρώτη ύλη αὐτοῦ τοῦ βιβλίου, πρέπει νὰ θεωρηθοῦν προσεγγίσεις σ' ἐνα θέμα ποῦ ἀφορᾷ στὸ μυστήριο μιᾶς ἄλλης ἀλυσίδας, ποῦ βραδύτατα, ἴσως, προσδιορίζει τὴν προσωπικὴ ἐκάστω ἐξ-αλλαγὴ καὶ στὸ ὁποῖο ὁ συγγραφεὺς ψυχίατρος θεώρησε χρήσιμο νὰ μᾶς μὴσει, μὲ τὴν διάθεσιν νὰ μᾶς δείξει τὴν τεράστια σημασία τῆς σειρᾶς αὐτῆς τῶν προγόνων στὴ δική μας ζωὴ.

Βεβαίως ὁ ἄνθρωπος εἶναι «ζῶον πολιτικόν», ὅπως ἔλεγε ὁ Ἀριστοτέλης, καὶ ἀπὸ κάποια στιγμή κι ἔπειτα αὐτὴν τὴν ἀλυσίδα τῶν προγόνων τὴν καθοδηγοῦν οἱ «θεσμοί». Ὁ τρόπος ζωῆς καὶ «ἡ διδαχὴ μεταρυσμοῖ τὸν ἄνθρωπον, μεταρυσμοῦσα δὲ φυσιοποιεῖ», ἔλεγε ὁ Δημόκριτος καὶ πρόσθετε ἀμέσως: «Δεῖ τὴν πολιτικὴν τεχνῶν μεγίστων οὖσαν ἐκδιδάσκεσθαι καὶ τοὺς πόνοὺς διώκειν, ἀφ' ὧν τὰ μεγάλα καὶ λαμπρὰ γίνονται τοῖς ἀνθρώποις». Νομίζω, ὅτι τὸ φαινόμενο αὐτῆς τῆς «κοινωνικῆς ἐντροπίας», ὀφειλόμενο στοὺς ἐξουσιαστικούς θεσμούς, κορυφώνεται μὲ τὴν ρῆξιν τῶν ἀσκῶν τοῦ Αἰόλου σκορπίζοντας γύρω μας ὅλους τοὺς μὴ τιθασευμένους ἀπὸ χιλιετηρίδες πρόγονους! Καὶ βεβαίως ὅχι τῶν σαυροειδῶν ἢ ἀνθρωποειδῶν, ποῦ ἐν πάσῃ περιπτώσει δὲν ἔφεραν μέσα τους οὔτε τὸ «πολιτικόν» οὔτε τὸν «πόλεμον», ἀλλὰ αὐτῶν ποῦ μᾶς «κατακρημνίζουν», κατὰ τὴν ἔκφραση τοῦ συγγραφέως, σὲ ὑβριστικούς τρόπους συμπεριφορᾶς καὶ ὡς ἄτομα καὶ ὡς μέλη κοινωνικὰ καὶ οἰκουμενικά.

Τὸ βιβλίο, τέλος, αὐτὸ τοῦ Ἀριστοτέλη Νικολαΐδη εἶναι τὸ «κάτι ἄλλο» μέσα στὴ σύγχρονη λογοτεχνία. Τὸ εὕρημα αὐτῶν τῶν ἐξαλλαγῶν, ποῦ ὑφίσταται ὁ ψυχωτικός, δίνει αἰτίες μοναδικῶν περιγραφῶν. Τέλος προσεγγίζει τὸ ἄγχος ποῦ βγαίνει ἀπ' τὴν διάσταση τοῦ θανάτου μέσα στὴ θετικότητα τῆς ζωῆς: *Γιὰ νὰ προχωρήσει ὁμως μιὰ σκέψη* — λέγει ὁ συγγραφεὺς — *χρειάζεται πρῶτα ἀπ' ὅλα νὰ συντρίψει τοὺς δράκοντες τῶν ριζῶν τῆς, νὰ ξεριζωθεῖ ἀπὸ τὰ τέρατα καὶ τὰ σημεῖα ποῦ τὴν γέννησαν. Ἀλλὰ πῶς θὰ ξεφύγουμε ἀπὸ τὴ σαγήνη τῆς δαιμονολογίας, ὅταν ὁ χρόνος ποτίζει διαρκῶς τοὺς χώρους τοῦ δόγματος;».*

Η. Α. Τσατσόμοιρος

ΠΑΝΤΕΛΗ ΒΥΣΣΟΥΛΗ: *Τὸ μεγαλεῖο καὶ ἡ τραγωδία τοῦ Ἑλληνισμοῦ*

“Υστερ’ ἀπ’ τὸ συγκλονιστικὸ βιβλίο του «Ὁ Μακεδονικὸς Ἑλληνισμός», ποῦ γράψαμε λίγα λόγια στὸ περ. «Τριφυλλιακὴ Ἑστία», 37-38/81, τὸν εἶχαμε χάσει τὸν Παντελὴ Βυσσοῦλη. Κι ἐπειδὴ ἔχουμε μιὰν ἰδιαίτερη εὐαισθησία γύρω ἀπ’ τὰ μεγάλα ἐθνικὰ προβλήματα τοῦ ἀλύτρωτου Ἑλληνισμοῦ ἢ ἐκείνου ποῦ πάσχει ἀκόμα σήμερα κάτου ἀπὸ ἄξεστους κατακτητὲς, δεχτήκαμε μὲ πολλὴ εὐχαρίστηση τὴν παράκληση τοῦ περ. «Δαυλός», νὰ γράψουμε κάτι γιὰ τὸ καινούργιο βιβλίο τοῦ Παντ. Βυσσοῦλη, μὲ τίτλο «Τὸ μεγαλεῖο καὶ ἡ τραγωδία τοῦ Ἑλληνισμοῦ». Παθιασμένος ὁ συγγραφέας μὲ τὴ σκληρὴ κι ἀδικη μοῖρα τῆς Φυλῆς, ἐκφράζει μὲ τὰ ἄρθρα του στὸ βιβλίο τὴν ἀπορία καὶ τὴν κατάπληξή του γιὰ τὴν «περίεργη ὑστερία ποῦ κατέχει καὶ σήμερα τὴς χώρες τοῦ Ἀνατολικοῦ κι ἀκόμα περισσότερο τοῦ Δυτικοῦ κόσμου κατὰ τοῦ Ἑλληνισμοῦ».

“Ὅσα γράφονται κι ὅσα λέγονται ἀπ’ τὸν Π. Βυσσοῦλη στὰ 18 ἄρθρα του εἶναι σωστά, σημαντικά, διαφωτιστικά καὶ ὑπηρετοῦν τὴν Ἑλληνικὴ ὑπόθεση. Βέβαια, εἶναι καὶ χιλιοειπωμένα. Ἡ ἐπανάληψη ὅχι μόνο δὲ βλάπτει, μὰ εἶν’ ἀναγκαία. Βοηθαίει τὴν ἐγρήγορση. Γιὰ τὴν ὥρα, καὶ γιὰ τὸ Κυπριακὸ, εἶν’ ἐντελῶς οὐτοπιστικά. Κι εἶν’ ὁλοφάνερο τὸ δίκιο τῆς μαρτυρικῆς Κύπρου. Σὲ τοῦτο τὸ ζωτικὸ πρόβλημα ὁ Βυσσοῦλης ἔχει ρίξει ὅλο τὸ βάρος τοῦ συγγραφικοῦ του ἀγῶνα. Καὶ γίνεται σχεδὸν ἕνας ἰδαλγός. Οἱ λεπτομέρειες ποῦ ἀναφέρονται στ’ ἄρθρα του εἶναι συγκλονιστικὲς καὶ τεκμηριωμένες. “Ὅμως στὸ βιβλίο περιέχονται κι ἄρθρα γενικότερου ἐνδιαφέροντος γιὰ τὴς «Ρίζες τοῦ Ἑλληνισμοῦ» (Αἰγηίδα), γιὰ τὴν «Ἑλληνικὴ γλώσσα» (σ’ αὐτὰ τὰ δύο ἄρθρα ὑπῆρχανε ὀχτὼ σελίδες λευκὲς ἀπὸ τυπογραφικὴ ἀβλεψία, ποῦ μᾶς ἐμποδίσανε τὴν ἀπρόσκοπτη παρακολούθη-

ση τών συλλογισμῶν, ἐπιχειρημάτων καὶ συμπερασμάτων τοῦ συγγραφέα), γιὰ τὸν «Ἑλληνοϊταλικὸ Πόλεμο» (1940-1941), τὴ «Μοίρα τοῦ Ἑλληνισμοῦ», τὴν «Τραγωδία τοῦ Μικρασιατικοῦ Ἑλληνισμοῦ» κ.ἄ. Ἐπειτα ἀκολουθοῦνε καμμιά δεκαριά ἄρθρα, ποὺ κύριο θέμα τους εἶναι τὸ Κυπριακὸ. Γραμμένα μὲ ὀρθὴ γνώση τοῦ προβλήματος, ποὺ τὸ περιέπλεξε ἔτσι ἡ διεθνὴς διπλωματία, καὶ ὁ ἀνίσχυρος Ο.Η.Ε. Ὁ συγγραφέας κατέχει καλὰ τὰ θέματα ποὺ τὸν ἀπασχολοῦνε κι ἐκφράζεται μὲ μιὰν ἀπλὴ καὶ στρωτὴ δημοτικὴ γλῶσσα, ποὺ ἀγγίζει τὰ ὅρια τῆς λογοτεχνικῆς. Πολὺ τὰ χαρήκαμε τὰ κείμενά του. Καὶ καθὼς πολλὰ προορίζονταν γιὰ τοὺς Ἕλληνες τῆς Διασποράς (Καναδᾶ, Ἀμερικῆς), ἐχτιμήσαμε ἰδιαίτερα τὴν εὐκρίνεια καὶ τὴν πειστικότητά τους. Θὰ παραδεχτοῦμε, δίχως ἐπιφύλαξη, πὼς τοῦτα τὰ δοκίμια καὶ τ' ἄρθρα τοῦ Βυσσούλη εἶναι μιὰ πραγματικὰ ἐθνικὴ προσφορά. Ὅμως, καὶ τὸ δοκίμιο γιὰ τὴ γλῶσσα πρέπει νὰ ἔναι ἀξιόλογο (καὶ λέμε «πρέπει», γιὰτὶ μᾶς τὸ στέρησε ἡ τυπογραφικὴ ἀβλεψία π' ἀναφέρουμε πῶς πάνου), μὲ παρατηρήσεις, γνώμες καὶ συμπεράσματα ἀξιόλογα κι ἀξιόπιστα, δοσμένα μὲ λογοτεχνικὴ ὕφῃ. Τὸ λογοτεχνικὸ του χρίσμα, ἐξάλλου, τὸ παίρνει μὲ λίγα ποιήματα στὸ τρίτο μέρος τοῦ βιβλίου, ποὺ δὲ μπορούμε νὰ τὰ ...ξεχωρίσουμε ὅμως, ἐχτὸς ἀπ' τὸ τρίτο, ποὺ μᾶς θύμισε λίγο τὸ «Ἀν...» τοῦ Κίπλιγκ. Ἐπίσης, θὰ παρατηρήσουμε πὼς τὸ σηκώτι τοῦ Προμηθέα, ὁ γύπας τὸ ἔτρωγε τὴν ἡμέρα καὶ μεγάλωνε τὴ νύχτα κι ὄχι ὅπως τὰ λέει ὁ Βυσσούλης ἀνάποδα. (* Ἀσε, ποὺ δὲν πετοῦνε γύπες τῇ... νύχτα!). Ἀπ' τίς ἐπιστολές του, ἡ σημαντικότερη εἶναι τὸ «Ἐνα γράμμα στὸ Θανάση Χατζῆ», ποὺ δείχνει τίς σωστὲς κι ὑγιεῖς πολιτικοκοινωνικὲς του πεποιθήσεις.

Δημοσθένης Ζαδές

ΠΑΝΟΣ ΒΙΓΛΑΡΗΣ, *Ἡ κάθοδος τῶν Ὀλεθρίων*

Συνηθίσαμε νὰ ζοῦμε μέσα στὸ Ἑρεβος, τὸ Σκότος. Αὐτὴ ἡ χρωματικὴ νέκρα μὲ τὴν πάροδο τοῦ καιροῦ μᾶς ἀφῆρεσε τὸ αἰσθητήριό τῆς ὁράσεως καὶ μᾶς μετέβαλε σὲ τυφλοὺς ἐνώπιον τοῦ φωτός. Ἔτσι κάθε τι φωτεινὸ παραμένει στὸ χῶρο τοῦ «ἄγνωστου» καὶ μᾶς στερεῖ τὴν δυνατότητα τῆς συνδιαλλαγῆς, συγκρίσεως, ἀλλὰ, τὸ καὶ σπουδαιότερο, τῆς συλλήψεως τῶν εἰς τὸ φῶς συμβαινόντων ἐπὶ τῆς μεγάλης λεωφόρου τοῦ «οὐ ἔνεκα» τῆς ἀνθρώπινης παρουσίας ἐπὶ τῆς σκηνῆς τοῦ σύμπαντος κόσμου.

Αὐτὴ ἡ γενικὴ εἰκόνα ἀφορᾷ ὁλόκληρὴ τὴν εἰς τὸ Ἑρεβος — Σκότος κινουμένη ἀνθρωπότητα. Ἰδιαίτερη, ὅμως, καταβάλλεται προσπάθεια ἀπὸ τοὺς πάσης μορφῆς ἐξουσιαστὲς, νὰ θάπτεται συνεχῶς βαθύτερα ὁ ἄνθρωπος - ἀδάμας τοῦ ἐλληνικοῦ λόγου, ποὺ εἶναι αὐτὸς καὶ μόνον αὐτὸς ἱκανὸς νὰ φωτίσει τοὺς ἀπανταχοῦ ἐπὶ σκηνῆς ὀλεθρίους καὶ νὰ εὐρύνει τὸ χρωματικὸ φάσμα μέχρι τοῦ Ἀπολλωνείου φωτός, ἀπ' ὅπου ὁ ἄνθρωπος ἀποκτᾷ πτέρυγες γιὰ τὴν συνέχιση τῆς πορείας του πρὸς ἓνα «πέραν» ἄγνωστο.

Αὐτὸ τὸ βαθύτερο αἶτιο τῆς ταφῆς τοῦ Ἑλληνικοῦ λόγου καὶ τῆς δουλώσεως ἐκ νέου τοῦ φορέως τοῦ γεννηθέντος ἐκ τοῦ Ἑλληνικοῦ χώρου, ποὺ διέθρεψε καὶ ἐξεπαίδευσε τὸν Ἕλληνα ἄνθρωπο καὶ τὴν Ἑλληνικὴ γλῶσσα, ἐξετάζει μ' ἐντιμότητα ὁ Πάνος Βίγλαρης στὸ βιβλίο του «Ἡ κάθοδος τῶν Ὀλεθρίων». Οἱ «ὀλεθρίοι», ὅργανα συνειδητὰ ἀλλὰ καὶ ἀσυνειδητὰ τῶν εἰς τὸ σκότος κινουμένων ὀλετήρων τῶν πανάρχαιων Ἑλληνικῶν, δι' οἰκουμενικὴν ὁμῶς χρῆσιν, ὅργανον ἐλέγχου τῆς ἀξίας τῶν θεσμῶν (Αἰδῶ — Νέμεσις) προετοιμάζουν τὴν τελικὴ μᾶς συντριβή. Ὁ Πάνος Βίγλαρης δεχόμενος τίς ὑποχθόνιες δονήσεις τῶν συνωμοτῶν ἐφιστᾷ τὴν προσοχή μας «ἐπὶ ὅσων παρεβλέφθησαν ἀδιανοήτως καὶ στρουθοκαμηλικῶς ἢ ἐξ ἀποπλάνησεως παρ' ὑπονομευτῶν καὶ δολιοφθορέων δρώντων ἀπὸ μακροῦ, καὶ μάλιστα ἐπὶ ζωτικωτάτων ἀναγκῶν αὐτοῦ τοῦ λαοῦ» καὶ συνεχίζει σ' ἄλλο σημεῖο:

«Ὡς ἐκ τούτου ὀφείλουν οὗτοι, ἐξ ἀδηρίτου ἀνάγκης ἐπιβιώσεως, νὰ ἀναβλέψουν καὶ

σπεύσουν εις ἐνδύναμον ἀνασυγκρότησιν τῶν ἐν ἀποσυνθέσει κοινωνικῶν σχηματισμῶν καὶ παραγωγικῶν τῶν ἱκανοτήτων ἀναγκαστικῶς, προκειμένου καὶ ἐπὶ τῷ τέλει νὰ ἀποτελέσουν (ἐκ νέου) Λαὸν ὀργανωμένον κρατικῶς.

»Σήμερον ἡ νεότης ἐφελκύεται ὡς χρυσάλλις ὑπὸ τεχνηέντως ἐπὶ τῶν ὀφθαλμῶν της προσπίπτοντος φωτός — διὰ προβολέων ἀλλοδαπῶν —, σύρεται δ' αὕτη ἐκθαμβουμένη καὶ παραπλανᾶται, ὥστε νὰ θεωρῇ δυναμικὰς τὰς οὕτω προβαλλομένας ἢ χριομένας φυσιογνωμίας, ὡς δῆθεν βιολογικῶς ἰσχυροτέρας, ἐνῶ ἐν τοῖς πράγμασι τυγχάνουν κατωτέρας ὕφης καὶ ἠθικῶς ἀσθενέστεραι. Τὸ κύριον χαρακτηριστικὸν τούτων εἶναι — καὶ ὅταν ἐτι ἐμφανίζον ἐαυτοὺς τὰ φαινόμενα ὡς δῆθεν ἱστορίαν δημιουργοῦντας — εἶναι ἡ παντελὴς ἐλλειψίς ἠθικῶν ἀναστολῶν, αὐτοελέγχου καὶ δεσμεύσεων συνειδήσεως. Μὲ ἀπότοκον τὴν ἐπιβολὴν ἐπὶ τῆς κοινωνίας νοσηρῶν καταστάσεων μὲ ἠθικὰ ἔλκη, μὲ διαφθορὰν τοῦ λαοῦ, μὲ τυραννίδας, μὲ ὀλισθήσεις πρὸς παρακμὴν καὶ μὲ φυσικὸν ἀποτέλεσμα κάποιαν ἐθνικὴν συμφορὰν».

Ἡ Κάθοδος τῶν Ὀλεθρίων, τέλος, εἶναι ἡ φωνὴ ἑνὸς Ἑλλήνου φύλακος πρὸς τοὺς ἀδιάφορους ἢ κοιμωμένους ἐπὶ τῶν ἐπάλξεων τοῦ ἔθνους. Φύλακες γρηγορεῖτε!

Η. Α. Τσατσόμοιρος

ΕΠΙΛΟΓΗ ΑΠΟ ΤΑ ΒΙΒΛΙΑ ΠΟΥ ΜΑΣ ΑΠΕΣΤΑΛΗΣΑΝ

ΑΘΩΣ ΔΗΜΟΥΛΑΣ, Τὰ ποιήματα 1951-1985, ἐκδ. Στιγμὴ, Ἀθήνα 1986, σελ. 250.

Μιά ἔκδοση ἀπόδοση χρέους καὶ τιμῆς στὴ μνήμη τοῦ ποιητῆ, ἀπὸ τὴ γυναίκα του Κικὴ Δημουλά. Καταξιωμένος καὶ καθιερωμένος ποιητὴς ὁ Α.Δ. δὲν ἔχει ἀνάγκη παρουσιάσεως καὶ ἰδιαίτερας ἀναλύσεως... Σημειῶνω μόνον καὶ ὑπενθυμίζω: Στοχαστὴς καὶ ἀνατόμος, μὲ ἦθος, σεμνότητα καὶ λυρισμὸ, ἄκρατα θ' ἀντικεράσει ὅσα ἡ ζωὴ τὸν κέρασε: Ὡρες ἀναλυμένες μὲ βαθειὰ διεισδυτικὴ καὶ γαλήνια ματιά κι ἀποδομένες μὲ κομπῆς καὶ εὐγενικὲς λέξεις - φράσεις. Μιά φωνὴ χαμένη, μὰ πάντα παρούσα νὰ διδάσκει γραφὴ κι ἀπόδοση, ἔνταση καὶ πάθος, σὲ ἡπιους, γλυκεῖς καὶ πειστικὸς τόνους, «...στὰ μέτρα τῶν ἐπιθυμιῶν του / ...στοῦ δυνατοῦ τὰ μέτρα... / σχεδὸν στῆς εὐτυχίας / τὰ μέτρα / ...ὥριμος πιά...» — **Κ.Π.Μ.**

ΣΤΕΛΛΑ — ΡΟΖΙΤΑ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ, Γνώση καὶ ἀπόγνωση (ποιήματα), Ἀθήνα 1986, σ. 59.

«Ἄχ ὄνειρο μὴ χάνεσαι/ἄχ ὄνειρο μὴ φεύγεις», θὰ τραγουδήσει ἡ Σ. Ρ. Κ., καὶ μὲ τ' ὄνειρο πορεύεται καὶ δίχως δεσμά, μὲ φτερά πάν-

τα, μιὰ πού ἀκόμα καὶ «... ἡ βάρκα μου μὲ συντροφιά/τοὺς γλάρους θὰ σαλπάρει...» καὶ γιὰ φτερά καὶ πουλιὰ θὰ μιλήσει πάλι στὴν παράκλησίν της στὸ Θεό (σελ. 19, «Παράκληση»). Καὶ ὅταν κάμπτεται, πάλι γιὰ ὄνειρο ἀνύπαρκτης χώρας της μιλάει. Μὰ καὶ γιὰ τὴν ἀγάπη πλούσιος ὁ λόγος της: «... Μὰ ξεφαντώνει ἡ γύφτισσα ἡ ψυχὴ μου/... μὲ τῆς βροχῆς τὸν ἦχο τραγουδάει:/ Ἀγάπη μου, ἀγάπη μου, ἀγάπη.../». Ποίηση καθαρῆς καρδιάς, ἐκτόνωση, ἕναν ὥραϊο κόσμον πού ὀραματίζεται ν' ἀποδώσει. Καὶ τὸ πετυχαίνει χωρὶς φωνασκίες καὶ μεγαληγορίες, σὲ ἡπιους φθόγγους, πού παρά τις κάποτε — ἀναπόφευκτες ἐξ ἄλλου — κάμψεις τους, τελικὰ διαπνέονται ἀπὸ τὴν αἰσιοδοξία τῆς ἐπιτυχίας. — **Κ. Π. Μ.**

ΜΑΡΩ ΣΤΑΣΙΝΟΠΟΥΛΟΥ, Τὸ φῶς πού ταξιδεύει (ποίηση), Ἀθήνα 1984, σελ. 52.

Γιὰ «ἀόρατο σῶμα τῆς εὐτυχίας/(τ') ἀποθεμένο/πάνω στὴν κροκάτη ἀνθηση/ἐνὸς κλαδιοῦ ἀπὸ σπάρτο.../» καὶ γιὰ «κάποια (ὄνειρεμένη;) μέρα/(πού) θὰ πᾶμε νὰ βροῦμε τὴ θάλασσα/μιλώντας ὅλες τις γλώσσες τοῦ κόσμου/» καὶ γιὰ «παιδιά πού γεννᾶει ὁ ἄνεμος» καὶ μ' ἄλλα ὥραϊα, ὅσα δένουν τίς στιγμὲς τῆς ζωῆς σ' Ἀπρίλιο-Μάη στεφάνι, τραγουδάει ἡ Μ. Σ. Καὶ Διονυσιακὴ, τὸ λόγο της ζεστό θὰ προσθέσει «γιὰ τοὺς πρωϊνούς πόθους στὴν ἄκρη τοῦ γιालοῦ (βλέφαρα) πού σκιρτᾶνε μὲ τὸ χάραμα...»,

ἐνῶ ἡ Ἀφροδίτη χαμογελάει μέσα σὲ λάμψεις... Μὰ καὶ βαθιὰ προβληματιζόμενη, ἀπ' τὸ ἐσώτα-τό της ἔσω τὴν ἀνησυχία της, ὑπάρξιακὴ ἀγωνία θ' ἀναζητήση, θ' ἀναρωτηθεῖ «μὴ γνωρίζοντας τίποτα γιὰ τὸ Μέγα Μυστικόν...». «Ἐσὺ/ τὸ αἰνιγματικὸ καὶ θεσπέσιο Ὀν/μὲ τ' ἀβυσσαλέα πλοκάμια/ τοῦ Πῶς καὶ τοῦ Τι/πάντα/ἐντὸς μας καὶ γύρω μας:../», γιὰ νὰ ἐπιβεβαιώσει ἔτσι πῶς τὰ κείμενά της «βαθυτέρος ἐσωτερισμὸς καὶ ἀνθρωπιστικὸς ψυχισμὸς» τὰ χαρακτηρίζει. Κι ἀκόμα λάτρις τοῦ ὁραίου ἀπεχθάνεται τὴ σαρκική - σωματικὴ φθορά, τὴν χοϊκὴ ἀφομοίωση καὶ ἀρνείται νὰ παραδοθεῖ στὰ «μαῦρα χρώματα - στόματα/ ποὺ χάσκουν/πηγάδια σπαρμένα σκουλήκια καὶ κόκκαλα/...» καὶ «Ἠλιόκαυση νὰ πάρει τὸ δρόμο/τῆς φωτιᾶς»... καὶ ὁ ἄνεμος «νὰ ταξιδέψει τὶς στάχτες (τῆς) γαλάζιες καὶ κόκκινες». Ὡραία ἐξάχνωση - ἐξαύλωση τῆς φθαρτῆς σάρκας, δίχως τῆς ἀποσύνθεσης, τῆς πτωματικῆς σήψης τῆ χλεῦθ. Κι ἀκόμα γιὰ τὸν γονιὸ (in memorigiam) συγκινητικὸς ὁ λυγμικὸς τῆς λόγος. Συμπερασματικὰ μιὰ ποίηση μεστή ἀπὸ ἐσώτερες παρμορμήσεις, ποὺ μετουσιώνονται σὲ εἰκόνες καὶ σὲ λυρικά ξεσπάσματα μὲ συγχορδίες πλούσιες λύρας — καρδιάς της· καὶ ποὺ ἐντυπωσιάζει κι εὐφραίνει μὲ τὴν εὐγένειά της, τὶς πλούσιες ἐννοιῶν συλλήψεις καὶ τὰ ἀδρά μέσα ἐκφρασης καὶ ἀπόδοσής της. Ἐξοχα: τὸ «Σονέτο τῆς Χίμαιρας», ἡ «Μπαλάντα τοῦ Φρανσουᾶ Βιγιόν», τὸ «Εἰοτικό», τὸ «Αὐτογα» (ἀν καὶ πρέπει νὰ σημειώσουμε πῶς ξεχωρίζοντας αὐτά, ἀδικοῦμε τὰ ἐξ ἴσου καλὰ — ὅλα — τὰ ἄλλα). Στὸ τέλος παρατίθενται μεταφράσεις ὠρισμένων ποιημάτων της ἀπὸ τὴ δόκιμη ποιητικὴ γραφίδα τοῦ Φοίβου Δέλφη. — **Κ. Π. Μ.**

ΝΙΚΟΣ ΒΟΚΟΒΙΤΣ, *Ἐπιβίωση*, ἐκδόσεις Νικο-λαΐδης, Ἀθήνα 1986.

«Τὰ διηγήματα — μᾶς λέει ὁ συγγραφεὺς — γράφτηκαν σὲ μέρες χαλεπές καὶ δὲν εἶδαν τὸ φῶς τότε, γιατί ἡ βόδι μεγάλο τὴ γλώσσα μου πα-τᾶ... Τώρα πιά συνταξιούχος ἀποφάσισα νὰ τὰ ἐκδώσω...». Ἐχουν ἀσφαλῶς περάσει πολλὰ χρόνια ἀπὸ ἐκείνη τὴν πρώτη γραφὴ. Ὁ συγγραφεὺς ποὺ εἶχε λάβει μέρος στὸν πόλεμο ἐναντίον τῆς φασιστικῆς Ἰταλίας, νέος τότε (γεννήθηκε τὸ 1917), ἔζησε καὶ τὶς δραματικὲς συνθήκες τῆς ἡττας. Ἡ Ἑλλάδα πολέμησε καὶ τοὺς Γερμανοὺς τόσο στὰ ὄχρα ὅσο καὶ τὴν Κρήτη, ἐπομένως δὲν «παραδῶθηκε στοὺς Γερμανοὺς», ὅπως ὁ συγγραφεὺς παραλείποντας μιὰ σημαντικὴ ἱστορικὴ περίοδο (ποὺ καθυστέρησε τοὺς Γερμανοὺς τόσο, ὥστε νὰ ἀναγνωρισθεῖ ἡ καθυ-

στέρηση αὐτὴ καὶ ὑπ' αὐτοῦ τοῦ Στάλιν) ἀφήνει τὴν ἐντύπωση ὅτι θεωρεῖ τὴν Ἑλλάδα μαχομένη κατὰ τοῦ φασισμοῦ μόνον ἐναντίον τῆς Ἰταλίας. Τέλος, καλὸ εἶναι, ὅταν μιλάμε γιὰ περιόδους ποὺ τελοῦνται τόσο σοβαρὰ γιὰ τὴν ζωὴ τῆς Ἑλλάδος γεγονότα, νὰ ἀποτυπώνουμε μὲ ἐντιμότητα τὰ συμβάντα, ἄλλως κάνουμε προπαγάνδα καὶ μάλιστα πρὸς τέρψη στείρων πνευματικῶς ἀνθρώπων.

Διάβασα μὲ συμπάθεια τὰ διηγήματα τοῦ Νίκου Βόκοβιτς. Μερικὰ ἀπὸ αὐτὰ ἔχουν τὴν σφραγίδα τῆς ζωῆς τῶν προσφύγων ἀπὸ τοὺς διωγμούς μετὰ τὴν ἡττα τοῦ στρατοῦ μας στὴ Μ. Ἀσία. Καὶ σὲ πολλὰ ἄλλα οἱ ἥρωές του μετὰ τὴν ἄλλη ἡττα ἀπ' τοὺς Γερμανοὺς κινοῦνται μέσα σὲ πάθη, ποὺ ξεσηκώνουν ἢ πείνα, ἢ ἀνεργία, ἢ σπαραγμένη μικροαστικὴ ὄντοτητα καὶ τὸ πολιτικὸ μῖσος ποὺ ἐντεχνα ἀγριεῖ τοὺς ἐκατέρωθεν ὁπαδούς, γιὰ τὸ ξεκληρίσμα τοῦ τόπου. Ἱστορικὸ τὸ φόντο τῶν διηγημάτων τοῦ Ν. Βόκοβιτς, καὶ γιὰ τοῦτο δύσκολο καὶ ὀλισθηρὸ γιὰ συναγωγὴ ἀθηναικῶν συμπερασμάτων. — **Η. Α. Τ.**

ΤΕΤΤΑ ΠΥΖΟΛ — ΣΚΑΛΙΝΟΥ, *Χαρούμενα Παιδάκια (παιδικὰ ποιήματα)*, Ἀθήνα 1986.

Γνωστοῦ ὄντος ὅτι ὁ Νεοέλληνας δὲν ἔχει καὶ μεγάλη σχέση μὲ τὰ βιβλία καὶ ὅτι ἡ ἀγάπη στὸ βιβλίο καὶ στὸ διάβασμα ἀρχίζει ἀπὸ τὴν παιδικὴ ἡλικία, ἕνα καλὸ παιδικὸ βιβλίο εἶναι ἀναντίρρητα προσφορὰ στὸ ἔθνος. Ἡ ποιήτρια μὲ τὰ «Χαρούμενα παιδάκια» προσφέρει ἕνα πραγματικὰ καλογραμμένο παιδικὸ βιβλίο καὶ τῆς ἀξίζει κάθε ἔπαινος γι' αὐτό. — **Ε. Ε. Μ.**

ΠΑΥΛΟΣ ΛΑΜΠΡΟΣ, *Ἐρωτας στὴ Σελήνη*, ἐκδόσεις «Δωδώνη», Ἀθήνα 1986.

Ἡ λογοτεχνία ἐπιστημονικῆς φαντασίας δὲν καλλιεργεῖται συστηματικὰ στὸν τόπο μας. Ἐλάχιστοι οἱ «σοβαροὶ» ἐκπρόσωποί της, αὐτοὶ ποὺ προσπαθοῦν νὰ διευρύνουν τὰ ὅρια τῆς φανταστικῆς σύλληψης τοῦ σύμπαντος καὶ νὰ γίνουν ἔτσι οἱ πρωτοπόροι τῆς ἐπιστήμης ποὺ θ' ἀκολουθήσει. Οἱ περισσότεροι ξεκινᾶνε ἀπὸ αὐθαίρετες ὑποθέσεις ἢ ὁλότελα προσωπικὲς προδιαγραφές, χωρὶς νὰ ἔχουν καμμιά σχέση μὲ τὴν πραγματικότητα. Ὡστόσο καὶ τὸ εἶδος ἔχει τοὺς κανόνες του. Ὁ κυριότερος, νομίζω, εἶναι αὐτὸς ποὺ ὑποχρεώνει ἢ περιορίζει τὸν συγγραφέα μέσα στὸ ὅριο τοῦ πιθανοῦ. Πειστικότητα καὶ στοιχειώδεις ἐπιστημονικὲς γνώσεις, σεβασμὸς στὸ ἤδη γνωστὸ καὶ ἐναρμόνιση μὲ τὴν ὥς

τώρα δεδομένη επιστημονική αλήθεια είναι οι κανόνες που πρέπει να κατευθύνουν τους δημιουργούς του είδους. "Αν ιστορικό μυθιστόρημα είναι το συνταίριασμα του παρωχημένου με την φαντασία, λογοτεχνία επιστημονικής φαντασίας είναι το συνταίριασμα του επιστημονικά γνωστού με το επιστημονικά πιθανό. Η φαντασία προπορεύεται, αλλά δεν είναι απόλυτα ελεύθερη. Η αυθαιρεσία και η αποχαλίνωση είναι ιδιότητες που μειώνουν την αξία ενός τέτοιου έργου. "Ακριβώς έχει ξεκινάει η επιτυχία του κ. Παύλου Λάμπρου. Ξεκινάει στηριγμένος σε γερά επιστημονικά βάσεις. Δεν αυθαίρεται ολοκληρωτικά. Οι φανταστικές του κατασκευές έχουν έτσι αληθοφάνεια και πειστικότητα. Στα δύο μεγάλα του αφηγήματα του πιο πάνω βιβλίου του πετυχαίνει ακριβώς τούτο: Να μάςβάλει σε σκέψεις. "Ο «Έρωτας στη Σελήνη» αναφέρεται στην Σελήνη, που ο συγγραφέας την «φαντάζεται» ως ένα τεράστιο ιπτάμενο δίσκο που ήρθε από μακριά και πού, από μέσα του, ξεπηδούν οι άλλοι, οι μικρότεροι, που επισκέπτονται τη γη μας. Υπάρχει ακόμα «μύθος», πλοκή, ανθρώπινες καταστάσεις πολύ ενδιαφέρουσες. Στο δεύτερο διήγημα του τόμου «Ο δίδυμος αδελφός της ανθρωπότητας» ή φαντασία του συγγραφέα (που πάντα ξεκινάει από «λογικές» προϋποθέσεις) κυριολεκτικά αφηνιάζει. Αναφέρεται στην παρουσία ενός γιγαντιαίου μαλακίου, που δημιουργεί προβλήματα στην ανθρωπότητα... Κι εδώ το ενδιαφέρον διατηρείται άμεiwτο και δεν ξέρουμε τι να πρωτοθαυμάσουμε: την συνδυαστική φαντασία του συγγραφέα ή τις πολλές και βαθιές γνώσεις του γύρω από το σύμπαν, τη φυσική και την αστρονομία. Βέβαια υπάρχουν και μερικά αδύνατα σημεία. "Ιδίως στην κάπου - κάπου στρυφνή και άσαφη αφήγηση, στο κάποιο χαλάρωμα εδώ κι εκεί, στα κάποια «άνεξηγητα» συμβάντα. "Ωρες, ώρες ή γλώσσα του κ. Π. Α. είναι λίγο πρόχειρη και βιαστική, αλλά ίσως είναι έτσι πιο ζωντανή και συναρπαστική, αφού, άλλωστε, το βιβλίο δεν προορίζεται μόνο να διαβαστεί από λογοτέχνες αλλά και από το ευρύτερο κοινό, προς το οποίο και βασικά αποτείνεται. Γενική μας εντύπωση είναι πως με το βιβλίο του αυτό ο κ. Π. Α. πετυχαίνει να μάς ψυχαγωγήσει, αλλά προπαντός, να μάς προβληματίσει... — Ε. Γ. Ρ.

ΜΑΡΙΑΝΝΑ ΑΙΝΟΥ ΚΟΥΤΟΥΖΗ, Ζαχαροκάλαμο, εκδόσεις «Άλετρι».

Είναι, μερικές φορές, δύσκολο να περιγράψεις τις συγκινήσεις, που ένα βιβλίο γεμάτο από

προσωπικές αναμνήσεις, μπορεί να σου δώσει. "Ομως, η Μαριάννα Αίνου Κουτούζη καταφέρνει με τα υπέροχα κεντρίδια ξαπλωμένα, με την απλότητα ενός σεμνού καλλιτέχνη, μπροστά στα μάτια μας, να μάς δώσει συγκινήσεις που ξεπηδούν σ' όλους μας απ' τις παιδικές μας μνήμες: «Τι μπορεί να 'χει δει ως τα πέντε του χρόνια ο άνθρωπος; Τι ν' ακούσει; Και τι να κρατήσει απ' ό,τι είδε κι άκουσε;», γράφει στο μικρό της πρόλογο στα «Ζαχαροκάλαμα».

Κι όμως είναι πολλές πάρα πολλές οι μνήμες, που διατηρούμε όλοι μας απ' τα παιδικά μας χρόνια. Θά έλεγα ότι αυτές οι μνήμες αποτελούν ένα τρόπο αναγέννησης, μιá μέθοδο καθάρσης απ' τους ρύπους που μάς έχουν γεμίσει οι λωβιάρηδες, που μάς περιμένουν μόλις ξεφύγουμε απ' την άγκαλιά της μάνας, απ' την προστασία του σπιτιού. Διάβασα με αγάπη και ένιωσα ξεχασμένες χαρές και λύπες απ' τη ζωή τη δική μου. Γι' αυτό και θά την ευχαριστήσω την Μαριάννα, που με το ωραίο βιβλίο της βρήκε τον τρόπο να μάς ξεδιψάσει. — Η. Α. Τ.

ΔΗΜΗΤΡΗΣ ΜΠΟΣΙΝΑΚΗΣ, Χαμηλόφωνα (ποιήματα), Αθήνα 1984, σελ. 50.

Σαράντα τραγούδια, σαράντα μορφές, όλες γι' αυτήν στην οποία αφιερώνεται το βιβλίο. "Ωρες ευφρόσυνες ζει τραγουδώντας την χαμηλόφωνα, όμως εκ των ένδον, με στόμα, με μάτια, με χέρια, με κίνηση, με ρυθμό. Και το ίδιο ευφρόσυνο θά μιλήσει και γι' τα παιδιά τους και γι' τα μάτια της εϋδίας τους. Λυρική προσφορά εϋγενικής καρδιάς και ποιήσης στα αγαπημένα έχει του, στις χαρές και στις προσδοκίες του. Και ο λόγος του ίσιος δρόμος με μεστή γραφή, δίχως επιτηδευμένες εξάρσεις, προεκτείνεται και γίνεται λόγος του παντός, που στους ίδιους με τον ποιητή στόχους στοχεύει. Αγαρία γραφή, που τα σύννεφα δεν σκεπάζουν τον ήλιο της, ώστε τα ήλιοτρόπια του ποιητή να 'χουν πάντα κάπου να στρέφονται (σελ. 37)· στον ήλιο των δικών του κι αγαπημένων που αφειδώλευτα τούς ραίνει με ήλιοτοξαριές αγάπης. — Κ. Π. Μ.

ΧΡΙΣΤΟΣ ΛΑΣΚΑΡΗΣ, Να τελειώνουμε! (ποίηση), Θεσσαλονίκη 1986.

Είναι η τρίτη ποιητική συλλογή του ποιητή και αποτελείται από 58 ποιήματα. "Ο στίχος ελεύθερος, λιτός, επιγραμματικός και καλοδεμένος. «Έκτεθειμένος μες τα ι ριήματά μου/σ' αντίτυπα κυκλοφορώ/βορά σε ξένα χέρια, /που με ξεφυλλίζουν», άλλοτε σαρκαστικός, πικρός και

ειρωνικός: «Στερήθηκε τὰ ἄνθη ὅσο ζοῦσε./ Τώρα μέσα στὸ φέρετρο,/τὰ ἔχει ἀγκαλιές.» καὶ ἄλλοτε νοσταλγικός ἢ φιλοσοφικός: «Τὸ κρῦο πρόσωπο τοῦ φεγγαριοῦ φοβᾶμαι,/τώρα πού διαλύθηκαν ὅλοι οἱ μῦθοι,/τώρα πού τὸ παράθυρό μου δὲν τὸ προστατεύει/καμιὰ τριανταφυλλιά». — Ε. Ε. Μ.

ΣΤΑΥΡΟΣ ΜΕΛΙΣΣΙΝΟΣ, *Δακτυλιόλιθοι (ποιήματα)*, Ἀθήνα 1986.

215 τετράστιχα ποικίλων θεμάτων «Λυρικά φιλοσοφήματα» ἢ «σταλακτίτες καὶ σταλαγμίτες» κατὰ τὸν συγγραφέα, ὁ ὁποῖος ἀναφέρεται ὁ ἴδιος στὸ ἔργο του καὶ παραθέτει κρίσεις γνωστών καὶ καταξιωμένων τῆς λογοτεχνίας μας. Ἀποτελοῦν τὸ 31ο ἔργο τοῦ συγγραφέα (15 ποιητικές συλλογές, ἐκ τῶν ὁποίων οἱ δύο ἀνέκδοτες, 9 μεταφράσεις καὶ 7 θεατρικά). Ἐνδεικτικὰ παραθέτουμε τὸ τετράστιχο «Ποτέ καὶ τίποτα» σελ. 47:

«Πυρὴνες, μόρια κι ἄτομα· ἠλεκτρόνια κι ὅλα αὐτὰ:
ἀέναοι χωροστρόβιλοι πού Ἄγνωστη-Μοῖρα: Δένει
καὶ λύνει· κι ὁ χορὸς αὐτὸς πού ἀτέρμονα κρατᾷ!
Τίποτε δὲν γεννήθηκε — ΠΟΤΕ — καὶ δὲν πεθαίνει». Ε.
Ε. Μ.

ΚΙΚΗ ΣΚΟΥΡΛΗ — ΣΤΩΤΚΙΔΟΥ, *Πύρινος Δρόμος (ποιήματα)*, Ἀθήνα 1986, σελ. 64.

Ἐκτὴ ποιητικὴ συλλογὴ τῆς Κ. Σ. — Σ. Ὁ στίχος παραδοσιακὸς καὶ ποικίλα τὰ θέματα γραμμένα μὲ εὐαισθησία. — Ε. Ε. Μ.

ΠΑΥΛΟΣ ΠΕΖΑΡΟΣ, *Γεῦση Ἀρμύρας (ποιήματα)*, Ἀθήνα 1985.

Εἶναι τὸ τρίτο βιβλίο τοῦ Π. Π. μὲ ποιήματα γραμμένα κατὰ τὸ διάστημα 1972—1980, στὴν

Ἑλλάδα καὶ στὸ ἐξωτερικό. Δεμένος καὶ καλογραμμένος ὁ ἐλευθερὸς στίχος καὶ ἐντονὴ, σὲ ὀρισμένα ποιήματα, ἡ νοσταλγία τοῦ ξενιτεμένου: «... οἱ ταυτότητές μας σκορπισμένες/στὰ τέσσερα σημεῖα τοῦ ὀρίζοντα...» καὶ «Ἑλλάδα/κάθε φορὰ πού γράφω τ' ὄνομά σου/ὀπισθογραφώντας τοὺς ταχυδρομικοὺς φακέλλους/κλαίω». — Ε. Ε. Μ.

ΓΙΩΡΓΟΣ ΠΕΤΡΟΠΟΥΛΟΣ: Ὁ θρίαμβος τοῦ θανάτου (ποίησις), Ἀθήνα 1985, σελ. 40.

Γιὰ τὸ «εὐφρόσυνο μήνυμα τῆς λύτρωσης πού δὲν ἔφτασε στὴ Γῆ...» καὶ γιὰ τοὺς ἀπρόσωπους ἀνθρώπους «... φράσεις - κλισέ/κινήσεις μηχανικές/...» ὁ λόγος τοῦ Γ. Π. Ἀνησυχίες καὶ ἐρωτηματικά σὲ στρωτὴ γραφὴ ἀποδομένα, δίχως ἐντυπωσιακὰ πετάγματα καὶ ἐξάρσεις, δμως πείθοντα καὶ πραγματικά. Ὁραῖο τὸ «Ἐρωτικό»: «... τὸ αἰώνιο τραγούδι/τοῦ πόθου/γιὰ τὸ ἀέναο γίνεσθαι.../σὲ γυνὴ τοπίο/γυνὴ σάρκα/γυνὴ ἀπαντοχή.../στὴ χώρα τῶν ὁλοκυγμῶν/καὶ τῆς πικροδόφνης». — Κ. Π. Μ.

ΒΥΡΩΝ ΑΝΤΩΝΙΑΔΗΣ: Ἀνάλωση (ποίησις), Θεσσαλονίκη 1985, σελ. 41.

Πορεία μὲ τὴ μοῖρα ὁδηγήτρια καὶ πρωτάρης τ' ἀγνώστου κινεῖ· καὶ τὴν πορεύεται σὲ καθαρὴ ἀνάπτυξη καὶ σ' ὅλες τῆς τῆς φάσεις, μέχρι πού παύει νὰ εἶναι «... ῥόδο τοῦ Μαγιοῦ/οὔτε ὁ λόγεμο φεγγάρι/...», μὰ «θρῆνος τῆς φυγῆς/καὶ ὄραμα τῆς μνήμης π' ἀργοσβῆνει!» δίχως ἀνηφόρες καὶ κατήφορους, δίχως ἰσιὰδα ἢ ποιήσῃ του, μὲ μετρημένα καὶ μελετημένα ἐκφραστικά μέσα, πείθει γιὰ ὅσα θέλει νὰ πεί, νὰ ἱστορήσει. Μιά φλόγα πού καίει κι ἀναλίσκεται, φωτίζει τὴν πορεία του μέχρι πού θὰ σβῆσει. Α καὶ Ω, καὶ τὰ διάμεσα ὁ λόγος του. — Κ. Π. Μ.

ΑΛΛΑ ΕΝΤΥΠΑ ΠΟΥ ΜΑΣ ΑΠΕΣΤΑΛΗΣΑΝ

ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΗ ΚΥΠΡΟΣ, μηνιαῖο λογοτεχνικὸ περιοδικὸ τῆς Λευκωσίας (ὑπεύθυνος Κύπρος Χρυσάνθης), τ. 306· 7 καὶ 308· 9, Ἰοῦν. - Ἰοῦλ. καὶ Αὐγ. - Σεπτ. 1986 • INTERNATIONAL JOURNAL ON WORLD PEACE, τετραμηνιαία ἐπιθεώρηση τῆς Νέας Ὑόρκης (ἀρχικὸς διευθυντὴς καθηγητὴς Panos D. Bardis), vol. III, No 2, Apr. - Jun. 1986 • ΕΥΘΥΝΗ, μηνιαῖο περιοδικὸ (ὑπεύθυνος Κώστας Ε. Τσιρόπουλος), τεύχη 175 καὶ - 76, Ἰοῦλ. καὶ Αὐγ. 1986 • ΟΡΓΑΝΩΣΗ καὶ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑ, μηνιαία ἐπιθεώρηση (διευθυντὴς συντάξεως Κώστας Μαλίσσος) τ. 28, Ἰοῦν. 1986 • ΙΑΙΣΟΣ, διμηνιαῖον περιοδικὸν ἐλευθέρως σκέψεως (διευθυντὴς Κωστής Μελισαρόπουλος), τ. 172, Μάιος - Ἰοῦν. 1986 • ΣΥΓΧΡΟΝΗ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑ, μηνιαία οἰκονομικὴ ἐπιθεώρηση (ἐκδότης - διευθυντὴς Γεώργιος Κ. Ζαφείρας), τ. 4, Ἰοῦν. 1986 • ΦΙΛΟΛΟΓΙΚΗ ΕΠΙΘΕΩΡΗΣΗ, φιλολογικὸ περιοδικὸ (ἐκδότης - διευθυντὴς Τάκης Βαλέρης), τ. 100, Μάιος - Ἰοῦν. 1986 • ΣΤΡΑΤΗΓΙΚΑΙ ΜΕΛΕΤΑΙ, διμηνιαία ἐκδόσις τοῦ Ἰνστιτούτου Στρατηγικῶν Μελετῶν τῆς Ἑλλάδος (ἐκδότης - διευθυντὴς ἀντιστ. Ι. Ἀντωνάκης), φ. 33 καὶ 34, Ἰοῦλ. καὶ Σεπτ. 1986 • ΝΕΑ ΣΥΝΟΡΑ, τρι-

μηνιο περιοδικό (ιδιοκτήτης - εκδότης - διευθυντής Δημήτρης Βαλασκαντζής), τ. 83, Μάης - Αύγ. 1986 • ΕΠΙΚΕΝΤΡΑ, διμηνιαία έκδοση του Κέντρου Πολιτικής Έρευνας και Έπιμορφώσεως (εκδότης Φαίδων Στράτος), τ. 49-50, Μάρτ. - 'Απρ. - Μάιος. - 'Ιούν. 1986 • ΕΛΕΥΘΕΡΟ ΠΝΕΥΜΑ, επιθεώρηση γενικής κριτικής (διευθυντής Λάμπρος Μάλαμας), τ. 60, 'Απρ. - Μάης - 'Ιούν. 1986 • ΣΥΓΧΡΟΝΗ ΣΚΕΨΗ, μηνιαία περιοδική έκδοση γραμμάτων και τεχνών (ιδιοκτήτης - εκδότης - διευθυντής Γ.Ν. Παπαγεωργίου), φ. 115, 116 και 117, Μάιος, 'Ιούν. και 'Ιουλ. 1986 • ΣΤΕΡΕΑ ΕΛΛΑΣ, μηνιαία εικονογραφημένη επιθεώρηση ποικίλης βλής (εκδότης - διευθυντής 'Ηλίας Γ. 'Ασημακοπόπουλος), τ. 200, 201, 202-3 και 204, Φεβρ., Μάρτ., 'Απρ. - Μάιος και 'Ιούν. 1986 • ΗΠΕΙΡΩΤΙΚΗ ΕΤΑΙΡΕΙΑ, μηνιαία έκδοση της ὁμωνύμου εταιρείας (υπεύθυνος 'Αλέξ. Χ. Μαμμόπουλος), τ. 117 και 118, 'Ιούν. και 'Ιουλ. 1986 • ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΚΗ ΕΠΙΘΕΩΡΗΣΗ, μηνιαία έκδοση (ιδιοκτήτης - εκδότης Νίκος Νικολαΐδης), τ. 7-8. • ΧΡΟΝΙΚΑ, ὄργανο του Κεντρικού 'Ισραηλιτικού Συμβουλίου τῆς 'Ελλάδος (υπεύθυνος 'Ιωσήφ Λόβιγγερ), τ. 87 - 88, Μάιος - 'Ιούν. 1986 • ΦΙΛΥΡΕΣ, μηνιαίο φυλλάδιο (εκδότης 'Αγγελική Παναφοροπούλου), φ. 4 και 5, 'Ιούν. και 'Ιουλ. 1986 • ΤΡΙΦΥΛΙΑΚΗ ΕΣΤΙΑ, δίμηνη περιοδική έκδοση (εκδότης - διευθυντής Διονύσης Κακίσης), τ. 68 και 69 - 70, Μάρτ. - 'Απρ. και Μάης - 'Ιούν. - 'Ιουλ. 1986 • ΠΟΡΦΥΡΑΣ, διμηνιαίο περιοδικό τῆς Κέρκυρας (διεύθυνση Δημήτρης Κονιδάρης, Περικλής Παγκράτης), τ. 35 και 36, 'Ιούν. και Αύγ. 1986 • ΤΟ ΚΟΥΤΙ ΤΗΣ ΠΑΝΔΩΡΑΣ, διμηνιαίο περιοδικό (ιδιοκτησία - έκδοση Κατερίνα Τσαλίκη - Κοτσιώρη), τ. 13, Μάιος - 'Ιούν. 1986 •

31 ΟΚΤΩΒΡΙΟΥ Η ΛΗΞΗ ΤΗΣ ΠΡΟΘΕΣΜΙΑΣ ΥΠΟΒΟΛΗΣ ΠΟΙΗΜΑΤΩΝ ΣΤΗΝ ΑΝΘΟΛΟΓΙΑ ΑΝΕΚΔΟΤΗΣ ΣΥΓΧΡΟΝΗΣ ΠΟΙΗΣΕΩΣ ΤΟΥ «Δ»

‘Ο «Δαυλός» ανακοινώνει, ὅτι θὰ δέχεται ποιήματα γιὰ τὴν κρίση τῆς ‘Ανθολογίας ‘Ανέκδοτης Σύγχρονης Ποιήσεως 1986 μέχρι τὶς 31 ‘Οκτωβρίου. ‘Η κρίση καὶ ἡ ἐκτύπωση τῶν ἀνθολογηθησομένων ποιημάτων θὰ ἔχουν περατωθῇ μέχρι τὸ τέλος τοῦ Νοεμβρίου. ‘Η ‘Ανθολογία θὰ κυκλοφορήσῃ μέσα στὸ Δεκέμβριο.

‘Υπενθυμίζουμε τοὺς ὅρους συμμετοχῆς:

— ‘Αριθμὸς ὑποβαλλομένων ποιημάτων ὄχι μεγαλύτερος τῶν τριῶν.

— ‘Απαραιτήτως, γραπτὴ δήλωση τοῦ ἴδιου τοῦ ποιητῆ ὅτι τὰ πρὸς κρίσιν ποιήματά του δὲν ἔχουν δημοσιευθῇ καὶ δὲν θὰ δημοσιευθοῦν μέχρι τέλους τοῦ 1986.

— Αὐτοβιογραφικὸ σημείωμα, διατυπωμένο σὲ α' πρόσωπο, ὄχι μεγαλύτερο τῶν 10 ἀράδων γραφομηχανῆς.

• Τὰ ποιήματα, τὰ αὐτοβιογραφικὰ καὶ οἱ δηλώσεις πρέπει νὰ ἀποστέλλωνται στὴ διεύθυνση: Δημ. Ι. Λάμπρου, ‘Αχιλλέως — Μουσῶν 51, 17562, Π. Φάληρο, μὲ τὴν ἐνδειξη «Γιὰ τὴν ‘Ανθολογία τοῦ ΔΑΥΛΟΥ».